

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”
Кафедра теоретичної та прикладної економіки

Ольга Ємець

Політична економія

Навчально-методичний комплекс
для самостійного вивчення дисципліни
для студентів економічних спеціальностей ВНЗ

Івано-Франківськ
Видавець Віктор Дяків
2011

УДК 330+371.214.114

ББК 65.01

П50

Автор: кандидат економічних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Ємець О.І.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради економічного факультету Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (протокол №5 від 21 лютого 2010 року).

Рецензенти:

кандидат економічних наук, доцент О.П. Загородній,
Тернопільський національний економічний університет,
Івано-Франківський інститут менеджменту;

кандидат економічних наук, доцент Г.В. Васильченко,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу.

Ємець О.І.

П50 Політична економія: навчально-методичний комплекс для самостійного вивчення дисципліни для студентів економічних спеціальностей ВНЗ/О.І. Ємець. – Івано-Франківськ: Видавець Віктор Дяків, 2011. – 178 с.

Навчально-методичний комплекс містить типову програму дисципліни “Політична економія”, навчально-методичне забезпечення курсу, до якого входять методичні вказівки, плани семінарських занять, питання для самостійного вивчення, тести для перевірки знань і термінологічний словник до кожної теми і методичні рекомендації до виконання курсової роботи.

УДК 330+371.214.114

ББК 65.01

© О.І. Ємець, 2011

© Видавець Віктор Дяків, 2011

Зміст

Вступ	4
1. Типова програма курсу.....	6
1.1. Тематичний план для студентів денної форми навчання..	6
1.2. Зміст дисципліни.....	8
2. Плани семінарських занять.....	17
3. Тести для перевірки знань.....	77
4. Індивідуальні завдання.....	143
4.1. Питання аналітичного огляду.....	143
4.2. Реферативне повідомлення.....	148
5. Перелік питань для підсумкового контролю.....	151
6. Методичні рекомендації до виконання курсової роботи....	154
Список рекомендованих джерел.....	177

Вступ

Політична економія є складовою нормативних дисциплін циклу природничо-наукової та загальноекономічної підготовки за спеціальностями напряму підготовки “Економіка і підприємництво”.

Методичні рекомендації до вивчення дисципліни за кредитно-модульною системою складені згідно з галузевими стандартами вищої освіти, чинними від 07.06.2006 р., освітньо-професійної програми підготовки бакалавра за спеціальностями напряму “Економіка і підприємництво”.

У методичних рекомендаціях до вивчення дисципліни “Політична економія” за кредитно-модульною системою запропоновано розгляд економічних явищ і процесів з урахуванням сучасних підходів через призму ринкових трансформацій.

Державний екзамен з економічної теорії включає завдання з дисципліни “Політична економія”. Загальна кількість годин, яка передбачена навчальними програмами, становить 162 години (4,5 кредити ECTS).

Мета: формування ґрунтовних знань про економічну систему суспільства, закони її функціонування і розвитку для розуміння чинників зародження, утвердження і напрямів розвитку сучасних соціально-економічних систем, їх спроможності задовольняти потреби людей.

Завдання: на методологічних засадах цивілізаційної теорії розвитку суспільного виробництва – продуктивних сил і економічних відносин – сформувати певний тип економічного мислення, економічну психологію та світогляд студентів, забезпечити засвоєння ними знань і методів цивілізаційного, синергетичного та діалектичного аналізу економічного життя суспільства.

Предмет: економічні відносини й економічні закони суспільного виробництва.

Зміст дисципліни розкривається в темах:

1. Предмет і метод політичної економії.
2. Виробництво матеріальних благ і послуг. Продукт і характер праці.
3. Економічні потреби й інтереси.
4. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічна система та закони її розвитку.

5. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар і гроші.
6. Капітал: процес виробництва й нагромадження. Наймана праця і заробітна плата.
7. Витрати виробництва й прибуток.
8. Ринок, його суть і функції. Моделі ринку. Конкуренція і ціноутворення.
9. Домогосподарство в системі економічних відносин.
10. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток.
11. Галузеві особливості виробництва й функціонування капіталу. Форми прибутку, процент і рента.
12. Суспільне відтворення. Суспільний продукт і його основні форми.
13. Економічний розвиток. Зайнятість, відтворення робочої сили та їх регулювання державою.
14. Господарський механізм у системі суспільного відтворення. Держава та її економічні функції.
15. Сучасні економічні системи. Особливості розвитку перехідних економік.
16. Суть і структура світового господарства. Форми міжнародних економічних відносин.
17. Економічні аспекти глобальних проблем та їх вплив на економічний розвиток України.

1. Типова програма курсу

1.1. Тематичний план для студентів денної форми навчання

Назва теми	К-сть годин, видведених на:		
	лекції	семінари	самостійну роботу
Розділ 1. Загальні засади соціально-економічного розвитку			
1. Предмет і метод політичної економії.	4	4	4
2. Виробництво матеріальних благ і послуг. Продукт і характер праці.	4	2	2
3. Економічні потреби й інтереси.	4	2	2
4. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічна система та закони її розвитку.	4	2	8
5. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар і гроші.	6	2	6
6. Капітал: процес виробництва і нагромадження. Наймана праця і заробітна плата.	6	2	4
7. Витрати виробництва й прибуток.	6	2	5
Залік (теми 1–7)			
Усього за I семестр	34	16	31
Розділ 2. Основи розвитку ринкової економіки та суб'єктів її функціонування			
8. Ринок, його суть і функції. Моделі ринку. Конкуренція і ціноутворення.	4	2	5

9. Домогосподарство в системі економічних відносин.	2	2	2
10. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток.	2	2	4
11. Галузеві особливості виробництва та функціонування капіталу. Форми прибутку, процент і рента.	4	2	4
12. Суспільне відтворення. Суспільний продукт і його основні форми.	4	2	4
Змістовий модуль 1 (теми 8–12)			
Розділ 3. Закономірності розвитку економічних систем. Світова економіка та глобальні економічні проблеми			
13. Економічний розвиток. Зайнятість, відтворення робочої сили та їх регулювання державою.	4	2	4
14. Господарський механізм у системі суспільного відтворення. Держава та її економічні функції.	4	2	2
15. Сучасні економічні системи. Особливості розвитку перехідних економік.	4	2	2
16. Суть і структура світового господарства. Форми міжнародних економічних відносин.	4	2	2
17. Економічні аспекти глобальних проблем та їх вплив на економічний розвиток України.	2		
Змістовий модуль 2 (теми 13–17)			
Усього за II семестр	34	18	29
Разом	68	34	60

1.2. Зміст дисципліни

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Тема 1. Предмет і метод політичної економії.

Виникнення та етапи розвитку політичної економії. Розвиток економічної думки в Україні.

Предмет політичної економії. Тлумачення предмета політичної економії різними школами. Економічна теорія і політична економія: проблеми взаємозв'язку.

Закони, принципи й категорії політичної економії. Система економічних законів. Позитивна та нормативна політична економія.

Метод політичної економії. Загальні методи наукового пізнання та їх використання.

Функції політичної економії. Політична економія й економічна політика. Місце політичної економії в системі економічних наук.

Тема 2. Виробництво матеріальних благ і послуг. Продукт і характер праці.

Виробництво та його основні чинники. Виробничі можливості суспільства. Межа виробничих можливостей. Обмеженість ресурсів. Продукт виробництва.

Тема 3. Економічні потреби й інтереси.

Економічні потреби суспільства, їх суть і класифікація. Безмежність потреб. Закон зростання потреб.

Корисність продукту. Об'єктивна й суб'єктивна корисність продукту. Закон спадної граничної корисності продукту.

Економічний інтерес, його сутність і функції. Інтереси й потреби: діалектика взаємозв'язку. Єдність і суперечності в системі інтересів.

Виробництво та проблеми задоволення зростаючих потреб суспільства.

Тема 4. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічна система та закони її розвитку.

Економічна система: її сутність і структурні елементи. Продуктивні сили як матеріальна основа економічної системи. Критерії розвитку продуктивних сил.

Суспільний поділ праці й структура продуктивних сил. Виробнича функція та її складові.

Економічні відносини та їх суб'єкти. Структура економічних відносин. Соціально-економічні відносини. Організаційно-економічні й техніко-економічні відносини.

Економічний устрій: суть і місце в економічній системі. Методологічні аспекти механізму дії та використання економічних законів людьми.

Типи й еволюція економічних систем. Формаційний і загальноцивілізаційний підходи до типізації суспільства.

Власність як економічна категорія. Теорії власності. Привласнення і відчуження.

Структура власності та її історичні типи, види й форми. Суб'єкти власності: їх еволюція.

Об'єкти власності. Розвиток об'єктів власності. Юридична форма власності. Права власності.

Власність на засоби виробництва та її вплив на способи з'єднання чинників виробництва.

Тенденції в розвитку відносин власності в Україні й у світі.

Тема 5. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар і гроші.

Натуральна (традиційна) форма організації виробництва. Суть і риси натурального господарства та його історичні межі.

Товарна форма організації суспільного виробництва. Причини виникнення товарного виробництва, його суть, ознаки й роль у розвитку суспільства. Суб'єкти й об'єкти товарних відносин. Товарна форма продукту.

Товар і його властивості. Суперечності товару. Вартість і ціна: альтернативні теорії.

Проста й розвинена форми товарного виробництва. Спільні риси та відмінності.

Функціонування товарного господарства та його закони.

Виникнення і розвиток грошових відносин. Суть грошей. Функції грошей. Альтернативні теорії грошей.

Грошовий обіг і його закони. Визначення грошової маси, необхідної для обслуговування товарного обігу. Сталість грошового обігу. Грошові реформи, гроші, ціна й інфляція.

Еволюція грошей. Сучасна грошова система.

Тема 6. Капітал: процес виробництва й нагромадження. Наймана праця і заробітна плата.

Первісне нагромадження капіталу. Особливості нагромадження капіталу в Україні.

Перетворення грошей у капітал. Загальна формула руху капіталу.

Капітал як економічна категорія. Альтернативні теорії капіталу.

Капітал підприємства. Кругообіг капіталу та його стадії. Функціональні форми капіталу.

Оборот капіталу підприємства. Основний та оборотний капітал. Зношення основного капіталу. Амортизація.

Капітал і праця. Трудові відносини: сутність і структура. Наймана праця. Вартість робочої сили: дискусійні аспекти.

Винагорода за працю. Заробітна плата: сутність, форми системи. Теорії заробітної плати.

Номінальна й реальна заробітна плата. Продукт праці та заробітна плата. Мінімальна заробітна плата та її критерії.

Тема 7. Витрати виробництва й прибуток.

Витрати виробництва як передумова виробництва. Суть та економічне значення витрат виробництва. Теорії витрат виробництва. Суспільні витрати виробництва. Економічні й бухгалтерські витрати та їх структура. Валові, середні й граничні витрати.

Витрати виробництва, вартість товару та його ціна. Альтернативні підходи.

Прибуток як економічна категорія. Теорії прибутку. Норма прибутку й чинники, що на неї впливають.

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ РИНКУ

Тема 8. Ринок, його суть і функції. Моделі ринку. Конкуренція і ціноутворення.

Інституціональні основи ринкової економіки. Ринкові відносини, їх суб'єкти й об'єкти. Визначення ринку: альтернативні теорії.

Функції ринку. Умови формування і розвитку ринку.

Попит і пропозиція. Ринкова рівновага. Ринкова ціна: механізм формування і функції.

Конкуренція та її суть. Функції й форми конкуренції. Конкуренція і монополія.

Конкуренція та моделі ринків. Особливості ринкових відносин в Україні.

Принципи класифікації ринків.

Ринок предметів споживання, його функції та соціально-економічне значення.

Ринок засобів виробництва. Загальні проблеми формування цін на ресурси.

Ринок праці та розподіл трудових ресурсів.

Ринок капіталу та його складові. Ринок нерухомості та його особливості. Оренда й орендна плата.

Проблеми формування ринків праці, землі та капіталів в Україні.

Поняття й основні риси інфраструктури ринку.

Роль ринкової інфраструктури в регулюванні економічних процесів.

Тема 9. Домогосподарство в системі економічних відносин.

Домогосподарства як суб'єкт ринкових відносин.

Сектор домогосподарств. Двоїста роль домогосподарств в економіці. Домогосподарства як постачальники ресурсів.

Доходи домогосподарства. Витрати домогосподарства. Розподіл доходів на особисте споживання, податки й заощадження.

Витрати на споживання. Місце домогосподарства в кругообігу продуктів, ресурсів і доходів.

Тема 10. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток.

Підприємство як суб'єкт ринкової економіки. Сектор ділових підприємств. Форми й види підприємств. Масштаби підприємства. Концентрація та централізація капіталу.

Суть підприємництва й умови його існування. Види та функції підприємництва.

Валовий дохід, його суть і структура. Підприємницький дохід.

Значення прибутку в розвитку підприємництва. Роль підприємства й підприємництва в ринковій економіці.

Тема 11. Галузеві особливості виробництва й функціонування капіталу. Форми прибутку, процент і рента.

Позичковий капітал і процент. Банки, їх роль і функції. Центральні й комерційні банки. Фінансово-кредитні організації.

Суть кредиту та його форми. Процент і його економічна природа. Банківський прибуток.

Капітал у сфері торгівлі. Витрати обігу. Роздрібна й оптова торгівля. Товарні біржі. Торговельний прибуток.

Фондова біржа. Цінні папери.

Аграрне виробництво – особлива сфера вкладання капіталу й праці. Відносини власності в сільському господарстві. Агропромисловий комплекс. Земельна рента та її форми: оренда землі, ціна землі.

Форми господарювання в сільському господарстві та їх особливості в різних країнах. Особливості концентрації й централізації виробництва й капіталу в сільському господарстві.

Земельна рента та її форми. Абсолютна, диференціальна й монопольна рента. Державна підтримка сільського господарства.

Тема 12. Суспільне відтворення. Суспільний продукт і його основні форми.

Суть і види економічного відтворення. Відтворення всіх елементів економічної системи. Просте й розширене відтворення.

Суспільний продукт і його форми. Методологічні аспекти системи національних рахунків.

Валовий внутрішній продукт. Чистий національний продукт і національний доход. Концепції національного доходу.

Тіньовий сектор в економічному відтворенні. Національне багатство та його структура. Природне багатство. Проблеми розширеного відтворення багатства й шляхи розв'язання екологічних проблем.

Розподільні відносини та їх місце у відтворювальному процесі. Суть розподілу національного доходу. Об'єктивні основи формування доходів населення.

Диференціація доходів населення. Проблеми багатих і бідних. Межа бідності: абсолютна й відносна. Проблеми бідних і багатих в Україні.

Необхідність перерозподілу національного доходу й доходів населення. Податки та соціальні виплати. Роль державного бюджету в перерозподілі національного доходу.

Споживання і заощадження. Доходи населення і споживання. Схильність до споживання і заощадження.

Необхідність державного регулювання розподілу доходів. Пржитковий мінімум і соціальний захист населення.

РОЗДІЛ 3. ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ. СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА ГЛОБАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Тема 13. Економічний розвиток. Зайнятість, відтворення робочої сили та їх регулювання державою.

Економічне зростання та економічний розвиток. Заощадження, нагромадження та інвестиції. Роль інвестицій в економічному зростанні.

Матеріальні чинники економічного зростання. Науково-технічна революція та її роль в економічному зростанні. Теорії і моделі економічного зростання.

Економічне зростання й економічні цикли. Економічні кризи та їх причини. Теорії циклів: дискусійні проблеми.

Продуктивність праці й економічне зростання. Чинники підвищення продуктивності праці.

Особливості розвитку економіки в Україні.

Зайнятість: суть і форми. Теорії зайнятості. Повна зайнятість, виробничий потенціал і ефективність виробництва.

Зайнятість і відтворення сукупної робочої сили. Неповна зайнятість і рівень безробіття. Причини неповної зайнятості. Види й форми безробіття.

Проблеми повної зайнятості в умовах ринкової економіки. Державне регулювання зайнятості та його методи.

Чинники розширеного відтворення робочої сили. Роль держави у відтворенні робочої сили. Закон зростання кваліфікації та професійної підготовки робочої сили.

Проблеми зайнятості та відтворення робочої сили в Україні.

Тема 14. Господарський механізм у системі суспільного відтворення. Держава та її економічні функції.

Господарський механізм, його суть і елементи. Господарський механізм: система управління економікою.

Державне регулювання суспільного відтворення та його форми. Планування і програмування.

Фінансова система. Необхідність і сутність фінансів. Державні фінанси.

Фіскальна політика. Способи збалансування державного бюджету. Фіскальні методи регулювання виробництва.

Механізм грошово-кредитного регулювання. Вплив грошово-кредитної політики на рівень суспільного виробництва.

Необхідність удосконалення механізму господарювання в Україні.

Держава як суб'єкт економічних відносин. Державний сектор в економіці. Держава як товаровиробник. Підприємництво в державному секторі. Суспільні блага й послуги.

Економічні функції держави. Захист конкуренції та антимонопольна політика. Перерозподіл ресурсів. Забезпечення правової бази.

Розподіл ресурсів і суспільні блага.

Роль держави в кругообігу продукту, ресурсів і доходу.

Трансформація економічних функцій держави в Україні.

Тема 15. Сучасні економічні системи. Особливості розвитку перехідних економік.

Економічна система капіталізму вільної конкуренції: суть і основні ознаки. Об'єктивні основи та шляхи виникнення і розвитку капіталістичної системи. Роль ринку в регулюванні економіки капіталізму. Наймана праця й оплата праці.

Економічна система монополістичного капіталізму. Концентрація і централізація виробництва та капіталу. Виникнення монополій та їх форми.

Фінансово-монополістичний капітал і його суть. Фінансово-монополістичні групи. Фінансова олігархія.

Державно-монополістична стадія еволюції капіталістичної економічної системи.

Суть і ознаки змішаної економічної системи. Приватний акціонерний і державний сектори економіки.

Межі ринку. Державне регулювання економіки.

Сучасні методи державного регулювання змішаної економіки. Розподіл державою національного доходу й ресурсів. Межі державного втручання в регулювання економічного відтворення.

Роль держави в регулюванні цін. Регулювання заробітної плати. Профспілки й ринок праці. Колективні договори між підприємцями й трудовими колективами. Заробітна плата та її динаміка.

Монополії й олігополії в умовах регульованого капіталізму. Революція в управлінні та відносинах власності. Соціальне партнерство.

Соціально-економічний прогрес та історичні перспективи економічної системи змішаного капіталізму.

Теорія і практика економічної системи соціалізму. Соціалізм і адміністративно-командна економіка.

Механізм функціонування соціалістичної адміністративно-командної економіки: директивне планування і централізоване управління. Державна власність та її межі.

Теорія і практика товарно-грошових відносин за адміністративно-командної системи соціалізму. Планове ціноутворення.

Доходи населення, їх структура й принципи формування. Суспільні фонди споживання.

Суперечності одержавленої економічної системи та їх загострення в соціалістичних країнах у середині 80-х років. Загальна криза й розпад світової системи соціалізму.

Зміст перехідної економіки: загальне й особливе. Об'єктивні чинники перехідного стану. Риси й типи перехідної економіки. Локальні та глобальні перехідні процеси.

Особливості економічних відносин і різноманітність форм еволюції країн, що розвиваються.

Економічний устрій в умовах переходу до соціально орієнтованої економічної системи. Формування інституційних і економічних умов переходу до нової системи господарювання. Суперечності перехідної економіки.

Роздержавлення і приватизація власності. Форми власності. Становлення і розвиток підприємництва.

Змішана економіка й соціально-економічні перетворення в постсоціалістичних країнах. Структура змішаної економіки.

Формування сучасних ринкових відносин і ринкової інфраструктури. Становлення державного й ринкового механізмів регулювання економіки та зайнятості.

Особливості ринкової трансформації економіки України.

Тема 16. Суть і структура світового господарства.

Форми міжнародних економічних відносин.

Світове господарство: його суть і структура. Розвинуті країни ринкової економіки. Країни, що розвиваються. Країни з перехідною економікою.

Міжнародний поділ праці й спеціалізація. Міжнародні економічні відносини.

Інтернаціоналізація господарських відносин і продуктивних сил. Транснаціональні корпорації та їх роль.

Міжнародна економічна інтеграція. Головні інтеграційні угруповання світу. Європейське економічне співтовариство та його місце у світовій економіці.

Світогосподарські зв'язки та їх форми.

Міжнародна торгівля та її економічні основи. Міжнародні товарні ринки. Протекціонізм і вільна торгівля. Митні та немитні засоби регулювання зовнішньої торгівлі.

Сутність і форми міжнародного руху капіталів, його масштаби, динаміка та географія. Прямі й портфельні інвестиції. Міжнародні кредити.

Міжнародні валютно-фінансові відносини. Міжнародна валютна система, валютні ринки й валютний курс. Конвертованість валюти. Платіжний баланс і його регулювання.

Міжнародні валютно-фінансові організації. Міжнародна міграція робочої сили. Інші форми міжнародних економічних відносин.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Тема 17. Економічні аспекти глобальних проблем та їх вплив на економічний розвиток України.

Причини виникнення та суть глобальних проблем. Економічне зростання та глобальні проблеми. Основні глобальні проблеми сучасності. Класифікація глобальних проблем.

Роззброєння та його роль у вирішенні глобальних проблем. Екологічна криза та форми її прояву. Паливно-енергетична та сировинна проблеми. Проблеми економічної відсталості окремих країн.

Міжнародне співробітництво в розв'язанні глобальних проблем і розвитку світового господарства.

2. Плани семінарських занять

Тема 1. Предмет і метод політичної економії.

1.1. Основні етапи розвитку політекономії:

- меркантилізм (У. Стаффорд, Т. Манн, А. Монкретьєн);
- фізіократи (Ф. Кене, А. Тюрго, В. Мірабо);
- класична політична економія (У. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо);
- марксизм (К. Маркс, Ф. Енгельс);
- маржиналізм (К. Менгер, Ф. Візер, У. Джевонс, Л. Вальрас).

1.2. Сучасні напрями економічної теорії:

- неокласицизм (монетаризм і неолібералізм);
- кейнсіанство;
- інституціоналізм (інституціонально-соціальний напрям);
- неокласичний синтез.

1.3. Предмет політекономії:

- політична економія в системі наук;
- предмет та об'єкт політекономії;
- нормативна та позитивна політична економія;
- економічна теорія, політична економія й “економікс”;
- мікроекономіка, мезоекономіка, макроекономіка, мегаекономіка.

1.4. Методи пізнання економічних явищ і процесів:

- аналіз і синтез;
- індукція і дедукція;
- математичні та статистичні;
- якісного й кількісного аналізу;
- системний підхід;
- поєднання історичного та логічного підходів;
- метод наукової абстракції;
- економічний експеримент.

1.5. Економічні поняття, категорії, принципи, закони та моделі:

- всезагальні, загальні, специфічні, стадійні закони;
- рівні використання економічних законів (науково-теоретичний, державно-управлінський, господарсько-практичний);
- спільне та відмінне між економічними законами й законами природи.

1.6. Функції політекономії:

- пізнавальна, методологічна, виховна;
- практична, прогностична.

Питання для самостійного вивчення

1. Зародження економічної науки в країнах перших цивілізацій: Греція, Рим, Єгипет, Китай, Індія.
2. Розвиток економічної думки в Україні (С. Ю. Десницький, М. А. Балудянський, І. В. Вернадський, М. І. Зібер, С. А. Подолинський, М. І. Туган-Барановський, Є. Слуцький та інші).

Творчі завдання

1. Заповнити таблицю і дати власне визначення “політекономії”.

Таблиця 1.1

Еволюція основних визначень предмета політекономії

Визначення предмета політекономії	Автори

2. У хронологічному порядку заповнити таблицю.

Таблиця 1.2

Основні етапи розвитку економічної науки

Школи, напрями	Століття, роки	Основні ідеї	Представники

Економічні терміни та поняття

Політекономія – це суспільна наука, яка розкриває суть понять, категорій, законів і закономірностей функціонування і розвитку економічних систем на різних історичних етапах існування людства.

Об’єктом політичної економії як науки є економічна система, яка функціонує на основі певних виробничих відносин.

Предметом політекономії є вивчення суті й розвитку виробничих відносин; вивчення взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин; вивчення економічних категорій і законів, що керують розвитком економіки.

Нормативна політекономія уособлює оцінні судження якихось людей і позаекономічних теорій суспільного життя щодо того,

якою повинна бути економіка країни або яку конкретну політичну акцію слід рекомендувати, базуючись на певній економічній теорії чи на певних економічних відносинах. Радянська політекономія в основному була нормативною, а точніше – нормативно-догматичною.

Позитивна політекономія описує факти, наявні процеси й відносини в даній економіці. Недоліком позитивної політичної економії є те, що вона абстрагується від значного впливу на поведінку людей, їх економічні відносини й виробничу діяльність низки позаекономічних чинників – політичних, релігійних, ідеологічних, національних тощо, чого політекономія як наука не має права ігнорувати, аби пізнати реальну дійсність і закономірності економічного розвитку суспільства.

Економічні поняття – це теоретичні образи у вигляді визначень (дефініцій) певних економічних форм чи процесів або їх сторін.

Економічна категорія – це наукове поняття, яке характеризує в узагальненому вигляді умови або сторони економічного явища.

Економічні моделі відображають, як зрушення в зовнішніх чинниках спричиняють зміни у внутрішніх, і ґрунтуються на припущеннях, які спрощують ситуацію.

Економічні принципи – це теоретичні образи основних зв'язків у функціонуванні певних економічних процесів, поданих у вигляді економічних ідей.

Економічний закон – це внутрішньонеобхідні, суттєві, стійкі, причинно-наслідкові зв'язки між явищами й процесами економічного життя.

Економічний експеримент – це штучне відтворення економічного явища чи процесу з метою вивчення його за найсприятливіших умов.

Гіпотеза – наукове положення, висновок, що пояснює певні явища дійсності на основі припущення.

Індуктивний метод пізнання – рух від окремих фактів до загальних висновків.

Дедуктивний метод пізнання – хід міркувань від узагальнень до окремих фактів.

Метод наукової абстракції полягає у відмові від поверхових, несуттєвих сторін явища й зосередженні на з'ясуванні внутрішніх зв'язків.

Література

[1, с. 12–37; 2, с. 22–39; 3, с. 13–37; 4, с. 11–36; 5, с. 9–41; 6, с. 12–21; 7, с. 29–54; 8, с. 6–22; 9, с. 10–27; 10, с. 15–34].

Тема 2. Виробництво матеріальних благ і послуг. Продукт і характер праці.

2.1. Виробництво як процес суспільної праці:

- основні риси виробництва;
- дві сторони процесу виробництва;
- елементи процесу виробництва (праця, предмети праці, засоби праці);
- технологічні етапи виробництва: реміснича технологія, машинна технологія, сучасне автоматизоване виробництво;
- пофазна структура суспільного виробництва (виробництво–обмін–розподіл–споживання);
- структура суспільного виробництва за сферами економічної діяльності: основне виробництво, виробнича інфраструктура, соціальна інфраструктура;
- галузева структура суспільного виробництва: матеріальне та нематеріальне.

2.2. Класифікація чинників виробництва:

- радянська схема (суб'єктивний та об'єктивний чинники);
- продуктивні сили як поєднання особистого та речового чинників суспільного виробництва;
- чинники виробництва в західній економічній літературі (земля, праця, капітал, підприємницькі здібності й інформація).

2.3. Крива виробничих можливостей (КВМ):

- повна зайнятість і повний обсяг виробництва;
- припущення для кривої виробничих можливостей;
- крива (межа) виробничих можливостей (крива трансформації) і проблема економічного вибору;
- закон зростання альтернативної вартості.

2.4. Ефективність виробництва, її сутність, економічні та соціальні показники:

- види ефективності виробництва: економічна та соціальна;
- показники економічної ефективності виробництва: продуктивність праці, трудомісткість продукції, капіталовіддача, капіталомісткість, матеріаловіддача, матеріаломісткість, екологоефективність; інтегральний показник ефективності;
- показники соціальної ефективності виробництва: розмір ВВП і НД на душу населення, частка фонду споживання в НД, рівень життя населення, якість життя населення (ІЛР).

Питання для самостійного вивчення

Продукт і характер праці:

- праця і робочий день, закон економії часу;
- двоїтий характер праці (конкретна й абстрактна праця); жива й уречевлена праця; суперечність між приватною і суспільною працею;
- продукт: проміжний і кінцевий, необхідний і додатковий.

Творчі завдання

1. Побудувати криву (межу) виробничих можливостей студента першого курсу при умові, що свій ресурс – час – він може використати на навчання або на розваги. Максимальна кількість балів: 10 за навчання та 5 за розваги. Назвати варіанти неефективного, ефективно-го та нереального використання ресурсу.

2. На фабриці, яка виробляє спортивні товари, є 320 метрів спеціальної тканини, що може використовуватися для виробництва парашутів і палаток. Чому буде дорівнювати альтернативна вартість збільшення виробництва парашутів із 4 до 5 штук, якщо відомо, що на 1 парашут потрібно 40 метрів тканини, а для виробництва палатки – 8 метрів?

3. Заповнити таблицю із 10 найменувань товарів:

Таблиця 3.1

Групи об'єктів приватизації

Товар	Потреба, яку задовольняє товар	Взаємодоповнюваний товар	Взаємозамінний товар

4. Четверо гончарів роблять глечики: перший за робочий день виробляє 10 глечиків, другий – 7, третій – 8, а четвертий – 5. Працюють по 10 годин на день. Вартість матеріалів умовно приймаємо за нуль. Визначте, скільки коштує глечик в годинах робочого часу?

5. Три групи виробників випускають листівки. Індивідуальні витрати робочого часу на виробництво однієї листівки складають: в першій групі – 1 год., в другій – 2 год., а в третій – 3 год. Перша група виробляє 10 млн. одиниць листівок, друга – 160 млн., а третя – 30 млн. Визначте суспільно необхідний робочий час для виробництва однієї листівки.

6. Розрахуйте скільки працівників цукрового заводу було звільнено наприкінці року, якщо облікова кількість персоналу (КП) в січні становила 60 осіб, трудомісткість виробництва (ТП) цукру дорівнювала 0,1 люди-

но/центнер, а протягом грудня завод випустив 660 центнерів цукру при зростанні продуктивності праці (ПП) порівняно із січнем на 20%.

Економічні терміни та поняття

Чинники виробництва – ресурси, поєднані в процесі виробництва на основі певної технології. Основними чинниками виробництва є земля, праця, капітал, підприємницькі здібності й інформація.

Земля (природні ресурси) – включає в себе всі природні ресурси, що застосовуються у виробничому процесі, ліси, родовища, водні ресурси.

Праця – діяльність людини, спрямована на створення життєвих благ, надання послуг, організацію функціонування господарства та суспільства й управління ними.

Капітал (самозростаюча вартість) – авансовані у виробництво товарів засоби виробництва, грошові ресурси, засоби на оплату найманої праці, які в процесі своєї продуктивної взаємодії забезпечують зростання додаткової вартості.

Підприємницькі здібності – здатність людини організувати певне поєднання ресурсів для виробництва продукту, ухвалювати послідовні неординарні рішення, здійснювати інновації та йти на ризик.

Інформація – продукт взаємодії даних і адекватних їм методів, що міститься на матеріальних носіях і є об'єктом збереження, передачі та перетворення.

Виробництво – це спосіб поєднання ресурсів та їх узгодженого, цілеспрямованого використання для створення матеріальних благ і послуг.

Розподіл – це процес формування доходів, у результаті якого кожен учасник суспільного виробництва отримує свою частку у виробленому національному продукті.

Обмін – це відносини, у ході яких отримана частка при розподілі обмінюється на необхідні конкретні засоби існування.

Споживання – це процес використання доходів і реалізація тих користностей, що їх мають речі та послуги, тобто вироблений продукт завершує свій рух, відбувається його кінцеве споживання, і тим самим дається поштовх до початку нового виробничого циклу.

Спосіб виробництва – це поєднання продуктивних сил і виробничих відносин.

Робоча сила (суб'єктивний чинник) – це сукупність фізичних і розумових здібностей, які застосовує людина в процесі виробництва споживчих благ.

Засоби виробництва (об'єктивний чинник) – це створені в процесі виробництва всі види засобів праці й предметів праці.

Засоби праці – річ або комплекс речей, якими людина діє на предмети праці з метою перетворення їх відповідно до своїх потреб. До складу засобів праці входять природні умови праці (водоспади, припливи), техніка (штучні, створені людиною засоби праці) та загальні умови праці (споруди, канали, дороги, водопостачання).

Предмети праці – те, на що спрямована діяльність людини.

Конкретна праця – це специфічна праця фахівця, що створює конкретні життєві блага.

Абстрактна праця – це праця людини з фізіологічного погляду (як витрати розумової, нервової, фізичної енергії), що створює вартість.

Крива виробничих можливостей (КВМ) відображає різноманітні комбінації двох товарів або послуг, які можуть бути вироблені в умовах повної зайнятості та повного обсягу виробництва в економіці з постійним обсягом ресурсів і незмінною технологією.

Інтенсивний шлях розширення виробництва – це спосіб збільшення обсягів виробництва за рахунок якісного вдосконалення та підвищення ефективності використання ресурсів на основі науково-технічного прогресу.

Екстенсивний шлях розширення виробництва – це спосіб збільшення обсягів виробництва внаслідок кількісного приросту всіх чинників виробництва за незмінного якісного рівня технічної основи виробництва.

Змістом закону економії часу є зростання: продуктивності живої праці; продуктивності живої й уречевленої праці; додаткового продукту.

Економічна ефективність – це досягнення виробництвом найвищих результатів за найменших витрат живої й уречевленої праці.

$$\text{Економічна ефективність} = \frac{\text{Результати}}{\text{Витрати}}$$

Соціальна ефективність – це ступінь відповідності результатів виробництва соціальним потребам суспільства, інтересам окремої людини.

Література

[1, с. 95–112; 3, с. 113–135; 4, с. 36–42; 5, с. 43–48; 6, с. 21–26; 7, с. 11–22; 8, с. 22–32; 9, с. 27–49; 10, с. 34–58].

Тема 3. Економічні потреби й інтереси.

3.1. Суть і структура економічних потреб суспільства:

- потреби та їх класифікація;
- ієрархія потреб за А. Маслоу;
- закон зростання потреб.

3.2. Економічні інтереси, їх взаємодія з потребами, споживанням і виробництвом:

- суть і структура економічних інтересів;
- взаємозв'язок потреб, мотивів, стимулів та інтересів;
- економічні потреби й інтереси як рушійна сила соціально-економічного розвитку.

3.3. Суть, критерії та рушійні сили економічного прогресу:

- критерії економічного прогресу (рівень розвитку продуктивних сил, ступінь суспільного поділу праці й кооперація праці, економія робочого часу, зростання додаткового продукту, рівень розвитку суспільства, ступінь задоволення потреб);
- рушійні сили економічного прогресу;
- науково-технічний прогрес (НТП) і науково-технічна революція (НТР).

Питання для самостійного вивчення

1. Науково-технічна революція (НТР): основні етапи та сучасні особливості.

Творчі завдання

1. Рівень реалізації закону зростання потреб можна виразити у вигляді такої формули:

$$\text{Розп} = \frac{С}{P_T + P_N},$$

де С – споживання; P_T – традиційні потреби; P_N – нові потреби. Поясніть: 1) яке відношення $C/(P_T+P_N)$, на ваш погляд, є найбільш оптимальне для суспільства, що розвивається: 1,2; 1; 0,9; 0,8; 0,5. Аргументуйте свій вибір, опираючись на вивчені вами закони політичної економії;

2) який із названих вище коефіцієнтів реалізації закону зростання потреб найбільше відповідає умовам України? Чому саме?

3) чи можуть потреби людини в конкретній ситуації й у конкретному продукті бути повністю задоволеними?

Економічні терміни та поняття

Економічний базис суспільства – це система виробничих відносин.

Економічна надбудова – це форма існування базису, яка включає такі елементи: політику, право, мораль та інші.

Потреба – це відчуття необхідності в чомусь.

Закон зростаючих потреб характеризує, що в міру розвитку суспільного виробництва, а разом із ним і людини як особистості й продуктивної сили, відбувається поступове зростання її потреб.

Корисність блага – це здатність задовольняти будь-яку потребу людини.

Економічні інтереси – це усвідомлене прагнення суб'єктів господарювання до задоволення економічних потреб, що є об'єктивним спонукальним мотивом їхньої господарської діяльності.

Економічний прогрес – це поступальний розвиток по висхідній усій економічній системі.

Науково-технічний прогрес – поступальний, органічно взаємопов'язаний розвиток науки й техніки, що зумовлює еволюційні зміни в межах технологічного способу виробництва.

Науково-технічна революція – докорінні (революційні) зміни у взаємодії людини й природи, а також у системі продуктивних сил і техніко-економічних відносин (технологічного способу виробництва).

Література

[1, с. 80–95; 2, с. 47–52; 3, с. 39–57; 4, с. 42–48; 5, с. 41–43; 6, с. 26–32; 7, с. 22–29; 8, с. 32–36; 9, с. 49–60; 10, с. 75–88].

Тема 4. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічна система та закони її розвитку.

4.1. Критерії історичних етапів економічного розвитку:

- формаційний підхід;
- цивілізаційний підхід;
- технологічний підхід.

4.2. Економічна система та її елементи:

- ознаки економічної системи;

– елементи економічної системи: продуктивні сили; економічні відносини; механізм господарювання.

4.3. Структура економічної системи:

– підходи до подання структури економічної системи суспільства: 1) елементна структура (за В. Голесовським); 2) вертикальна та горизонтальна структура (за К. Гайтані); 3) багатовимірна структура (за Б. Гаврилишиним);

- виробничі економічні системи;
- ринкові економічні системи;
- цінові економічні системи;
- грошові економічні системи;
- фінансові економічні системи;
- фіскальні економічні системи;
- економічні системи регулювання.

4.4. Типи економічних систем:

- традиційна економічна система;
- адміністративно-командна економічна система;
- ринкова економічна система;
- змішана економічна система.

Питання для самостійного вивчення

1. Суть відносин власності:

- власність як економічна категорія;
- право власності (володіння, користування, розпорядження);
- суб'єкти й об'єкти власності;
- теорії власності.

2. Еволюція форм власності (вертикально-історичний підхід):

- первіснообщинна;
- рабовласницька;
- феодальна;
- капіталістична.

3. Типи власності (горизонтально-структурний підхід):

– приватна власність та її форми: індивідуально-трудова, сімейна, індивідуальна з використанням і без нього найманої праці, партнерська та корпоративна (акціонерна);

– два види приватної власності – трудова (формами є дрібнотоварне фермерське, ремісниче, одноосібне господарство) й нетрудова (формами є рабовласницька, феодальна, приватнокапіталістична);

– суспільна власність та її форми: державна (загальнодержавна й муніципальна (комунальна)) та колективна (власність трудо-

вого колективу, кооперативна, власність громадських і релігійних організацій);

- сучасні форми змішаної власності;
- комбіновані форми власності.

4. Реформування відносин власності:

– суть процесів одержавлення, роздержавлення та приватизації власності;

- етапи приватизації в Україні;
- проблеми реприватизації підприємств у сучасних умовах.

Творчі завдання

1. Ознайомившись із Законами України “Про внесення змін до Закону України “Про приватизацію майна державних підприємств”, “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)” та “Державною програмою приватизації на 2000–2002 роки”, заповніть таку таблицю:

Таблиця 4.1

Групи об’єктів приватизації

Групи об’єктів приватизації	Ознаки даної групи об’єктів приватизації	Способи приватизації
<i>А</i>		
<i>Б</i>		
<i>В</i>		
<i>Г</i>		
<i>Д</i>		
<i>Е</i>		
<i>Ж</i>		

2. Заповнити таблицю.

Таблиця 4.2

Переваги й недоліки економічних систем

Економічна система	Переваги	Недоліки

Економічні терміни та поняття

Елементи соціально-економічних відносин: відносини власності, характер праці та відносини розподілу.

Економічна система – сукупність усіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованих на виробництво, обмін, розподіл і споживання товарів і послуг, а також на регулювання такої діяльності відповідно до мети суспільства. Економічна система складається з трьох основних елементів: продуктивні сили, економічні відносини й механізм господарювання.

Продуктивні сили – це поєднання робочої сили (особистого чинника) та засобів виробництва (речового чинника).

Економічні відносини – відносини між людьми, що виникають у процесі суспільного виробництва, розподілу, обміну й споживання матеріальних благ і послуг.

Механізм господарювання є структурним елементом економічної системи, що складається із сукупності форм і методів регулювання економічних процесів і суспільних дій господарюючих суб'єктів на основі використання економічних законів ринку, державних економічних важелів, правових норм та інституційних утворень.

Виробнича економічна система – це сукупність певних механізмів і методів трансформації економічних ресурсів в економічні блага.

Ринкова економічна система – це сукупність механізмів та інститутів, за допомогою яких здійснюється обіг ресурсів, продуктів, капіталів, грошей у суспільній економіці.

Цінова економічна система – це сукупність механізмів формування цін, основний вимірювальний економічний інструмент, основна форма функціонування національних мікро- та макроекономічних систем.

Грошова економічна система – форма організації грошового обігу, що історично склалася в країні й закріплена національним законодавством.

Фінансова економічна система – це сукупність механізмів, інститутів, установ із формування, руху та використання грошових фондів суб'єктів економіки: держави, підприємств і домогосподарств.

Фіскальна економічна система – це сукупність механізмів стягування державою податків у населення і приватного бізнесу, а також іноземних агентів національної економіки.

Традиційна економічна система – тип економічної системи, у якій техніка виробництва, обмін, розподіл доходів ґрунтуються на давніх звичаях; спадковість і касти диктують економічні ролі індивідам, що зумовлює чітко виражений соціально-економічний застій; технічний прогрес і впровадження інновацій різко обмежені,

оскільки вони суперечать традиціям і загрожують стабільності суспільного ладу.

Адміністративно-командна економічна система – тип економічної системи, у якій вирішальна роль належить адміністративно-командним методам і влада зосереджується в руках вищого бюрократичного апарату.

Ринкова економічна система – тип економічної системи, що базується на поєднанні різних форм власності та вільній грі ринкових сил (вільній конкуренції, вільному ціноутворенню, стихійному переливу капіталу тощо).

Змішана економічна система (ринково-державна або державно-ринкова) – тип економічної системи, що базується на поєднанні державної і приватної власності, а також державного та ринкового механізмів регулювання економіки.

Перехідна економічна система – це різновид змішаної економічної системи в період трансформації економічної системи з одного в інший функціональний чи функціонально-історичний тип. Характерна для постсоціалістичних країн, які вирішують загальні питання: роздержавлення економіки, приватизація власності, створення ринкової інфраструктури, структурної перебудови економіки.

Власність – це відносини між індивідами щодо відчуження-привласнення діяльності чи її результатів.

Суспільна власність – це власність, яка реалізується через суспільне присвоєння та управління.

Приватна власність – це власність, за якої три функції права власності належать окремій приватній особі.

Роздержавлення економіки полягає в переході державної власності в різні форми недержавної власності.

Приватизація – це відчуження державної власності на користь приватних осіб.

Література

[1, с. 37–75; 2, с. 39–47; 3, с. 59–111; 4, с. 48–82; 5, с. 62–119; 6, с. 32–54; 7, с. 54–117; 8, с. 36–62; 9, с. 60–92; 10, с. 58–75].

Тема 5. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар і гроші.

5.1. Форми організації суспільного виробництва: натуральне й товарне:

- основні риси натурального виробництва;
- суспільний поділ праці (перший, другий, третій, четвертий, п'ятий) як необхідна умова виникнення товарного виробництва;
- характерні риси товарного виробництва;
- просте й розвинуте (розширене) товарне виробництво.

5.2. Товар і його властивості:

- сутність товару та його дві властивості – споживна вартість і мінова вартість (або вартість);
- величина вартості товару; індивідуальна й суспільна вартість;
- продуктивність та інтенсивність праці; проста й складна праця;

5.3. Теорії вартості:

- теорія трудової вартості;
- теорія трьох чинників виробництва;
- теорія витрат виробництва;
- теорія попиту й пропозиції;
- теорія граничної корисності;
- теорія граничних витрат виробництва;
- інформативна теорія вартості.

5.4. Закон вартості, його сутність та функції:

- економічний зміст закону вартості;
- риси, властиві закону вартості;
- основні функції закону вартості: регулююча, стимулююча, диференціація та розшарування товаровиробників.

5.5. Концепції та теорії виникнення грошей:

- раціоналістична й еволюційна концепції виникнення грошей;
- теорії грошей: металістична, кількісна, номіналістична, державницька.

5.6. Функції та види грошей:

- суть і властивості грошей;
- функції грошей – міра вартості, засіб обігу, засіб нагромадження (утворення скарбів), засіб платежу та світові гроші;
- види грошей: символічні (декретні) та кредитні (депозитні);
- форми грошей: товарні, металеві, паперові, кредитні, електронні.

5.7. Грошовий обіг та його закони:

- поняття системи грошового обігу та її елементів;
- типи грошових систем: металева (біметалізм і монометалізм) та паперово-кредитна (паперові й кредитні гроші);
- загальний і специфічний закони грошового обігу;

- рівняння Ірвінга Фішера та його економічний зміст.
- 5.8. Інфляція: причини, види, форми та наслідки:
 - монетарні й немонетарні причини інфляції;
 - види інфляції;
 - форми інфляції: інфляція попиту й інфляція пропозиції (витрат);
 - рівень (темп) інфляції;
 - соціально-економічні наслідки інфляції;
 - антиінфляційна політика держави.

Питання для самостійного вивчення

1. Грошова маса та її агрегати: M0, M1, M2, M3, L.
2. Грошові реформи в Україні.

Творчі завдання

1. Заповнити таблицю.

Таблиця 5.1

Еволюція товарного виробництва

Просте	Капіталістичне	Сучасне

2. Заповнити таблицю.

Таблиця 5.2

Риси натурального та товарного виробництва

Риси	Виробництво		
	натуральне	просте товарне	розвинуте товарне

3. Заповнити таблицю.

Таблиця 5.3

Функції грошей

Назва функції	Опис функції	Приклад

4. Заповнити таблицю.

Таблиця 5.4

Недоліки та переваги різних видів грошей

Вид	Недоліки	Переваги

--	--	--

5. Сім'я купує лише п'ять видів товарів. У базовому році вона витратила: на продовольчі товари 600 гр. од., житло – 1000 гр. од., одяг – 500 гр. од., медичні послуги – 800 гр. од., книги – 100 гр. од. У розрахунковому році на ту ж кількість товарів і послуг сім'я затратила: 620 гр. од. на продовольчі товари; 1500 гр. од. на житло, 520 гр. од. на одяг, 860 гр. од. на медичні послуги, 110 гр. од. на книги. Визначити індекс споживчих цін (ІСЦ).

6. Визначте кількість грошей, необхідних для обігу, коли відомі такі дані: сума цін товарів, які потрібно реалізувати, 200 млрд. грн.; сума цін товарів, проданих у кредит, 20 млрд. грн.; платежі, за якими настав строк оплати, 10 млрд. грн.; сума платежів, які взаємно зараховані, 30 млрд. грн.; число обігу однойменної грошової одиниці – 10.

7. Середня ціна за одиницю продукції в країні дорівнює 25 грн. Маса грошей в обігу становить 200000 грн. Гроші за рік здійснюють 10 оборотів. Чому дорівнює обсяг виробництва в країні?

8. У базовому році обсяг виробництва в країні становив 50000 одиниць продукції при середній ціні за одиницю 50 грн. Гроші за рік здійснювали 10 оборотів. Розрахувати, яку масу грошей необхідно вилучити з обігу у звітному році, щоб середній рівень цін залишився без змін, якщо обсяг виробництва знизився на 4 %, швидкість обороту грошей зросла до 12 оборотів за рік.

Економічні терміни та поняття

Поділ праці – це процес відокремлення різних видів господарської діяльності, завдяки чому окремі економічні суб'єкти закріплюються на тривалий період за певними видами виробничої діяльності.

Загальний поділ праці має такі види: одиничний (індивідуальний), частковий, територіальний і міжнародний.

Перший великий суспільний поділ праці – відділення тваринницьких племен від племен, що займалися переважно землеробством.

Другий великий суспільний поділ праці – відділення ремесла від сільського господарства.

Третій великий суспільний поділ праці – відокремлення торгівлі.

Четвертий великий суспільний поділ праці – відокремлення невиробничої сфери.

П'ятий великий суспільний поділ праці – відокремлення інформаційної сфери.

Натуральне виробництво – це така організаційна форма суспільного виробництва, за якої продукти виробляються лише для внутрігосподарського споживання, задоволення особистих потреб виробників, для споживання всередині господарств, що їх виробили.

Товарне виробництво – це така організаційна форма суспільного виробництва, за якої продукти виготовляються виробничими одиницями не для власного споживання, а для обміну через купівлю-продаж на ринку.

Просте товарне виробництво – виробництво товарів, що базується на власній праці товаровиробника (і членів його сім'ї) та належності йому виготовлених продуктів.

Розширене (розвинуте, капіталістичне) товарне виробництво – товарне господарство, у якому продукти виробляються для обміну або продажу на ринку й при цьому використовують найману працю.

Товар – це продукт праці, створений виробником для продажу.

Споживча вартість – сукупність природних і суспільних властивостей товару, які задовольняють різноманітні людські потреби.

Мінова вартість – властивість товару обмінюватися в певних пропорціях на інший товар.

Проста праця – праця, що не потребує від виробника спеціальної підготовки; некваліфікована праця.

Складна праця – праця виробника, що потребує відповідної підготовки, набуття знань і навичок для виконання певних виробничих операцій – кваліфікована праця.

Жива праця – свідома, доцільна діяльність людини, витрати розумової та фізичної енергії, спрямовані на створення споживчої вартості або корисного ефекту, необхідних для задоволення її власних потреб і потреб суспільства.

Уречевлена праця – праця, затрачена на виготовлення продукту.

Конкретна праця – суспільна праця, що витрачається в особливу доцільній формі з використанням певних засобів і предметів праці, характеризується метою і створює специфічну споживчу вартість.

Абстрактна праця є суспільною формою витрат фізичних і розумових сил людини.

Загальний закон вартості – загальний економічний закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між суспільно необхідною працею, витраченою на виробництво товару з

урахуванням умов його відтворення, та цінами товарів за відносної відповідності попиту й пропозиції.

Гроші – це особливий товар, який є загальним еквівалентом для обміну всіх інших товарів.

Символічні або декретні гроші – готівкові гроші у формі розмінної монети, номінальна вартість яких (зазначена на них і засвідчена державою) значно вища, ніж реальна вартість металу, з якого вони виготовлені.

Кредитні або депозитні гроші – засоби обміну, які є борговими зобов'язаннями депозитних інститутів (безготівкові гроші).

Товарні гроші – це золото у формі зливків або монет.

Паперові гроші – форма грошей у вигляді грошових знаків або символи повноцінних грошей, які наділені примусовим курсом і випущені для покриття видатків держави.

Кредитні гроші – форма грошей, які є знаком (символом) вартості й виникають із розвитком кредитних відносин (вексель, банкнота, чек).

Електронні гроші – це безготівкові розрахунки між продавцями й покупцями, банками та їх клієнтами, які здійснюються через посередництво комп'ютерної мережі, системи зв'язку з використанням засобів кодування інформації та її автоматичного опрацювання (кредитні картки).

Грошова маса – це сукупність засобів платежу, що випущені банківською системою й обертаються в економіці. Структура грошової маси включає готівкові та безготівкові гроші. Грошова маса ділиться на 2 частини: активні та пасивні гроші.

Грошові агрегати – це показники обсягу та структури грошової маси.

Грошова система – це форма організації грошового обігу, яка історично формується в країні й закріплюється її законами.

Монометалізм – це грошова система, за якої один метал (золото або срібло) є загальним еквівалентом і основою грошового обігу.

Біметалізм – це грошова система, за якої за золотом і сріблом закріплена роль загального еквівалента.

Загальний закон грошового обігу полягає в дотриманні в обігу необхідної кількості грошей, яка визначається за формулою:

$$\text{Кількість грошей} = \frac{СЦ - К + П - ВП}{O},$$

де $СЦ - Q$ – сума цін усіх реалізованих за рік товарів;

K – сума цін товарів, проданих у кредит;

$П$ – сума платежів по зобов'язаннях (по кредиту минулого періоду);

$ВП$ – сума платежів, що взаємно погашаються;

О – швидкість обігу грошей (середнє число обороту грошей на рік).

Специфічний закон грошового обігу (рівняння обміну Фішера): ціни товарів знаходяться в прямо пропорційній залежності від кількості грошей в обігу й обернено пропорційній – від кількості товарів. Кількість грошей (готівкових і безготівкових), необхідних даній країні для нормального розвитку, визначається за формулою:

де m – маса грошей в обігу;

P – середній рівень цін;

Q – кількість товарів;

v – швидкість обігу грошової одиниці (середнє число обороту грошей на рік).

Інфляція – це зростання загального рівня цін унаслідок перевищення кількості грошей в обігу порівняно із сумою товарних цін.

Інфляція попиту має місце в тому випадку, коли грошові доходи населення і фірм зростають швидше, ніж реальний обсяг товарів і послуг. Зростання доходів населення, фірм і держави сприятиме збільшенню сукупного попиту, а отже, й зростанню цін.

Інфляція пропозиції – це зростання цін, зумовлене збільшенням витрат виробництва в умовах недовикористання виробничих ресурсів, а отже, скорочення сукупної пропозиції. Головними причинами зростання витрат є збільшення номінальної заробітної плати та цін на сировину й електроносії.

Темп інфляції показує, як змінилася сама інфляція за певний період, і визначається за формулою:

$$\text{Темп інфляції} = \frac{ІСЦ_{\text{поточного року}} - ІСЦ_{\text{базового року}}}{ІСЦ_{\text{базового року}}} \cdot 100\%$$

Рівень інфляції показує, як змінилися ціни в економіці, й вимірюється за допомогою індексів цін (індексу споживчих цін, дефлятора ВВП тощо) як різниця між значенням цього індексу за певний період (у відсотках) і 100 % (рівень інфляції = $ІСЦ - 100\%$), або:

$$\text{Рівень інфляції} = \frac{ІСЦ_{\text{поточного року}}}{ІСЦ_{\text{базового року}}} \cdot 100\%$$

Нуліфікація – це повна заміна грошей у національній економіці.

Проста, одинична чи випадкова форма вартості – це коли одному товару, що знаходиться у відносній формі вартості, відповідає тільки один інший товар, що перебуває в еквівалентній формі вартості.

Повна або розгорнута форма вартості – це коли одному товару, що перебуває у відносній формі вартості, відповідає безліч інших товарів, що знаходяться в еквівалентній формі вартості.

Загальна чи грошова форма вартості – це коли безлічі товарів, які перебувають у відносній формі вартості, відповідає один товар, що знаходиться в еквівалентній формі вартості.

Література

[2, с. 52–81; 3, с. 135–187; 4, с. 82–119; 5, с. 119–159; 6, с. 54–77; 7, с. 117–170; 8, с. 62–91; 9, с. 92–132; 10, с. 88–137].

Тема 6. Капітал: процес виробництва й нагромадження. Наймана праця і заробітна плата.

6.1. Капітал як економічна категорія:

– підходи щодо визначення сутності капіталу: предметно-функціональний (чинник виробництва), соціально-економічний (специфічні суспільні відносини), грошовий (фінансовий ресурс), часова концепція; трактування як певного вкладання;

– еволюція поглядів на категорію “капітал”;

– властивості та форми існування капіталу.

6.2. Загальна формула руху капіталу:

– перетворення грошей у капітал;

– $T - G - T$ (продаж заради купівлі);

– $G - T - G$ (купівля заради продажу);

– $G - T - G'$ (загальна формула капіталу);

– постійний і змінний капітал;

– додатковий продукт і форми його прояву.

6.3. Основний та оборотний капітал:

– послідовні стадії та функціональні форми кругообігу промислового капіталу (грошовий–продуктивний–товарний);

– кругооборот і оборот промислового капіталу;

– форми відтворення капіталу: просте, розширене й недостатне;

– амортизація основного капіталу.

6.4. Заробітна плата як ринкова ціна праці:

– концепції заробітної плати;

– функції заробітної плати: відтворювальна, стимулююча, регулююча, соціальна, оптимізаційна;

– тарифна система: тарифна ставка, тарифна сітка та довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників;

- погодинна форма оплати праці та її системи: погодинно-нормативна, погодинно-преміальна;
- відрядна форма оплати праці та її системи: пряма відрядна, непряма відрядна, відрядно-преміальна, відрядно-прогресивна, акордна;
- структура заробітної плати: основна, додаткова, мінімальна, інші заохочувальні та компенсаційні виплати;
- рівні заробітної плати: номінальна та реальна.

Питання для самостійного вивчення

1. Показники ефективності використання основного й оборотного капіталу.

Творчі завдання

1. Заповнити таблицю і дати власне визначення категорії “капітал”.

Таблиця 6.1

Теоретичне осмислення сутності капіталу
й історії економічної думки

Трактування сутності капіталу	Прихильники

2. Заповнити таблицю:

Таблиця 6.2

Відмінні ознаки основного і оборотного капіталів

Ознаки	Основний капітал	Оборотний капітал

3. Вчителю нараховані за вересень 1500 грн. заробітної плати. З неї відраховано: 15% податок з доходів фізичних осіб (ПДФО); 6,1% єдиний соціальний внесок (ЄСВ). Інфляція за місяць дорівнювала 12%. Розрахувати номінальну і реальну заробітну плату вчителя.

4. Лікарю нарахована заробітна плата (ЗП) за грудень 1200 грн. З неї утримано (відраховано): 15% податок з доходів фізичних осіб (ПДФО); 6,1% єдиний соціальний внесок (ЄСВ). Інфляція за місяць дорівнювала 10%. Розрахувати номінальну і реальну заробітну плату лікаря.

5. Юристу нарахована заробітна плата (ЗП) за лютий 1600 грн. З неї утримано (відраховано): 15% податок з доходів фізичних осіб (ПДФО); 6,1% єдиний соціальний внесок (ЄСВ). Інфляція за місяць дорівнювала 11%. Розрахувати номінальну і реальну заробітну плату юриста.

6. Авансований капітал – 240 тис. дол., змінний капітал – 40 тис. дол., сировина, паливо, допоміжні матеріали – 50 тис. дол. Машини і устаткування мають середній термін служби 10 років. Визначте величину фонду амортизації через 5 років.

7. Вартість виробничих будівель – 30 млн. грн., машин – 40 млн. грн., інструментів – 10 млн. грн. Нехай будівлі амортизуються через 30 років, машини – через 8 років, а інструменти – через 5. Підрахуйте річну суму амортизації.

8. Основний капітал – 80 тис. дол., час його відтворення – 10 років, оборотний капітал – 20 тис. дол., обертається 5 разів за рік. Визначте загальний оборот капіталу протягом року.

9. Час виробництва – 45 днів, час перерв – 4 дні; час знаходження предметів праці у виробничих запасах – 7 днів, час обігу – 20 днів. Визначте час обороту і робочий період на даному підприємстві.

Економічні терміни та поняття

Капітал підприємства – це засоби виробництва, інше майно та цінності, які обслуговують процес виробництва, а також просте й розширене відтворення підприємства.

Кругообіг капіталу підприємства – це процес безперервного руху капіталу, який послідовно проходить три стадії перетворення: грошову, продуктивну та товарну й повертається до своєї вихідної форми – грошової.

Оборот капіталу підприємства – це кругообіг капіталу, що визначається не як окремий акт, а як періодичний повторюваний процес.

Грошовий капітал – його функція полягає у створенні умов для здійснення процесу виробництва (купівля чинників виробництва, поєднання робочої сили із засобами виробництва).

Продуктивний капітал – його функцією є створення і збільшення вартості.

Товарний капітал – його функція зводиться до реалізації виробленого товару, що передбачає повернення підприємцю авансованого на виробництво капіталу разом із реалізованою додатковою вартістю у формі прибутку.

Основний капітал підприємства – це частина продуктивного капіталу, яка цілком і багаторазово бере участь у виробництві товару, переносить свою вартість на новий продукт частинами (у міру зношення).

Оборотний капітал – це частина продуктивного капіталу, яка впродовж одного періоду виробництва втрачає свою стару споживчу вартість, а її вартість повністю переноситься у вартість товару, що

виробляється, і повністю повертається до свого власника в грошовій формі після реалізації товару.

Відтворення капіталу – це здатність капіталу бути незмінним або поступово змінювати свій обсяг у результаті одержання підприємством доходу.

Просте відтворення капіталу означає повторення процесу виробництва від періоду до періоду в незмінних масштабах, коли обсяг функціонуючого капіталу не змінюється.

Розширене відтворення капіталу – це відтворення капіталу в збільшуваних розмірах, при цьому капітал постійно зростає й удосконалюється як кількісно, так і якісно.

Недостатнім відтворення капіталу вважається таке відтворення, яке не забезпечує навіть відновлення капіталу в первісному обсязі.

Швидкість обороту капіталу – кількість обертів авансованого капіталу за рік:

$$n = \frac{T}{t}$$

де n – кількість обертів авансованого капіталу за рік;

T – визначена одиниця виміру – рік (12 місяців);

t – тривалість одного обороту.

Амортизація – це процес поступового перенесення вартості основного капіталу на новостворений продукт.

Річна амортизація основного капіталу розраховується за формулою:

$$A_p = \frac{O_K}{t} \cdot 100\%$$

де A_p – річна амортизація;

O_K – вартість основного капіталу;

t – термін (кількість років) служби основного капіталу.

Норма амортизації – це відношення суми амортизаційних відрахувань до вартості основного капіталу, що застосовується. Розраховується за формулою:

$$H_a = \frac{A}{O_K} \cdot 100\%$$

де H_a – норма амортизації;

A – сума амортизаційних відрахувань;

O_K – вартість основного капіталу.

Норма амортизації з урахуванням затрат на ремонт обладнання та ліквідаційної вартості основного капіталу розраховується за формулою:

$$N_a = \frac{O_k + P - Л}{O_k \cdot n} \cdot 100\%$$

де N_a – норма амортизації;

O_k – вартість основного капіталу;

P – затрати на ремонт обладнання;

$Л$ – ліквідаційна вартість основного капіталу;

n – нормативний строк служби основного капіталу.

Швидкість обороту оборотного капіталу вимірюється за формулою:

$$n = \frac{Q}{O_z}$$

де n – кількість оборотів;

Q – обсяг реалізованої за рік продукції;

O_z – середньорічний залишок оборотних засобів.

Тривалість обороту оборотного капіталу вимірюється в днях і визначається шляхом ділення кількості днів року на кількість оборотів ($360/n$).

Час обороту капіталу складається із часу виробництва та часу обігу.

Час виробництва включає робочий період і час, коли механічна обробка матеріалу припиняється, але предмет праці знаходиться під впливом природних процесів: фізичних, хімічних, біологічних (виробництво вина, дубіння шкіри тощо). До часу виробництва товарів входять перерви в робочому періоді у вигляді простоїв, перерв між змінами, обідніх перерв тощо. До часу виробництва відноситься й час перебування капіталу у формі виробничих запасів.

Робочий період – це частина часу виробництва, під час якої створюється вартість і додаткова вартість.

Час обігу складається із часу продажу – перетворення товарного капіталу в грошовий і часу купівлі – перетворення грошового капіталу в продуктивний.

Робоча сила – це здатність людини до праці.

Заробітна плата – це грошовий вираз вартості й ціни робочої сили, що визначається вартістю засобів, необхідних для її відтворення.

Реальна заробітна плата – це кількість товарів і послуг, яку працівник може придбати за свою номінальну заробітну плату.

Номінальна заробітна плата – це грошова сума, яку працівник одержує за погодинну, денну, місячну роботу.

Мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче від якого не може проводитись оплата за виконану працівником норму праці (обсяг роботи).

Погодинна заробітна плата – це така форма заробітної плати, за якої величина заробітку залежить від кількості відпрацьованих годин (часу). Вона обчислюється як добуток погодинної ставки й кількості праці.

Відрядна заробітна плата – це така форма заробітної плати, за якої величина заробітку залежить уже не від робочого часу, а від кількості створеного за цей час продукту. Вона обчислюється як добуток розцінки одиниці виробу й кількості виробів.

Література

[1, с. 259–335; 2, с. 190–204; 3, с. 290–341; 4, с. 170–181, с. 211–225; 5, с. 199–209; 6, с. 147–161; 7, с. 170–232; 8, с. 238–263; 9, с. 227–245; 10, с. 209–225].

Тема 7. Витрати виробництва й прибуток.

7.1. Витрати виробництва, їх суть і класифікація:

- явні (бухгалтерські, зовнішні, прямі, експліцитні) та неявні (внутрішні, непрямі, приховані, імпліцитні);
- бухгалтерський та економічний підходи до витрат;
- альтернативні витрати.

7.2. Короткострокові витрати виробництва:

- постійні та змінні витрати;
- валові (сукупні, повні) витрати виробництва;
- середні та граничні витрати;

7.3. Довгострокові витрати виробництва:

- крива довгострокових середніх витрат;
- віддача від масштабу: зростаюча, постійна й спадна;
- оптимізація розмірів підприємств.

7.4. Ефективність підприємницької діяльності фірми:

- схема формування прибутку від реалізації продукції;
- види прибутку: економічний, бухгалтерський, балансовий, чистий, нормальний;
- функції прибутку: облікова, розподільча, стимулююча;
- рентабельність виробництва: рентабельність продукції та рентабельність підприємства;
- норма прибутку та чинники, що її визначають;
- розподіл і використання прибутку підприємства.

Питання для самостійного вивчення

1. Собівартість продукції та її структура:

- схема формування собівартості продукції;

- види собівартості: цехова, виробнича, повна (збутова), індивідуальна, середньогалузева, планова, фактична (звітна);
 - шляхи зниження собівартості продукції.
2. Теорії прибутку.

Творчі завдання

1. Розрахуйте в гривнях, за якою ціною продавався пілосос, якщо підприємство, виготовивши 50 штук пілососів, одержало прибуток у розмірі 1000 грн., а сукупні (загальні) витрати при цьому дорівнювали 34000 грн.?

2. Розрахуйте в гривнях, за якою ціною продавалася книга “Володар кілець”, якщо видавництво, випустивши книгу накладом 40000 примірників, одержало прибуток у розмірі 200000 грн., постійні витрати видавництва дорівнювали 80000 грн., середні змінні витрати становили 20 грн.?

3. Величина постійних витрат фірми становить 4500 грн. в місяць, величина змінних витрат на виробництво однієї пачки чаю становить 7 грн., ціна за одну пачку чаю становить 12 грн. Який обсяг виробництва повинна забезпечити фірма, щоб отримати прибуток у розмірі 500 грн. в місяць?

4. Заповнити таблицю:

Таблиця 7.1

Теорії прибутку

Теорія	Роки	Представники	Основні положення

Економічні терміни та поняття

Витрати виробництва – це вартість усіх видів чинників виробництва (засоби праці, предмети праці, праця (робоча сила), інформація), що витрачаються для виготовлення певної кількості економічних благ.

Економічні витрати – це платежі, які має робити фірма для отримання і використання всіх ресурсів. Вони складаються з двох частин: явних і неявних витрат.

Явні (бухгалтерські, зовнішні, прямі, експліцитні) витрати – це платежі за ресурси, які фірма купує на ринках ресурсів, бо сам виробник не володіє цими ресурсами. Це витрати на ресурси, отримані за ринковими цінами на стороні: витрати на оплату праці,

придбання сировини, матеріалів, палива, електроенергії, сплата відсотків за кредит, платежі за страхування, оренду транспорту тощо. Вони є прямими грошовими виплатами фірми власникам ресурсів. Тому явні витрати нерідко називають грошовими витратами.

Неявні (внутрішні, непрямі, приховані, імпліцитні) – це витрати, які несе власник фірми від не найкращого використання власності (витрати втрачених можливостей). До них належать виробничі будівлі, власні кошти, виконані фірмою роботи, капітальні блага, управлінські навички власника (власників) фірми, частина або всі фінансові ресурси тощо. Оскільки ці ресурси є власністю виробника, то платежі за їх використання мають неявний характер, їх прямо не оплачують. У бухгалтерській звітності фірми внутрішні витрати не відображають.

Дохід підприємства (валова виручка) – сума коштів, яку одержало підприємство від реалізації товарів і послуг за певний час.

Прибуток – це узагальнюючий показник ефективності підприємства, який визначається як різниця між доходом (валовою виручкою) підприємства та його витратами.

Економічний прибуток фірми визначається як різниця між сукупною виручкою і сукупними витратами – явними й неявними.

Бухгалтерський (розрахунковий) прибуток – це різниця між загальним вииторгом і явними витратами фірми.

Чистий прибуток – це виручка від продажу мінус витрати виробництва й мінус податки.

Нормальний прибуток – це мінімальний дохід, який має заробити підприємець, щоб залишитися у своєму бізнесі.

Норма прибутку – обчислюють як відношення прибутку до вартості вкладених засобів (капіталу або інвестицій).

Постійні витрати FC (Fixed Cost) – це витрати фіксовані, їх величина не змінюється зі зміною обсягів випуску. До них відносять витрати на устаткування, утримання управлінського персоналу, плату за оренду приміщення, зобов'язання фірми з облігаційних позик, рентні платежі, страхові внески тощо.

Змінні витрати VC (Variable Cost) – це витрати, величина яких змінюється залежно від зміни обсягів виробництва. До них відносять витрати на сировину, паливо, електроенергію, транспортні послуги, заробітну плату найманих робітників.

Загальні (повні, сукупні) витрати TC (Total Cost) – це витрати на весь обсяг продукції, що дорівнюють сумі постійних і змінних витрат.

Середні витрати АС (Average Cost) – це витрати, що припадають на одиницю виробленої продукції; обчислюються шляхом поділу відповідних сумарних витрат на обсяг продукції, випущеної за певний період.

Граничні витрати МС (Marginal Cost) – це приріст сукупних витрат у результаті приросту обсягу випуску на одиницю або додаткові витрати, пов'язані з виробництвом ще однієї додаткової одиниці продукції.

Альтернативні витрати – це витрати ресурсів при найдоцільнішому варіанті їх застосування.

Рентабельність підприємства – це відношення прибутку в грошовому вираженні до всього авансованого капіталу (основного й оборотного), виражене у відсотках.

Рентабельність продукції – це відношення прибутку до собівартості, виражене у відсотках.

Точка беззбитковості – це такий обсяг продажу продукції, при якому виторг від продажу повністю покриває всі видатки на виробництво продукції чи надання послуги.

Література

[2, с. 162–169; 3, с. 299–307; 4, с. 185–197; 6, с. 77–87; 7, с. 232–260; 8, с. 91–106; 9, с. 132–145; 10, с. 200–209].

Тема 8. Ринок, його суть і функції. Моделі ринку. Конкуренція і ціноутворення.

8.1. Поняття, основні принципи та функції ринку:

- ринкові відносини, їх суб'єкти й об'єкти;
- визначення ринку: альтернативні теорії;
- умови функціонування ринку;
- принципи ринку;
- функції ринку: ціноутворююча, відтворювальна, стимулююча, регулююча, контролююча, конкурентостимулююча, сануюча, інформативна.

8.2. Критерії класифікації та структура ринків:

- структура національного ринку;
- види ринків.

8.3. Інфраструктура ринку та її елементи:

- функції інфраструктури ринку;
- елементи ринкової інфраструктури.

8.4. Ринковий механізм, його функції та межі дії:

– елементи ринкового механізму: попит, пропозиція, ціна та конкуренція;

– функції та межі дії ринкового механізму.

8.5. Попит, закон попиту та чинники попиту:

– попит, крива попиту, обсяг (величина) попиту;

– закон попиту, ефект доходу, ефект заміщення, винятки із закону попиту (ефект Веблена, парадокс Гіффена, ажіотажний попит, снобістський ефект);

– індивідуальний і ринковий попит;

– цінові та нецінові чинники.

8.6. Пропозиція, закон пропозиції та чинники пропозиції:

– пропозиція, крива пропозиції, обсяг (величина) пропозиції;

– закон пропозиції, ефект перерозподілу ресурсів, ефект залучення до використання гірших ресурсів;

– цінові та нецінові чинники.

8.7. Ринкова рівновага:

- графічне відображення взаємодії попиту та пропозиції;
- рівноважна ціна та рівноважний обсяг;
- порушення ринкової рівноваги, надлишок, дефіцит;
- часткова рівновага на окремому ринку й загальна рівновага ринку.

8.8. Конкуренція: суть, види та роль у ринковій економіці:

- закон конкуренції та його функції;
- конкуренція продавців, конкуренція покупців;
- цінова, нецінова, чесна, нечесна конкуренція;
- внутрішньогалузева, міжгалузева та міжнародна конкуренція.

8.9. Вільна або досконала конкуренція:

- риси досконалої конкуренції;
- особливості ціноутворення й одержання доходів фірм за умов вільної конкуренції.

8.10. Недосконала конкуренція та її форми:

- монополістична конкуренція: характерні риси й особливості ціноутворення;
- олігополія: особливості, цінове лідерство та цінова дискримінація;
- монополія: умови виникнення, суть, форми й особливості ціноутворення; методи антимонопольного регулювання;
- унікальні ситуації на ринку: дуополія та моносонія.

Питання для самостійного вивчення

1. Види, структура й методи формування цін.
2. Показники конкурентності та монопольної влади на ринку: коефіцієнт Лернера, індекс Херфіндаля-Хіршмана, коефіцієнт ринкової концентрації.
3. Антимонопольна політика й антимонопольне законодавство.

Творчі завдання

1. Заповнити таблицю.

Таблиця 8.1

Чинники, що впливають на рівень і динаміку ринкових цін

Чинники, які сприяють зниженню цін	Чинники, які сприяють зростанню цін

2. Заповнити таблицю.

Таблиця 8.2

Риси конкуренції

Позитивні риси	Негативні риси

3. Заповнити таблицю та навести приклади.

Таблиця 8.3

Типи ринкових структур

Риси	Типи ринкових структур			
	Досконала конкуренція		Олігополія	Монополія

4. Функція попиту на шоколад має вигляд: $Q_d = 50 - 2P$, де Q_d – величина попиту на шоколад, а P – ціна в гривнях за одну плитку шоколаду. Функція пропозиції описана наступним рівнянням: $Q_s = 5 + 3P$, де Q_s – величина пропозиції шоколаду. Знайти параметри рівноваги (рівноважний обсяг та рівноважну ціну).

5. Функція попиту населення на хліб представлена рівнянням $Q_d = 10 - P$, а функція пропозиції $Q_s = 2P - 5$, де P – ціна в гривнях за одну буханку хліба, Q_d – величина попиту на хліб, Q_s – величина пропозиції хліба. До якої ситуації на ринку призведе установа ціни на рівні 3 грн. за одну буханку хліба?

Економічні терміни та поняття

Ринок – це відносини, що виникають між людьми у сфері обміну й здійснюються відповідно до законів товарного виробництва.

Ринкові відносини – це відносини й зв'язки, які складаються між продавцями та покупцями у сфері обміну в процесі купівлі-продажу товарів.

Елементи ринку – попит, пропозиція, ціна та конкуренція.

Принципи ринку – максимальна свобода всіх суб'єктів ринку, повна економічна відповідальність усіх суб'єктів господарської діяльності за їх результати, відкритість економіки, конкурентне середовище, розповсюдження ринкових відносин на всі типи ринків, створення ринкової інфраструктури, всі органи ринкової влади

відмовляються від прямої участі в господарській діяльності, за винятком державної власності, соціальна справедливість.

Функції ринку – регулююча, стимулююча, розподільча, інформаційна, інтегруюча, сануюча.

Суб'єкти ринку – всі учасники суспільного виробництва: держава, підприємства та домогосподарства.

Об'єкти ринку – всі результати суспільної діяльності: матеріальні продукти праці (засоби виробництва, предмети споживання, послуги, житло тощо); інтелектуальні продукти праці (інформація, наукові ідеї); робоча сила; цінні папери (акції, облігації); валюта; позичкові капітали й т. д.

Ринковий механізм – це здатність ринкових сил (попиту, пропозиції, ціни та конкуренції) синхронізувати рішення про купівлю і продаж.

Інфраструктура ринку – це система установ і організацій, які забезпечують вільний рух товарів і послуг на ринку.

Оптова (гуртова) торгівля – це придбання великих партій товару з метою їх подальшого перепродажу.

Роздрібна торгівля – це придбання малих партій товару з метою їх подальшого продажу кінцевому споживачу.

Попит – це потреба в товарах (послугах), яка зумовлена платоспроможністю споживачів і виражена в грошовій формі.

Обсяг попиту – кількість товарів і послуг, яку покупці хочуть і спроможні придбати на певному ринку в певний час.

Закон попиту – обернено пропорційний зв'язок між ціною й обсягом попиту, тобто із збільшенням ціни зменшується величина попиту й навпаки.

Індивідуальний попит – шкала або крива попиту окремого покупця на товар чи послугу.

Ринковий попит – можна визначити, підсумувавши величини попиту кожного споживача за різних можливих цін.

Пропозиція – це бажання та можливість продати товар за певною ціною.

Обсяг пропозиції – кількість товарів і послуг, яку продавці готові запропонувати для продажу на певному ринку у відповідний час.

Закон пропозиції – прямо пропорційний зв'язок між ціною та обсягом пропозиції, тобто із збільшенням ціни зростає обсяг пропозиції і навпаки.

Досконала (чиста) конкуренція – конкуренція, що існує на ринку з багатьма продавцями й покупцями подібного товару. На та-

кому ринку жоден із продавців і покупців не здатний рішуче вплинути на зміну торгової кон'юнктури, ціну й величину продажу.

Недосконала (обмежена) конкуренція репрезентується такими основними формами: монополістичною конкуренцією, олігополією та монополією. Об'єднує їх те, що на відміну від чистої конкуренції вони дають змогу окремій фірмі впливати на ринок, використовуючи для цього ряд важелів і, насамперед, важіль ціни.

Монополістична конкуренція – це така модель ринку, для якої властивою є відносно велика, але значно менша, ніж за умов чистої конкуренції, кількість підприємств, що випускають диференційовану продукцію. Диференційований характер продукту дає змогу порівняно легко проникати в галузь, але вимагає від фірми значних зусиль для реклами та використання торговельної марки, фірма-виробник є невеликою за обсягом капіталу, але має свій, хоч і обмежений, сектор ринку, саме в межах якого вона й отримує можливість впливу на рівень ринкової ціни.

Олігополія – це така модель ринку, у якій більша частина продажу здійснюється кількома великими фірмами, між якими існують таємні угоди відносно цін на продукцію та ринкову частку кожного учасника.

Монополія – це така модель ринку, у якій єдиний продавець на ринку здійснює виробництво специфічного однорідного продукту, який не має близьких і досконалих заміників; що забезпечує контроль над ціною та блокує вступ у галузь.

Дуополія – структура взаємозв'язків, де єдиному споживачеві протистоїть єдиний виробник товару.

Монопсонія – наявність лише одного покупця при великій кількості продавців.

Література

[1, с. 119–190; 2, с. 127–137; 3, с. 187–267; 4, с. 119–158; 5, с. 159–172; 6, с. 87–111; 7, с. 358–445; 8, с. 106–158; 9, с. 145–180; 10, с. 137–200].

Тема 9. Домогосподарство в системі економічних відносин.

9.1. Домогосподарство як суб'єкт ринкових відносин:
– визначення поняття “домогосподарство”;

– функції домогосподарств.

9.2. Доходи домогосподарств, їх формування та розподіл:

– джерела й структура доходів домогосподарств;

– розподіл доходів: функціональний та особистий (персональний);

– функціональний розподіл доходів: марксистська та маржиналістська концепції;

– сімейні доходи, їх рівень, джерела й структура.

9.3. Використання доходів домогосподарств:

– витрати домогосподарств, закон Енгеля;

– заощадження домогосподарств.

9.4. Порухення загальної ринкової рівноваги й перерозподіл факторних доходів:

– крива Лоренца;

– коефіцієнт Джинні;

– необхідність і межі вирівнювання доходів населення.

Питання для самостійного вивчення

1. Нелегальні доходи та боротьба з ними.

Творчі завдання

1. Складіть приблизну структуру доходів і витрат бюджету своєї сім'ї.

2. За інформацією Статистичного щорічника України проаналізувати:

1) структуру грошових доходів домогосподарств (у середньому за місяць на одне домогосподарство) за попередні 2 роки;

2) структуру сукупних витрат домогосподарств (у середньому за місяць на одне домогосподарство) за попередні 2 роки.

3. Проаналізуйте, чому гранична схильність до споживання плюс гранична схильність до заощадження дорівнюють одиниці.

4. Заповнити таблицю на прикладі своєї сім'ї:

Таблиця 9.1

Структура доходів та видатків бюджету моєї сім'ї за місяць

Доходи	Сума, грн.	Частка у загальних доходах, %	Видатки	Сума, грн.	Частка у загальних видатках, %

5. Заповнити таблицю і побудувати криву Лоренца:

Таблиця 9.2

Крива Лоренца для України за попередній рік

Частка доходу, %	Частка сімей, %

Економічні терміни та поняття

Домогосподарство – це особа або група осіб, поєднаних із метою забезпечення всім необхідним для життя, тобто об'єднаних спільним веденням господарства.

Особистий розподіл доходів домогосподарств – це спосіб, за допомогою якого сукупний дохід суспільства розподіляється серед окремих домогосподарств.

Функціональний розподіл доходів домогосподарств – це спосіб, за допомогою якого сукупний дохід суспільства розподіляється відповідно до функцій, які виконують отримувачі доходів.

Закон Енгеля – відображає тісний взаємозв'язок між рівнем доходів і структурою витрат сім'ї, а також обернено пропорційну залежність між часткою витраченого доходу на споживання та рівнем добробуту населення.

Заощадження – це та частина доходу, що не сплачується у вигляді податку та не витрачається на купівлю товарів особистого споживання.

Споживчий надлишок – це різниця між загальною корисністю блага та його ринковою вартістю.

Гранична корисність доходу – це середня гранична корисність на гривню всіх товарів за стану рівноваги для споживача.

Крива Лоренца – крива, що показує, яку частину сукупного грошового доходу країни отримує кожна частка низькодохідних і високодохідних сімей, тобто відображає у відсотках розподіл доходу між сім'ями з різним достатком.

Коефіцієнт Джині – макроекономічний показник, що характеризує диференціацію грошових доходів населення у вигляді ступеня відхилення фактичного розподілу доходів від абсолютно рівного розподілу між громадянами країни.

Бюджет сім'ї – це баланс сімейних доходів і витрат, складений, як правило, на один місяць.

Література

[1, с. 239–245; 3, с. 343–386; 4, с. 158–164; 5, с. 185–195; 6, с. 126–134; 8, с. 158–172; 9, с. 194–204; 10, с. 236–263].

Тема 10. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток.

10.1. Підприємництво: суть, система, функції та види:

- суть підприємництва, його складові й умови існування;
- класичні та сучасні концепції підприємництва;
- функції та принципи підприємницької діяльності;
- бізнес, підприємництво, комерція;
- класична й інноваційна моделі підприємництва.

10.2. Підприємницька діяльність та її основні організаційні форми:

- одноосібне володіння (індивідуальне, сімейне): переваги та недоліки;
- партнерство (товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, командитні (змішані) товариства): переваги та недоліки;
- корпорація (закриті та відкриті акціонерні товариства): переваги та недоліки.

10.3. Поняття підприємства, види підприємств та їх об'єднань в Україні:

- сутність підприємства, його функції та принципи господарської діяльності;
- види підприємств залежно від форм власності (приватне, державне, колективне, комунальне (муніципальне), змішане);
- види підприємств відповідно до обсягів господарського обороту й кількості працівників підприємства (малі, середні, великі);
- види підприємств за сферами діяльності (місцеві, національні, міжнародні);
- види підприємств за місцем і роллю на ринку (конкурентні, олігопольні, монопольні);
- види підприємств за метою і характером діяльності (виробничі, торговельні, фінансові, страхові, посередницькі, науково-дослідні);
- за характером економічної діяльності (комерційні, некомерційні);
- види підприємств із точки зору умов користування майном і результатами праці (первинні, орендні);
- види підприємств за способом формування статутного фонду (унітарні, корпоративні);
- види підприємств за відповідальністю юридичних і фізичних осіб (приватні фірми, колективні підприємства з необмеженою відповідальністю, колективні підприємства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства);

– типи об'єднань підприємств (картель, синдикат, трест, конгломерат, концерн, диверсифікат, фінансово-промислові групи).

Питання для самостійного вивчення

1. Управління підприємством:

- менеджмент фірми та його функції;
- організаційна структура управління підприємством;
- маркетинг у системі управління фірмою.

2. Нові види підприємницької діяльності (лізингові фірми, інноваційні фірми, венчурні фірми, брокерські (маклерські) фірми, аудиторські фірми, інжиніринг, технопарки, торговельна мережа, франчайзинг, мерчендайзинг).

Творчі завдання

1. Форми й методи наукового управління підприємством.
2. Законодавча база для створення умов підприємництва та підприємства.
3. Заповнити таблицю.

Таблиця 10.1

Умови існування підприємництва та підприємства (фірми)

Умови існування підприємництва	Умови існування підприємства (фірми)

4. Заповнити таблицю.

Таблиця 10.2

Переваги та недоліки різних типів підприємств

Тип підприємства	Основні риси	Переваги	Недоліки	
Одноосібне володіння				
Партнерство				
Корпорація				

Економічні терміни та поняття

Підприємство – це первинна ланка суспільного поділу праці й водночас основна ланка народногосподарського комплексу, яка є товаровиробником і забезпечує процес відтворення на основі самостійності та самоокупності.

Підприємництво – це самостійна, ініціативна господарська діяльність громадян, спрямована на отримання прибутку (доходу) й здійснюється від свого імені на власний ризик і під особисту майнову відповідальність чи юридичної особи – підприємства (організації).

Одноосібне володіння – така форма організації, коли один власник приймає одноосібні рішення й несе особисту відповідальність за всі справи.

Партнерство – форма організації підприємництва, коли двоє або більше підприємців приймають рішення спільно й несуть солідарну відповідальність за всі справи.

Товариство з обмеженою відповідальністю (ТзОВ) – відповідальність учасників визначається межами їх внесків у майно підприємства, а голова товариства несе повну відповідальність.

Товариство з додатковою відповідальністю (ТзДВ) – учасники відповідають за його борги не лише своїми внесками до статутного фонду, а також особистим майном, кожен у розмірі, кратному його внеску до статутного фонду.

Командитне товариство (поєднуються риси партнерства й товариства) – є юридичною особою, у якому є “повні” партнери (несуть необмежену відповідальність усім своїм майном за зобов’язаннями спілки) та “сплячі” партнери (їх відповідальність лише в межах власного вкладу). Різна відповідальність визначає і різні права партнерів.

Акціонерне товариство (корпорація) – це форма організації підприємства, капітал якого утворюється в грошовій формі та поділяється на однакові за номінальною величиною і неподільні паї у вигляді акцій.

Приватні акціонерні товариства (ПрАТ) – це такі акціонерні товариства, акції яких розподіляються між засновниками й не можуть розповсюджуватися за підпискою, вільно купуватися й продаватися на ринку цінних паперів.

Публічні акціонерні товариства (ПАТ) – акції таких товариств вільно розповсюджуються за підпискою, купуються й продаються на фондовій біржі.

Література

[1, с. 245–259; 2, с. 137–162; 3, с. 267–290; 4, с. 164–170, с. 181–185; 5, с. 195–218; 6, с. 134–147; 7, с. 445–466; 8, с. 172–201; 9, с. 204–217; 10, с. 225–236].

Тема 11. Галузеві особливості виробництва та функціонування капіталу. Форми прибутку, процент і рента.

11.1. Позичковий капітал і відсоток:

- класична, марксистська й кейнсіанська концепції норми процента;
- двоїста природа капіталу й виникнення ринку інвестиційних ресурсів;

- кредит і його форми;

- банки, їх види та функції, кредитно-банківська система.

11.2. Торговельний капітал і торговельний прибуток;

11.3. Ринок цінних паперів як особлива форма ринку капіталів:

- реальний і фіктивний капітал;

- структура ринку цінних паперів;

- види цінних паперів;

- фондова біржа – форма вторинного ринку цінних паперів.

11.4. Земельна рента: суть і причини існування:

- теорії ренти;

- види ренти: диференційна, абсолютна, монопольна, економічна;

- причини, умови формування, джерела та форми вилучення диференційної ренти;

- причини, умови формування, джерела та форми вилучення абсолютної ренти;

- причини, умови формування, джерела та форми вилучення монопольної ренти;

- рента й орендна плата, квазірента.

- рента в не аграрному секторі економіки;

- економічна рента.

11.5. Ринок земельних ресурсів:

- природні ресурси (земля) як чинник виробництва й об'єкт купівлі-продажу;

- ціна землі та чинники, що її визначають;

- попит і пропозиція на ринку землі.

Питання для самостійного вивчення

1. Аграрні відносини, їх зміст і особливості:
 - особливості та суб'єкти аграрних відносин;
 - чинники сільськогосподарського виробництва.
2. Підприємництво в аграрній сфері:
 - сучасні форми земельної власності й господарювання;
 - агропромислова інтеграція та її форми;
 - агропромисловий комплекс;
 - державна підтримка сільськогосподарського виробництва.

Творчі завдання

1. Нехай клієнт поклав у банк на депозитний рахунок 2000 грн. під відсотки, розраховуючи через рік отримати 2100 грн. за нульового рівня інфляції. Але в економіці почалися інфляційні процеси і рівень інфляції сягнув 15%. Хто за цих умов матиме вигоду, а хто понесе втрати і у якому розмірі?

2. Клієнти поклали в банк 3 млн. гривень на депозитні рахунки під 15% річних. Із них 2,5 млн. банком видано у вигляді позик під 25% річних. Який прибуток отримає банк від цих операцій?

3. Номінальна ціна акції фірми “Дженерал моторз” складає 1000 дол. Курсова вартість на даний період на 20% вища від номінальної. Визначити розмір річних дивідендів на одну акцію, якщо позичковий банківський процент складає 7% річних.

4. Розрахуйте у відсотках, яким був розмір дивідендів за акцією номінальною вартістю 1000 грн., якщо вона продана за курсовою вартістю 1200 грн., а банківський відсоток дорівнює 10%?

5. Розрахуйте в гривнях, скільки грошей отримає власник 12-ти звичайних акцій номіналом 200 грн. кожна, якщо вирішить їх продати, за умов, що дивіденд дорівнює 25%, а банківський відсоток 12,5%.

6. Заповнити таблицю.

Таблиця 11.1

Види земельної ренти

Механізм утворення	Диференційна	Абсолютна	Монопольна
<i>Причина</i>			
<i>Умова формування</i>			
<i>Джерело</i>			
<i>Форми вилучення</i>			

7. Натрьох однакових ділянках землі одержано врожай відповідно: на кращій – 40 ц, на середній – 35 ц, на гіршій – 30 ц. Ринкова ціна за 1 ц зерна складає 140 гривень. Розрахувати диференціальну ренту, яку отримують підприємці на середній та кращій ділянках.

Економічні терміни та поняття

Торговий прибуток – це дохід, який одержують підприємства оптової й роздрібною торгівлі; різниця між загальним виторгом від продажу товарів і бухгалтерськими витратами обігу; різниця між загальним виторгом і економічними витратами обігу.

Підприємницький дохід – дохід, отримуваний від підприємницької діяльності. Частина прибутку, яка залишається у власності функціонуючого капіталіста після сплати відсотка за взятий у позичку капітал.

Ринок капіталів – частина ринку позичкових капіталів, на якому формується попит, пропозиція і встановлюються ціни на середньо-й довготермінові кредити.

Процент – плата за користування різноманітними формами кредиту.

$$\text{Курс акції} = \frac{\text{Дивіденд}}{\text{Позичковий процент}} \cdot 100\%$$

Дивіденд – це дохід на акцію.

Реальний капітал – це промисловий капітал у всіх його формах (грошовий, продуктивний, товарний). Тобто капітал, який безпосередньо опосередковує процес виробництва й реалізації вартості та додаткової вартості.

Фіктивний капітал – це капітал, який існує у вигляді цінних паперів, які є лише титулами власності, що дають право на отримання доходу (дивіденду, процента), самі ж у процесі створення цього доходу (у виробництві) участі не беруть.

Акції – цінний папір, що засвідчує внесення його власником певної суми грошей в акціонерний капітал підприємства та дає його власнику право отримувати дивіденд.

Позичковий капітал – це певна сума вільних грошей, які надаються їх власником у тимчасове користування іншій особі (підприємцю) з метою отримання прибутку у формі процента.

Норма (рівень) процента – відношення річного прибутку, що одержується власником грошового капіталу, до суми позичкового капіталу.

Кредит – це форма руху позичкового капіталу, що надається в позику; позичка в грошовій або товарній формі на умовах повернення зі сплатою процента; це відносини між кредитором і позичальником, які забезпечують при цьому трансформацію вільного грошового капіталу в позичковий.

Сільське господарство – одна з найважливіших галузей матеріального виробництва, у якій створюються матеріальні блага рослинного й тваринного походження для забезпечення населення продуктами харчування, а промисловості – сировиною.

Аграрні відносини – це сукупність економічних відносин, які виникають між власником засобів виробництва й суспільством у цілому, колективами, державними підприємствами, окремими працівниками та іншими землекористувачами з приводу виробництва, розподілу, обміну й споживання створеного в галузях АПК продукту.

Агропромисловий комплекс (АПК) – це сукупність галузей народного господарства, зайнятих виробництвом, переробкою, зберіганням і доведенням до споживача сільськогосподарської продукції.

Рента – доход, що отримують власники землі за рахунок її використання орендарем.

Диференціальна рента І – це додатковий чистий дохід, який утворюється в господарствах, що користуються кращими землями, а також розташовані ближче до ринків збуту продукції, шляхів сполучення. Різниця між суспільною та індивідуальною вартістю продукції і є диференціальною рентою І. Формами диференціальної ренти І є: диференціальна рента за родючістю та диференціальна рента за місцезнаходженням.

Диференціальна рента Ім (за місцезнаходженням) – виникає через те, що земельні ділянки розташовані на різній відстані від ринків збуту.

Диференціальна рента Ір (за родючістю) – виникає з різної природної родючості окремих ділянок землі. Вона дорівнює різниці між суспільною вартістю сільськогосподарської продукції та її індивідуальною вартістю на більш родючих земельних ділянках.

Диференціальна рента ІІ – додатковий чистий дохід, який виникає в результаті додаткових вкладень у дану земельну ділянку.

Абсолютна земельна рента – це рента, яка сплачується з усіх видів землі, незалежно від її якості, причиною є монополія на землю як на об'єкт господарювання. Джерело абсолютної ренти: додатковий

продукт, який створюється не лише в сільському господарстві, а й в інших галузях виробництва.

Монопольна рента – умовами її утворення є обмеженість і невідтворюваність земель особливої якості чи певні кліматичні умови (землі провінції Шампань у Франції чи біля Коктебеля в Криму). Це виявляється в тому, що лише на даних землях, лише в даних природно-кліматичних умовах можливе виробництво сільськогосподарських продуктів з особливими якісними характеристиками (наприклад, винограду, чаю, тютюну). Джерело монопольної ренти є поза сільським господарством.

Ціна землі – це грошова сума, що її одержує власник землі за реалізацію земельної ділянки.

$$\text{Ціна землі} = \frac{\text{Рента}}{\text{Банківський відсоток}} \cdot 100\%$$

Орендна плата – це грошова сума, яка включає ренту, відсоток на вкладений землевласником капітал та амортизаційні нарахування на цей капітал, що сплачують орендарі за користування орендовою землею та майном за договором оренди.

Література

[2, с. 204–232; 3, с. 318–343; 4, с. 197–211, с. 225–239; 5, с. 173–185; 6, с. 111–126, с. 161–172; 7, с. 260–358; 8, с. 201–238, с. 263–282; 9, с. 180–194, с. 245–263; 10, с. 322–337].

Тема 12. Суспільне відтворення.

Суспільний продукт і його основні форми.

12.1. Багатогранність процесу суспільного відтворення:

- зміст та елементи суспільного відтворення;
- просте, розширене, звужене відтворення;
- сукупний суспільний продукт (ССП).

12.2. Система національних рахунків:

- етапи розвитку системи національних рахунків (СНР);
- концепції та принципи побудови системи національних рахунків.

12.3. Основні макроекономічні показники СНР:

- валовий національний продукт (ВНП);
- валовий внутрішній продукт (ВВП) і методи його обчислення;

- чистий внутрішній продукт (ЧВП), національний дохід (НД), особистий дохід (ОД), особистий дохід кінцевого використання (ОДКВ);
- національне багатство: зміст і структура;
- номінальні та реальні макроекономічні показники;
- чистий економічний добробут (ЧЕД).

Питання для самостійного вивчення

1. Моделі суспільного відтворення:
 - економічна таблиця Кене;
 - марксистська концепція;
 - кейнсіанська макроекономічна модель;
 - моделі міжгалузевого балансу;
 - модель “витрати–випуск” В. Леонтьєва;
 - проста модель кругообігу.
2. Види економічної діяльності, які не враховані в системі національних рахунків.

Творчі завдання

1. Заповнити таблицю.

Таблиця 12.1

Показники системи національних рахунків

Показник	Формула

2. Заповнити таблицю.

Таблиця 12.2

Структура національного багатства України

Нематеріальне багатство	Частка у національному багатстві, %	Матеріальне багатство	Частка у національному багатстві, %

Економічні терміни та поняття

Суспільне відтворення – це постійний і безперервно повторюваний процес суспільного виробництва – продукту, а також робочої

сили, засобів виробництва, природних ресурсів, інформації, форм і методів організації праці.

Просте відтворення – відтворення суспільного виробництва в незмінних масштабах за одного рівня техніки й продуктивності праці.

Звужене відтворення – відтворення, яке характеризується повторенням суспільного виробництва в обсягах, що є меншими, ніж у попередньому році.

Розширене відтворення – постійно поновлюваний процес відтворення підсистем і елементів економічної системи в зростаючих масштабах.

Сукупний суспільний продукт (ССП) – результат продуктивного функціонування всієї економіки суспільства, всіх його ланок і сторін.

Система національних рахунків (СНР) – це система взаємопов'язаних статистичних показників, які відображають найважливіші аспекти економічної діяльності країни щодо виробництва й споживання продукції, розподілу та перерозподілу доходів і формування національного багатства.

Валовий національний продукт (ВНП) – це показник сукупної ринкової вартості всього обсягу кінцевого виробництва товарів і послуг, вироблених за допомогою чинників виробництва за певний період вітчизняними підприємствами в країні та за її межами.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – показник ринкової вартості всіх кінцевих товарів і послуг, вироблених на території країни за звітний рік за допомогою чинників виробництва, незалежно від того, кому ці чинники належать – резидентам чи іноземцям. Існує три методи обчислення ВВП: 1) за виробленою продукцією (виробничий метод); 2) за витратами (метод кінцевого використання); 3) за доходами (розподільний метод).

Чистий внутрішній продукт (ЧВП) – це валовий внутрішній продукт, скоригований на суму амортизаційних відрахувань.

Національний дохід (НД) – це валовий внутрішній продукт, скоригований на суму амортизаційних відрахувань і непрямих податків. Це весь дохід, зароблений упродовж року власниками ресурсів, що належать до певної нації, незалежно від того, де ці ресурси розміщені – у власній країні чи за кордоном.

Особистий дохід (ОД) – це національний дохід, з якого вираховано внески на соціальне страхування, податки на прибуток корпорацій і нерозподілені прибутки корпорацій, а також додано трансфертні платежі.

Особистий дохід кінцевого використання (ОДКВ) – це особистий дохід за вирахуванням особистих податків, які складаються з особистих прибуткових податків, податків з особистого майна й податків зі спадщини. Використовуваний дохід являє собою дохід, який домогосподарства розподіляють на споживання та заощадження.

Національне багатство – це сукупність усіх матеріальних і нематеріальних благ, що вироблені та нагромаджені суспільством за всю його історію.

Об'єкти розподільних відносин: чинники виробництва; національний дохід; продукти виробництва.

Література

[2, с. 234–255; 3, с. 410–445; 4, с. 249–281; 5, с. 258–284; 6, с. 199–225; 7, с. 466–497; 8, с. 282–299; 9, с. 280–315; 10, с. 263–286].

Тема 13. Економічний розвиток. Зайнятість, відтворення робочої сили та їх регулювання державою.

13.1. Економічне зростання: зміст, типи, чинники:

– поняття “економічного зростання”;

– екстенсивний, інтенсивний і змішаний типи економічного зростання;

– характеристика чинників економічного зростання;

– рушійні сили та джерела економічного зростання.

13.2. Концепції та моделі економічного зростання:

– концепції нульового економічного зростання, сталого економічного розвитку, ноосферного розвитку, інноваційного економічного зростання;

– сучасні теорії економічного зростання: кейнсіанська теорія макроекономічної рівноваги та неокласична теорія виробництва;

– модель економічного зростання на основі кривої виробничих можливостей (КВМ);

– модель виробничої функції;

– виробничі функції Кобба-Дугласа, Кобба-Дугласа-Тінбергена й Солоу;

– модель економічного зростання Дж. Гікса (модель взаємодії мультиплікатора й акселератора);

– однофакторна модель економічного зростання Харрода–Домара.

13.3. Поняття циклічності економічного розвитку:

– циклічність економічного розвитку як прояв макроекономічної нестабільності;

– цикли Кондратьєва, цикли Кузнеця, цикли Жуглара, цикли Китчина, приватні господарські цикли;

– економічний цикл і його фази;

– передумови (причини) циклу.

13.4. Теорії циклічних коливань:

– теорії суспільного виробництва;

– теорії обміну;

– теорії розподілу;

– екстернальні (зовнішні) теорії;

– інтернальні (внутрішні) теорії;

– змішані теорії.

13.5. Ринок праці, його суть і умови виникнення:

– суб'єкти ринку праці;

– функції ринку праці;

– умови виникнення ринку праці;

– основні сегменти сучасного ринку праці;

– робоча сила як товар;

– “ринок робочої сили” і “ринок праці”.

13.6. Порушення рівноваги ринку праці та виникнення безробіття:

– пропозиція робочої сили та попит на неї;

– теорії, що пояснюють причини виникнення безробіття: теорія

Т. Мальтуса, марксистська, технологічна, класична та кейнсіанська;

– форми безробіття. Закон Оукена.

13.7. Методи дослідження і способи регулювання зайнятості:

– повна й неповна зайнятість;

– криві Філіпса;

– мультиплікатор зайнятості Дж. М. Кейнса;

– біржа праці та її функції.

Питання для самостійного вивчення

1. Довготривалі цикли в економіці:

– концепція циклічних коливань М. Д. Кондратьєва: довгі, середні й короткі “хвилі”;

– розвиток уявлень про “довгий” економічний цикл у теорії

Й. Шумпетера.

2. Нециклічні коливання економіки. Структурні кризи: нафтова (енергетична), сировинна, фінансова (валютна), екологічна.

3. Моделі ринку праці:

- конкурентна, профспілкова, моносонічна;
- японська, американська, шведська, українська.

Творчі завдання

1. Заповнити таблицю.

Таблиця 13.1

Система показників економічного зростання

Показник	Формула

2. Заповнити таблицю.

Таблиця 13.2

Ефективність використання різних чинників суспільного відтворення

Чинник	Кількісний показник чинника	Спосіб використання і підвищення ефективності	Показник ефективності використання

3. Заповнити таблицю.

Таблиця 13.3

Теорії економічних циклів

Теорії	Представники	Джерело кризи	Недоліки теорії

4. Заповнити таблицю.

Таблиця 13.4

Причини безробіття та способи зменшення його рівня

Можлива причина безробіття	Рекомендації для зменшення рівня безробіття

5. Заповнити таблицю.

Таблиця 13.5

Позитивні та негативні наслідки стимулювання зайнятості

Заходи стимулювання зайнятості	Позитивні наслідки	Негативні наслідки

Економічні терміни та поняття

Економічне зростання являє собою процес кількісного збільшення та якісного вдосконалення результатів і чинників виробництва на макрорівні.

Інтенсивний тип економічного зростання – розширення виробництва на основі якісного поліпшення всіх його чинників та їх раціонального використання.

Екстенсивний тип економічного зростання – розширення виробництва завдяки кількісному приросту чинників виробництва за їхнього незмінного технічного рівня.

Ефективність суспільного виробництва розраховується як відношення результатів виробництва до сукупних витрат.

Фази економічного циклу – криза, депресія, поживалення, піднесення.

Екстернальні теорії циклу – теорії, що пов'язують теорії циклів із зовнішніми чинниками, незалежними від економіки (вільні політичні події, демографія, НТП).

Інтернальні теорії циклу – теорії, що пояснюють причини економічного циклу механізмом самої економічної системи.

Ринок робочої сили – це сукупність виробничих відносин, у результаті яких носії робочої сили отримують джерело до існування й перетворюються в найманих робітників, а власники засобів виробництва отримують джерело для своїх майбутніх прибутків, перетворюючись у роботодавців. Головними суб'єктами ринку робочої сили виступають: продавець робочої сили – в майбутньому найманий працівник; покупець робочої сили – в майбутньому роботодавець; посередник (працює на комісійних засадах).

Ринок праці – це сфера формування попиту й пропозиції на робочу силу.

Норма нагромадження – це виражена в процентах частка виробничого й невикористаного нагромадження в національному доході.

Зайнятість – це діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, яка приносить їм дохід у грошовій чи іншій формі.

Сфера самозайнятості включає в себе такі сектори економіки: формальний; неформальний; нелегальний.

Ефективна зайнятість – це повна й раціональна зайнятість, яка забезпечує оптимальний соціально-економічний результат у певний час і за конкретних умов.

Неповна зайнятість – це певна кількість робочої сили вимушено залишається без роботи.

Повна зайнятість включає в себе зайнятість усіх тих, хто бажає і здатен займатися діяльністю, яка приносить дохід.

Прожитковий мінімум – це мінімально необхідне споживання товарів і послуг, потрібних для забезпечення життєдіяльності людини в умовах досягнутого розвитку продуктивних сил і загального рівня життя населення.

Література

[2, с. 180–190, с. 255–284; 3, с. 445–511; 4, с. 281–308; 5, с. 284–329; 6, с. 225–253; 7, с. 471–476; 8, с. 299–354; 9, с. 257–280, с. 315–348; 10, с. 286–322].

Тема 14. Господарський механізм у системі суспільного відтворення. Держава та її економічні функції.

14.1. Необхідність і суть державного регулювання ринкової економіки:

- суть державного регулювання економіки, його об'єкти та суб'єкти;
- структура відмов ринку (фіаско ринку);
- економічний лібералізм і економічний дирижизм.

14.2. Основні моделі та теорії державного регулювання економіки:

- адаптивна та проактивна моделі;
- американська, японська, шведська, німецька моделі;
- класична, кейнсіанська, монетариська, теорія економіки пропозиції, теорія раціональних очікувань.

14.3. Функції, форми, методи й інструменти державного регулювання ринкової економіки:

- економічні функції державного регулювання ринкової економіки: цільова, стимулююча, нормативна, корегуюча, соціальна, безпосереднє управління неринковим сектором економіки, контролююча;

– адміністративні (прямі), економічні (непрямі) й індикативні методи регулювання;

– інструменти (засоби) впливу уряду на економіку: прямі (ліцензування, реєстрація, регламентація, лімітування, квотування) та непрямі (індикативне планування, політика ціноутворення, монетарна, фіскальна, зовнішньоекономічна, соціальна, антимонопольна, антициклічна, інвестиційна, антиінфляційна, амортизаційна політика);

– форми (напрями) державного впливу на економіку: короткострокове (емпіричне) та довгострокове;

– індекс економічної свободи, мінімальна та максимальна межа урядового впливу.

14.4. Економічна політика: суть, цілі, напрями й суб'єкти:

– суть і цілі економічної політики;

– фінансово-бюджетне регулювання;

– суть фінансів як економічної категорії, структура фінансової системи, суб'єкти фінансових відносин;

– стимулююча й стримуюча, дискреційна й автоматична фіскальна політика, крива Лаффера;

– грошово-кредитне регулювання і монетарна економічна політика;

– суть і принципи соціальної політики ринкової держави.

Питання для самостійного вивчення

1. Моделі фінансових відносин.

Творчі завдання

1. Особливості державного регулювання економіки в умовах переходу до ринкових відносин.

2. Дайте політико-економічну оцінку квазісуспільних благ.

3. Державний борг: механізм виникнення та шляхи ліквідації.

4. Проблеми розвитку податкового законодавства в Україні.

5. Заповнити таблицю.

Таблиця 14.1

Теорії державного регулювання економіки

Теорія	Роки	Представники	Основні положення	Критика

6. Заповнити таблицю.

Таблиця 14.2

Методи регулювання ринкової економіки

Адміністративні	Економічні	Індикативні

Економічні терміни та поняття

Господарський механізм – це система організаційно-економічних форм господарювання, методів управління та правових норм, за допомогою яких суспільство (держава) додержується об'єктивних вимог економічних законів з урахуванням конкретної ситуації в народному господарстві. Підсистеми господарського механізму: планування, стимулювання, організація, регулювання.

Державне регулювання економіки – це сукупність заходів державного впливу на об'єкти й процеси з метою певного спрямування господарської діяльності суб'єктів національної економіки, узгодження їхніх інтересів і дій для реалізації конкретних цілей.

Напрямки державного регулювання ринкової економіки: програмування економіки, фінансова політика, грошово-кредитна політика, інвестиційна політика, регулювання грошової маси.

Непрямий вплив держави на економіку означає застосування бюджетно-податкових регуляторів; грошово-кредитних регуляторів; амортизаційних, валютних, митних, інвестиційних регуляторів.

Прямий вплив держави на економіку – це цілеспрямоване регулювання та система державних замовлень.

Методи регулювання ринкової економіки: адміністративні; економічні; індикативні.

Адміністративні (прямі) методи регулювання ринкової економіки ґрунтуються на силі державної влади й включають засоби заборони, засоби дозволу та засоби примусу.

Економічні (непрямі) методи регулювання ринкової економіки ґрунтуються на економічному інтересі та використовують інструменти фіскальної, монетарної, зовнішньоекономічної, соціальної, цінової, антициклічної та антиінфляційної політики.

Індикативні методи регулювання ринкової економіки – це економічні методи, які мають орієнтовний, рекомендаційний характер і їх можна зарахувати до опосередкованих засобів державного впливу на функціонування і розвиток ринкової економіки (субсидії, субвенції, дотації, державний контракт і т. д.).

Література

[1, с. 216–239; 2, с. 297–329; 3, с. 511–558; 4, с. 239–245, с. 308–319; 5, с. 245–258; 6, с. 189–199, с. 253–268; 7, с. 518–565; 9, с. 257–280, с. 348–371; 10, с. 489–567].

Тема 15. Сучасні економічні системи. Особливості розвитку перехідних економік.

15.1. Закономірності й етапи розвитку капіталістичної економічної системи:

- економічна система капіталізму вільної конкуренції: сутність і етапи розвитку;
- об'єктивні основи та шляхи виникнення і розвитку капіталізму;
- економічна система монополістичного капіталізму;
- фінансово-монополістичний капітал і фінансово-монополістична олігархія.

15.2. Економічна система сучасного капіталізму:

- сутність і ознаки змішаної економіки;
- механізм функціонування сучасної капіталістичної змішаної економіки;
- монополії й олігополії в умовах капіталістичної змішаної економіки;
- наймана праця і революція в трудових відносинах;
- еволюція і перспективи розвитку сучасного капіталізму.

15.3. Соціалістична економічна система та її еволюція:

- економічна система соціалізму: теорія і практика;
- об'єктивні й суб'єктивні умови формування моделі “державного соціалізму”;
- механізм функціонування “державного соціалізму”;
- історичні перспективи соціалізму;
- системна криза “державного соціалізму” й шляхи реформування суспільства.

15.4. Закономірності й особливості розвитку перехідних економік:

- зміст, чинники й типи перехідної економіки;
- особливості економічних відносин і різноманітність форм еволюції країн, що розвиваються;

- соціально-економічні перетворення в постсоціалістичних країнах на шляху до соціально орієнтованої змішаної економіки;
- формування сучасних ринкових відносин і ринкової інфраструктури.

Питання для самостійного вивчення

1. Типи економічних систем із позицій характеру власності: докапіталістична, капіталістична, посткапіталістична, соціалістична, постсоціалістична.
2. Об'єктивні передумови та напрями ринкової трансформації економіки України.

Творчі завдання

1. Фінансово-промислові групи в Україні.
2. Концентрація та централізація капіталу як об'єктивна умова виникнення монополій та олігополій.
3. Рівень монополізації виробництва в сучасних умовах.
4. Обґрунтуйте різницю між олігархією в умовах плюралістичної системи й олігархією в умовах корпоративної (кланової) демократії. Яка структура кланів?
5. Поясніть різницю в трактуванні соціалізму за марксистською концепцією і західними економістами.
6. Моделі соціалізму та їх реалізація.
7. Моделі перехідної економіки.
8. Соціально-економічні моделі роздержавлення і приватизації та конкретні механізми їх реалізації.
9. Охарактеризуйте інституційні й економічні умови переходу до соціально орієнтованої змішаної економіки постсоціалістичних країн.

Економічні терміни та поняття

Капіталізм вільної конкуренції – це економічний лад, що характеризується капіталістичною власністю на речові ресурси, використанням найманої праці та системи ринків чистої конкуренції; виробництво для ринку підприємливими індивідами чи об'єднаннями їх із метою отримання прибутку; суспільний спосіб виробництва, за якого процес виробництва підкоряється капіталу, тобто який заснований на відносинах між капіталом і найманою працею.

Ознаки капіталізму вільної конкуренції: приватна власність на засоби виробництва та система найманої праці; свобода підприємництва й вибору, ринкова система та вільна конкуренція; важлива роль прибутку, обмежена роль держави.

Стадії розвитку капіталістичної формації: проста кооперація, мануфактура, промисловий переворот, монополістичний капіталізм, державно-монополістичний капіталізм.

Економічна рента – це різниця між конкурентною заробітною платою, еквівалентною альтернативній вартості робочої сили, й заробітною платою, яка формується на моносонічному ринку праці.

Централізація капіталу являє собою збільшення розміру капіталу шляхом об'єднання капіталів декількох економічних суб'єктів в один.

Концентрація капіталу являє собою збільшення розміру капіталу за рахунок капіталізації (реінвестиції) прибутку.

Фінансово-монополістичний капітал являє собою банківський монополістичний капітал, що зрісся з монополістичним капіталом нефінансових галузей економіки.

Система участі в капіталі являє собою взаємне володіння нефінансовими й банківськими корпораціями частками акціонерного капіталу.

Фінансові групи – це об'єднання фінансових і нефінансових монополій (олігополій) на основі системи участі, особистої унії та інших зв'язків, у тому числі родинних.

Фінансова олігархія – це капіталістична еліта, до якої належить верхівка монополістичної буржуазії, а також провідні менеджери найбільших корпорацій.

Складові революції в трудових відносинах у розвинених країнах Заходу: право робітників на організацію профспілок і укладання колективних договорів; введення мінімальної заробітної плати й допомоги по безробіттю, прийняття закону про соціальне страхування; право робітників на проведення страйків.

Країни, що розвиваються – країни зі слаборозвинутою економікою, невисоким економічним потенціалом, відсталою технікою і технологією, непрогресивною структурою промисловості й економіки в цілому, які намагаються перебороти бар'єр відсталості й вийти на рівень більш розвинутих країн. "Країна, що розвивається", ґрунтується на такому головному критерії: рівень розвитку товарно-грошових відносин.

Економічна система сучасного капіталізму (змішана економіка) – модель соціально-економічного розвитку, що

передбачає поєднання приватної і державної форм власності, плану й ринку, проведення інституціонально-соціальних реформ для побудови прогресивного ладу.

Соціальна орієнтація економіки – політика держави в ринковій економіці, спрямована на створення нормальних умов для відтворення людини, незалежно від участі у виробництві й рівня доходу.

Економічною основою соціалізму є: суспільна власність на засоби виробництва; соціалістична планова система; суспільне управління економічними процесами.

Економічна система державного соціалізму – економічний лад, який характеризується державною власністю практично на всі речові ресурси й ухвалою економічних рішень через центральне економічне планування.

Економічна система соціалізму (за Марксовою концепцією) – це загальнонародна власність на речові чинники виробництва, що поєднує в одній особі працівника та власника засобів виробництва, утверджує трудовий і колективний характер асоціації виробників і визначає соціальну рівність між людьми як найсуттєвіший момент соціальної справедливості.

Загальна криза державного соціалізму – крах соціалізму як моделі організації суспільної економіки в кожній окремій країні й у світовій системі.

Науковий соціалізм – система поглядів К. Маркса й Ф. Енгельса про комуністичне суспільство на першій, нижчій фазі його розвитку.

Утопічний соціалізм – рання форма вчення про соціалізм, яка передувала вченню наукового комунізму.

Перехідна економіка – стан економіки, за якого вона переходить від попереднього до нового стану за рахунок здійснення кардинальних реформ економічної системи.

Природно-еволюційний тип перехідної економіки – категорія, яка відображає природну ходу еволюції економічних систем під впливом природно-кліматичних, виробничо-економічних і соціокультурних чинників.

Реформаторсько-еволюційний тип перехідної економіки – категорія, яка відображає трансформацію економічної системи за умови певного свідомого регулювання перехідних процесів із боку суспільства.

Література

[1, с. 190–216; 4, с. 319–347; 6, с. 268–330; 8, с. 354–394; 9, с. 371–444; 10, с. 374–418].

Тема 16. Суть і структура світового господарства. Форми міжнародних економічних відносин.

16.1. Закономірності розвитку світового господарства:

- поняття та структура світового господарства;
- основні етапи становлення та розвитку світового господарства;
- міжнародний поділ праці – матеріальна основа розвитку світового господарства;
- міжнародна економічна інтеграція.

16.2. Сучасні форми міжнародних економічних відносин:

- міжнародна торгівля;
- міжнародний рух капіталів;
- міжнародна міграція робочої сили;
- міжнародне науково-технічне співробітництво;
- міжнародні валютні відносини.

16.3. Світовий ринок, теорії міжнародної торгівлі:

- меркантилізм;
- теорія абсолютних переваг А. Сміта та теорія порівняльних (відносних) переваг Д. Рікардо;
- теорія Хекшера-Оліна-Самуельсона;
- парадокс Леонтєва;
- теорія життєвого циклу Раймонда Варнона;
- фрітредерство (свобода торгівлі) та протекціонізм (захист інтересів національного виробника);
- торговельний і платіжний баланси.

Питання для самостійного вивчення

1. Міжнародна валютна система й етапи її еволюції:

- структура національної валютної системи;
- етапи розвитку міжнародної валютної системи;
- валютні курси, режими конвертованості;
- штучні валюти, запроваджені для міжнародних розрахунків;
- валютні ринки, їх функції й операції;
- міжнародні валютно-фінансові організації: МВФ, МБРР, СБ, ЄБРР.

Творчі завдання

1. Проблеми інтеграції України у світове господарство.
2. Заповнити таблицю.

Таблиця 16.1

Основні види інтеграційних об'єднань

Назва	Визначення

3. Ефективність зовнішньоекономічної діяльності та її показники.
4. У хронологічному порядку заповнити таблицю.

Таблиця 16.2

Етапи розвитку міжнародної валютної системи

Етап, роки	Особливості	Переваги	Недоліки

Економічні терміни та поняття

Світове господарство – це сукупність національних економік. Основними суб'єктами світового господарства є ТНК, національні господарства, міжнародні організації та міжнародні інтеграційні об'єднання.

Міжнародний поділ праці – це форма поділу суспільної праці, що переросла межі національних економік і призводить до спеціалізації окремих країн. Формами міжнародного поділу праці є: міжнародна спеціалізація та міжнародна кооперація.

Міжнародна спеціалізація – це зосередження виробництва певної продукції в окремих країнах.

Міжнародна кооперація – це форма міжнародного поділу праці, яка полягає в розвитку міжнародних виробничих зв'язків, що виникають та існують між міжнародно-спеціалізованими суб'єктами з метою поєднання взаємодоповнюючих процесів.

Інтернаціоналізація господарського життя – це зближення економік країн, що проявляється в зростанні виробничої взаємозалежності, міжнародного товарообороту, русі капіталів і робочої сили.

Транснаціональна компанія – це група підприємств інтернаціональних як за капіталом, так і за сферою діяльності.

Платіжний баланс – це статистичний звіт, у якому в систематизованій формі наводяться сумарні дані про зовнішньоекономічні операції даної країни з іншими країнами світу за певний період часу.

Міжнародні економічні відносини – система економічних зв'язків із приводу виробництва, розподілу, обміну й споживання, що вийшли за межі національних господарств.

Міжнародна торгівля – форма міжнародних економічних відносин, яка передбачає переміщення товарів і послуг за межі, що позначені державними кордонами.

Міжнародний рух капіталу (міжнародна міграція капіталу) – переміщення капіталів між країнами в пошуках вигіднішої сфери їх використання.

Міжнародна міграція робочої сили (міжнародна трудова міграція) – форма міжнародних економічних відносин, яка полягає в переливанні трудових ресурсів з одних країн в інші й виражає процес перерозподілу трудових ресурсів між ланками світового господарства.

Міжнародне науково-технічне співробітництво – форма міжнародних економічних відносин, що являє собою систему економічних зв'язків у сфері науки, техніки, виробництва.

Міжнародні валютні відносини – форма міжнародних економічних відносин, пов'язаних із функціонуванням грошей як світових.

Принцип абсолютних переваг (Адам Сміт) – це теорія міжнародної торгівлі, згідно з якою міжнародна торгівля є вигідною в тому разі, якщо 2 країни торгують такими товарами, які кожна з них виробляє з меншими витратами ніж країна-партнер. Країни експортують ті товари, які вони виробляють із меншими витратами та імпортують ті товари, які виробляються іншими країнами з меншими витратами. Оскільки праця є єдиним чинником виробництва, умова абсолютної переваги у витратах означає лише, що одній країні потрібно менше часу на виробництво одиниці товару ніж іншій країні.

Принцип порівняльних переваг (Давід Рікардо) – це теорія міжнародної торгівлі, згідно з якою країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, альтернативна ціна яких нижча, тобто які вони можуть виробляти з відносно нижчими витратами порівняно з іншими країнами. У цьому разі торгівля буде взаємовигідною для обох країн незалежно від того, чи є виробництво в одній із них абсолютно більш ефективним ніж в іншій. У результаті торгівлі на основі відносних переваг кожна країна отримує позитивний економічний ефект, який називається виграшем від торгівлі.

3. Тести для перевірки знань

Антидемпінгова політика – це діяльність держави, що перешкоджає реалізації товарів на світовому ринку за цінами, нижчими ніж внутрішні в країні-імпортері.

Тема 1. Предмет і метод політекономії.
Квоти на ці товарисні обмеження на ввіз або вивіз відповідних товарів, які запроваджуються на певний час.

1. *Визначити, хто належить до представників класичної політекономії:*

Література

- а) А. Меллерсеттен, Д. Рікардо, К. Маркс, М. Фрідмен;
б) М. Фрідмен, А. Сміт, Т. Менгер, Дж. Кларк, 3, с. 329–381; 6, с. 330–369;
в) В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, 4, с. 394–436; 9, с. 444–485; 10, с. 418–486].
г) Ф. Кене, К. Менгер, Є. Бем-Баверк.

2. *Виокремити, у якій послідовності розвивалася політична*

Тема 17. Економічні аспекти глобальних проблем та їх вплив на економічний розвиток України.
політекономії: шкоролізм, пролетарська політекономія, інституціоналізм;

б) **17.1.** Глобалізація як економічний процес світогосподарського розвитку: школа, маржиналізм;

в) **17.2.** Фізична та економічна політекономія: меркантилізм, монетаризм, неокласична політекономія;

г) **17.3.** Фізична політекономія, класична політична економія, пролетарська політекономія: маржиналізм, неокласична політекономія, інституціоналізм: капіталізм, неокласичний синтез, монетаристська школа.

17.2. Суть, ознаки та рівні глобалізації економіки:

– ознаки глобалізації;

3. **Обґрунтуйте, чому обидві глобалізаційні теорії як наука:**

а) **17.1.** Стародавній Китай;

б) **17.2.** Стародавній Китай;

в) **17.3.** Західний Європа періоду становлення капіталізму;

17.3. Фізична політекономія XIX століття: економічна сутність і шляхи розв'язання глобальних проблем:

4. **Визначити причини виникнення глобальних проблем, економічної науки, сфери впливу та обсягом розвитку нації:**

а) **17.1.** Фізичний розвиток глобальних проблем;

б) **17.2.** Необхідність зміни виробництва в планетарному масштабі;

в) **17.3.** Доступ до ресурсів та енергії розв'язання глобальних проблем.

17.4. Вплив глобальних проблем на економічний розвиток України:

5. *Визначити, хто належить до представників неокласицизму:*

- а) К. Менгер, Ф. Візер, Є. Бем-Баверк;
- б) А. Монкретъен, Т. Ман, А. Сміт;
- в) А. Сміт, К. Маркс, Дж. Кейнс;
- г) Дж. Кейнс, П. Самуельсон.

6. *Вибрати, коли вперше з'явилася назва "політекономія":*

- а) середина XV ст.;
- б) 1615 р.;
- в) 1776 р.;
- г) 1818 р.

7. *Назвати, хто першим увів у користування термін "політична економія":*

- а) Ф. Кене;
- б) А. Монкретъен;
- в) Арістотель;
- г) А. Сміт.

8. *Продовжити визначення "Економічна категорія – це...":*

- а) конкретний прийом пізнання дійсності;
- б) форма умовиводу, де на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне;
- в) наукове поняття, яке характеризує в узагальненому вигляді умови або сторони економічного явища;
- г) спосіб, шлях дослідження предмета політичної економії.

9. *Обґрунтувати, що досліджує політична економія на відміну від "економікс":*

- а) явища багатогранної економічної дійсності не в локальному розрізі (макроекономіка чи мікроекономіка), а в системній цілісності;
- б) тільки функціональні зв'язки;
- в) функціональні й соціальні зв'язки та відносини;
- г) найбільш суттєве, найбільш глибинне у явищах і процесах економічного життя.

10. *Обґрунтувати, яке з визначень точніше передає сутність предмета економічної теорії:*

- а) суспільство на різних стадіях його розвитку;
- б) відносини в суспільстві з приводу раціонального використання обмежених ресурсів;

в) управління підприємствами для досягнення максимального прибутку;

г) вибір ефективної державної політики для вирішення актуальних соціальних проблем.

11. Визначити об'єкт політичної економії як науки:

а) пошуки ефективного використання рідкісних ресурсів для виробництва суспільного продукту;

б) економічні закони, які управляють виробництвом, розподілом, обміном і споживанням життєвих благ у різних формаціях, усім економічним розвитком;

в) економічна система, яка функціонує на основі певних виробничих відносин;

г) економічні відносини людей в їх єдності й взаємодії з продуктивними силами.

12. Кого найчастіше називають “батьком” економічної науки:

а) Арістотеля;

б) А. Сміта;

в) Д. Рікардо;

г) Ф. Кене.

13. Продовжити визначення “Економічний закон – це...”:

а) наукове поняття, яке характеризує окремі сторони економічного явища;

б) суттєві, стійкі й необхідні причинно-наслідкові зв'язки та взаємозалежності даного економічного процесу;

в) категорія, що має об'єктивний характер, оскільки відбиває об'єктивну дійсність;

г) вищий критерій істинності, правильності результатів пізнання, узагальнень і висновків.

14. Виокремити, що належить до спеціальних (конкретних) методів пізнання:

а) економічний експеримент;

б) індуктивний;

в) діалектичний;

г) аналіз і синтез.

15. Визначити, у чому полягає суть методу наукової абстракції:

- а) у розчленуванні цілого на окремі елементи й дослідженні кожного з них окремо;
- б) у логічному висновку про ціле на основі окремих фактів;
- в) у відмові від поверхових, несуттєвих сторін явища й зосередженні на з'ясуванні внутрішніх зв'язків;
- г) наукове положення, висновок, що пояснює певні явища дійсності на основі припущення.

16. Продовжити визначення “Економічні принципи – це...”:

- а) теоретичні образи основних зв'язків у функціонуванні певних економічних процесів, поданих у вигляді економічних ідей;
- б) поняття, занесене до економічної енциклопедії;
- в) слово іноземного походження, що характеризує той або інший стан економіки;
- г) слово, що використовується в економічній науці.

17. Внутрішньонеобхідні, суттєві, стійкі, причинно-наслідкові зв'язки між явищами й процесами економічного життя – це...:

- а) поняття;
- б) економічні категорії;
- в) економічні закони;
- г) економічна політика.

18. Визначити, чим економічні закони відрізняються від законів природи:

- а) тим, що вони об'єктивні;
- б) тим, що вони суб'єктивні;
- в) тим, що вони діють лише в людському суспільстві;
- г) тим, що вони не можуть мати формалізованого вираження.

19. Назвати, який тип економічних законів управляє народним господарством у межах окремої суспільно-економічної формації:

- а) специфічні економічні закони;
- б) загальні економічні закони;
- в) особливі економічні закони;
- г) стадійні економічні закони.

20. Обґрунтувати, що є предметом політекономії:

- а) вивчення суті й розвитку виробничих відносин;
- б) вивчення взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин;

в) вивчення економічних категорій і законів, що керують розвитком економіки;

г) усі перелічені відповіді правильні.

21. Будуючи моделі, економісти:

а) розробляють припущення, які спрощують ситуацію;

б) включають усю наявну інформацію;

в) мають використовувати математичні моделі;

г) намагаються дублювати реальний світ.

22. Фізіократи вважали, що багатство нації збільшується внаслідок:

а) росту продуктивної праці в сільському господарстві;

б) надходження до країни золота та срібла від зовнішньої торгівлі;

в) зростання виробництва в промисловості;

г) зростання інвестиції в економіку країни.

23. Якими причинами можна пояснити існування економіки як науки:

а) впливом держави на економіку та зростанням населення Землі;

б) забрудненням навколишнього середовища та існуванням транснаціональних корпорацій;

в) наявністю безробіття та інфляції;

г) необмеженістю бажань людей та обмеженістю ресурсів.

24. Меркантилісти вважали, що багатство нації збільшується внаслідок:

а) росту продуктивної праці в сільському господарстві;

б) надходження до країни золота та срібла від зовнішньої торгівлі;

в) зростання виробництва в промисловості;

г) зростання інвестиції в економіку країни.

25. Проблема обмеженості ресурсів зникне:

а) якщо люди будуть економити ресурси;

б) якщо всі добровільно обмежуватимуть свої потреби;

в) лише в майбутньому, коли рівень розвитку науки й техніки дозволить суттєво збільшити виробництво товарів;

г) лише разом зі зникненням людства.

26. Якими процесами викликана необхідність економіко-теоретичного осмислення суспільного розвитку й виникнення відповідних економічних шкіл:

- а) потребою у відкриттях і подорожах;
- б) пошуком джерела суспільного багатства;
- в) захистом класових інтересів;
- г) нерозумінням природних процесів і явищ.

27. Продовжити визначення “Економічний експеримент – це...”:

- а) конкретний прийом пізнання дійсності;
- б) форма умовиводу, де на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне;
- в) наукове поняття, яке характеризує в узагальненому вигляді умови або сторони економічного явища;
- г) штучне відтворення економічного явища чи процесу з метою вивчення його за найсприятливіших умов.

28. Визначити, що таке гіпотеза:

- а) розчленування цілого на окремі елементи й дослідження кожного з них окремо;
- б) логічний висновок про ціле на основі окремих фактів;
- в) відмова від поверхових, несуттєвих сторін явища й зосередження на з'ясуванні внутрішніх зв'язків;
- г) наукове положення, висновок, що пояснює певні явища дійсності на основі припущення.

29. Яке з визначень найточніше передає сутність індуктивного методу пізнання:

- а) рух від окремих фактів до загальних висновків;
- б) хід міркувань від узагальнень до окремих фактів;
- в) відмова від поверхових, несуттєвих сторін явища й зосередження на з'ясуванні внутрішніх зв'язків;
- г) наукове положення, висновок, що пояснює певні явища дійсності на основі припущення.

30. Яке з визначень найточніше передає сутність дедуктивного методу пізнання:

- а) рух від окремих фактів до загальних висновків;
- б) хід міркувань від узагальнень до окремих фактів;
- в) відмова від поверхових, несуттєвих сторін явища й зосередження на з'ясуванні внутрішніх зв'язків;

г) наукове положення, висновок, що пояснює певні явища дійсності на основі припущення.

Тема 2. Виробництво матеріальних благ і послуг. Продукт і характер праці.

31. Назвати, що таке спосіб виробництва:

- а) робоча сила та засоби виробництва;
- б) продуктивні сили та надбудова;
- в) продуктивні сили та виробничі відносини;
- г) робоча сила та капітал.

32. Указати, які елементи належать до складу продуктивних сил:

- а) робоча сила й виробничі відносини;
- б) засоби виробництва;
- в) робоча сила й засоби виробництва;
- г) виробничі відносини та засоби праці.

33. Обґрунтувати, який з економічних законів найповніше характеризує взаємодію двох сторін суспільного способу виробництва:

- а) закон переходу виробничих функцій від людини до техніки;
- б) закон відповідності виробничих відносин рівню і характеру розвитку продуктивних сил;
- в) закон усупільнення виробництва й праці;
- г) закон економії робочого часу.

34. Продовжити визначення “Засоби виробництва – це...”:

- а) ресурси;
- б) матеріали, що підлягають обробці;
- в) речовина, вперше відокремлена людиною від природи для перетворення на продукт;
- г) створені в процесі виробництва всі види засобів праці й предметів праці.

35. Назвати, що показує крива виробничих можливостей (КВМ):

- а) повну зайнятість виробничих ресурсів і повний обсяг продукції;

б) максимальні кількості споживчих благ й інвестиційних ресурсів, які можуть бути одержані лише в результаті найбільш ефективного використання всіх названих ресурсів;

в) що національна економіка, повністю використовуючи наявний потенціал, у короткостроковому періоді не може збільшити виробництво будь-якого блага, не зменшивши виробництво іншого блага;

г) усі перелічені відповіді правильні.

36. *Визначити, які з перелічених ресурсів не належать до природних:*

а) земля, ліси;

б) мінеральні ресурси;

в) водні ресурси;

г) обладнання.

37. *Продовжити визначення “Інтенсивний шлях розширення виробництва – це...”:*

а) зростання обсягів виробництва високими темпами;

б) розширення виробництва за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів;

в) високі темпи зростання за рахунок додаткових ресурсів;

г) освоєння нових видів продукції.

38. *Визначити, що належить до чинників екстенсивного зростання:*

а) збільшення кількості ресурсів без зміни їх ефективності;

б) подовження функціонування незмінних за кількістю ресурсів;

в) удосконалення організації виробництва;

г) зростання продуктивності праці.

39. *Вибрати, в якому з положень комплексно виражена сутність економічного прогресу:*

а) це поступальний розвиток по висхідній продуктивних сил;

б) це поступальний розвиток відносин власності;

в) це поступальний розвиток по висхідній усій економічній системі;

г) це зростання продуктивності праці.

40. *Обґрунтувати, що є найбільш загальним критерієм економічного прогресу:*

а) розвиток продуктивних сил;

б) розвиток відносин власності;

в) розвиток загальноосвітнього й професійно-кваліфікаційного рівнів робочої сили;

г) розвиток держави.

41. *Зазначити закон, який виражає найбільш загальну основу економічного прогресу:*

- а) відповідності виробничих відносин рівню та характеру розвитку продуктивних сил;
- б) концентрації виробництва;
- в) економії часу;
- г) попиту.

42. *Змістом закону економії часу є зростання:*

- а) продуктивності живої праці;
- б) продуктивності живої та уречевленої праці;
- в) додаткового продукту;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

43. *Вибрати, яке з визначень характеризує працю товаровиробника як конкретну:*

- а) праця конкретної особи, що створює життєві блага;
- б) специфічна праця фахівця, що створює конкретні життєві блага;
- в) праця людини у фізіологічному значенні безвідносно до фахових особливостей.
- г) це ручна або технічно недостатньо оснащена.

44. *Вибрати, яке з визначень характеризує працю товаровиробника як абстрактну:*

- а) це продуктивна праця, що створює матеріальні життєві блага;
- б) це праця людини з фізіологічного погляду (як витрати розумової, нервової, фізичної енергії), що створює вартість;
- в) це ручна або технічно недостатньо оснащена;
- г) специфічна праця фахівця, що створює конкретні життєві блага.

45. *Які два типи ринку включені в модель кругообігу:*

- а) реальний і "тіньовий";
- б) ринок товарів і послуг і ринок валют;
- в) ринок товарів і послуг і ринок ресурсів;
- г) ринок фінансів і ринок ресурсів.

46. *Визначити, хто (що) є головною продуктивною силою суспільства:*

- а) засоби праці й виробництва;

- б) комп'ютерно-інформаційна система;
- в) наука як результат матеріалізації наукових знань;
- г) людина з її потенційними здібностями до вдосконалювання.

47. Назвати, що належить до засобів виробництва:

- а) засоби праці та робоча сила;
- б) засоби праці й предмети праці;
- в) предмети праці та робоча сила;
- г) основний та оборотний капітал.

48. Продовжити визначення "Товари та послуги – це...":

- а) лише інвестиційні блага;
- б) завжди економічні блага;
- в) потреба в чомусь;
- г) як економічні, так і неекономічні блага.

49. Речовий чинник виробництва – це:

- а) робоча сила;
- б) людина;
- в) засоби виробництва й робоча сила;
- г) засоби виробництва.

Тема 3. Економічні потреби й інтереси.

50. Обґрунтувати, що таке економічний базис суспільства:

- а) засоби виробництва;
- б) технологія й організація виробництва;
- в) продуктивні сили суспільства;
- г) система виробничих відносин.

51. Обґрунтувати, що таке економічна надбудова:

- а) засоби виробництва;
- б) технологія й організація виробництва;
- в) продуктивні сили суспільства;
- г) форма існування базису, яка включає такі елементи: політику, право, мораль та інші.

52. Закон зростаючих потреб характеризує:

- а) неухильний розвиток людини з її зростаючими потребами;

- б) особисті потреби людини є безмежними;
- в) потреби людини змінюються в одному напрямку – в бік зростання;
- г) у міру розвитку суспільного виробництва, а разом із ним і людини як особистості й продуктивної сили, відбувається поступове зростання її потреб.

53. *Визначити, що являє собою корисність блага:*

- а) здатність задовольняти будь-яку потребу людини;
- б) його залежність від природних властивостей;
- в) задоволення, одержуване людиною з однієї додаткової одиниці конкретної продукції;
- г) споживну та мінову вартість.

54. *Продовжити визначення “Економічні інтереси – це...”:*

- а) форма прояву економічних відносин;
- б) породження і соціальний прояв потреби, її усвідомлення;
- в) вигода, якої досягають у процесі реалізації економічних відносин;
- г) усвідомлене прагнення суб'єктів господарювання до задоволення економічних потреб, що є об'єктивним спонукальним мотивом їхньої господарської діяльності.

55. *Вивчення потреб із боку виробників необхідне для визначення відповіді на запитання:*

- а) що виробляти;
- б) як виробляти;
- в) у чий інтерес;
- г) з чого виробляти.

56. *Відмінності в потребах людей зумовлюються такими чинниками:*

- а) фізіологічними особливостями;
- б) географічними особливостями;
- в) кліматичними особливостями;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

57. *Вибрати, яка з перелічених властивостей не характерна для ресурсів:*

- а) обмеженість;
- б) безмежність;

- в) різноманітність;
- г) корисність.

58. Продовжити визначення “Потреба – це...”:

- а) попит на товари й послуги;
- б) товари й послуги, які задовольняють потреби;
- в) відчуття необхідності в чомусь;
- г) сума грошей, яка необхідна для задоволення потреб.

59. Визначити, що не впливає на потреби людей:

- а) кліматичні та географічні умови життя;
- б) національні особливості й традиції;
- в) ціни на споживчі блага;
- г) рівень розвитку освіти.

Тема 4. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічна система та закони її розвитку.

60. Вибрати елементи соціально-економічних відносин:

- а) відносини власності;
- б) характер праці;
- в) відносини розподілу;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

61. Виокремити серед наведених типів економічних систем такі, що відповідають структуроутворюючому критерію:

- а) економічні системи виробничих відносин, системи функціональних зв'язків, інституціональні системи;
- б) економічні системи за формами господарювання, за формаційними ознаками й за типом технологічного розвитку;
- в) економічні системи “чисті” та “змішані”;
- г) економічні системи статичні та такі, що історично розвиваються.

62. Виокремити серед наведених типів економічних систем такі, що відповідають соціально-економічному (змістовному) критерію:

- а) економічні системи виробничих відносин, системи функціональних зв'язків, інституціональні системи;

- б) економічні системи за формами господарювання, за формаційними ознаками й за типом технологічного розвитку;
- в) економічні системи “чисті” та “змішані”;
- г) економічні системи статичні та такі, що історично розвиваються.

63. Загальний поділ праці має такі види:

- а) одиничний (індивідуальний);
- б) частковий;
- в) територіальний і міжнародний;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

64. Продуктивні сили в економічній системі є:

- а) серцевиною;
- б) матеріальною основою;
- в) суспільною формою прояву;
- г) одним з елементів.

65. Продуктивні сили суспільства у своєму розвитку проходять такі шаблі:

- а) природні продуктивні сили;
- б) суспільні продуктивні сили;
- в) загальноінтелектуалізовані продуктивні сили;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

66. Визначити основні типи економічних систем:

- а) традиційна, централізовано-планова, ринкова (чистий ринок), змішана економіка;
- б) товарне виробництво, чистий ринок, змішана економіка;
- в) натуральне господарство, товарне господарство, планова економіка;
- г) традиційна та ринкова економіка.

67. Виокремити, які з наведених ознак не є ознаками чистого ринку:

- а) приватна власність;
- б) конкуренція;
- в) суспільний інтерес як основний мотив поведінки;
- г) обмежена роль держави.

68. Обґрунтувати: свобода вибору не означає, що:

- а) власники економічних ресурсів і грошового капіталу можуть використовувати їх на свій розсуд;

б) працівники можуть займатися будь-яким видом діяльності, на який вони здатні;

в) споживачі вільні в межах своїх грошових доходів купувати товари й послуги в такому наборі, який вони вважають прийнятним для задоволення своїх потреб;

г) держава може вибирати серед виробників тих, котрі спроможні найповніше задовольняти суспільні потреби й примушувати їх діяти в певних сферах.

69. Визначити, що є відмінною особливістю централізовано-планової економічної системи:

а) директивне визначення державою основних параметрів діяльності підприємств;

б) планування господарської діяльності підприємствами;

в) державне регулювання економіки;

г) виробництво суспільних благ.

70. Визначити, що є головною ознакою сучасної змішаної економіки:

а) наявність натурального виробництва, яке доповнює товарне;

б) поєднання натурального та товарного виробництва;

в) поєднання ринкового та державного регулювання економіки;

г) поєднання ручного, машинного й автоматизованого елементів у технологічному способі виробництва.

71. Назвати, що не властиво для змішаної економіки:

а) вільна (чиста) конкуренція;

б) державне регулювання;

в) планування на мікрорівні;

г) ринкове регулювання.

72. Назвати, які елементи економічної системи характеризують інформаційне суспільство:

а) розвиток господарського механізму;

б) розвиток продуктивних сил, насамперед інформації;

в) розвиток виробничих відносин;

г) розвиток техніко-економічних відносин.

73. Визначити, які зміни зумовлює розвиток інформаційного суспільства у відносинах власності:

а) перетворення значної частини працівників на власників інформації;

б) здійснення процесу виробництва більшістю працівників удома;

- в) зростання соціалізації власності;
- г) розвиток техніко-економічних відносин.

74. *Виберіть визначення, яке найповніше розкриває сутність власності:*

- а) категорія, що характеризує необмежену в часі належність об'єкта власності певному суб'єкту;
- б) це відносини між індивідами щодо відчуження-привласнення діяльності чи її результатів;
- в) це не річ, а відносини між людьми з приводу виробництва й привласнення речей – продуктів праці;
- г) характеризує ставлення індивідів один до одного й відповідно їх відношення до засобів і продуктів праці.

75. *Знайти правильне визначення суспільної власності:*

- а) власність, за якої три її функції – володіння, розпорядження, користування – належить не одному приватному суб'єкту, а багатьом, групі осіб, колективу чи суспільству;
- б) власність, яка реалізується через суспільне присвоєння та управління;
- в) власність, яка існує у формі акціонерної власності;
- г) власність, яка існує в даному суспільстві й відповідає рівню і характеру розвитку продуктивних сил.

76. *Знайти правильне визначення приватної власності:*

- а) це власність, яка знімає відносини відчуження;
- б) власність, за якої три функції права власності належать окремій приватній особі;
- в) це експлуататорська власність;
- г) це власність, яка існує у формі акціонерної власності.

77. *Виокремити форми суспільної власності:*

- а) муніципальна;
- б) профспілок і партій;
- в) товариств і фондів;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

78. *Виокремити форми приватної власності:*

- а) рабовласницька;
- б) капіталістична;
- в) дрібнотоварна;

г) державна.

79. Назвати правильне визначення феодалної власності:

а) приватна власність, яка базується на експлуатації кріпацької праці;

б) приватна власність феодала на засоби виробництва, передусім на землю, і неповна власність на виробника – селянина-кріпака;

в) власність, за якої здійснюється повне відчуження безпосередніх виробників від матеріальних умов праці;

г) усі перелічені відповіді правильні.

80. Визначити шляхи трансформації приватної власності в суспільну:

а) створення і розвиток асоційованої чи корпоративної форми власності;

б) розвиток державної форми власності;

в) розвиток дрібного підприємництва;

г) перетворення власності на засоби виробництва й результати виробництва в державну власність.

81. Визначити, в чому полягає сутність роздержавлення економіки:

а) у переході державної власності в приватну;

б) у переході державної власності в різні форми недержавної власності;

в) у розкраданні державного майна;

г) у рівномірному розподілі державного майна серед населення.

82. Який спосіб закріплення прав власності за суб'єктами можна вважати в сучасних умовах основним:

а) силу;

б) релігійні установки;

в) юридичні норми;

г) звичаї, традиції.

83. Продовжити визначення “Приватизація – це...”:

а) перехід об'єкта у власність місцевих органів влади;

б) передача майна в оренду з правом наступного викупу;

в) відчуження державної власності на користь приватних осіб;

г) розподіл частини державної власності серед юридичних осіб.

84. З точки зору відносин власності, ким був Робінзон стосовно житла, у якому самотньо проживав на острові:

- а) користувачем;
- б) розпорядником;
- в) володарем;
- г) приватним підприємцем.

85. Якими двома основними причинами можна пояснити існування економічних проблем:

- а) впливом держави на економіку та зростанням населення Землі;
- б) забрудненням навколишнього середовища й існуванням транснаціональних корпорацій;
- в) наявністю безробіття й інфляції;
- г) необмеженістю бажань людей та обмеженістю ресурсів.

86. Назвати, що відсутнє в командній економіці:

- а) директивне планування;
- б) централізоване встановлення цін;
- в) орієнтація на платоспроможний попит;
- г) матеріальне заохочення.

87. У ринковій економіці проблеми що виробляти, як виробляти й для кого виробляти вирішуються:

- а) комітетом із планування;
- б) виборним органом;
- в) ціновим механізмом;
- г) виконавчою владою.

88. У ринковій економіці розподіл доходу:

- а) відбувається до потреб кожної людини;
- б) визначається урядом через систему оподаткування;
- в) визначається цінами економічних ресурсів, якими володіють окремі люди;
- г) є несправедливим, бо існує велика різниця в доходах.

89. Визначити, яке з наступних тверджень стосується традиційної економічної системи:

- а) поєднання державної приватної власності, державні й ринкові методи регулювання;
- б) приватна власність на чинники виробництва й суто ринкове регулювання;

- в) архаїчні форми власності та звичаєві методи регуляції;
- г) державна власність і централізоване регулювання.

Тема 5. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар і гроші.

90. Визначити, що є економічною основою натурального господарства:

- а) сільське господарство;
- б) промисловість;
- в) сфера послуг;
- г) нематеріальне виробництво.

91. Визначити, що є необхідною умовою виникнення товарного виробництва й обміну:

- а) суспільний поділ праці;
- б) перший великий суспільний поділ праці;
- в) обмін надлишками вироблених продуктів між племенами й общинами;
- г) другий великий суспільний поділ праці.

92. Продовжити визначення “Товарне виробництво – це така організаційна форма суспільного виробництва, за якої...”:

- а) продукти виробляються для задоволення суспільних потреб;
- б) в економіці панує приватна власність на основні матеріальні чинники виробництва (землю і засоби виробництва);
- в) продукти виробляються виробничими одиницями не для власного споживання, а для обміну через купівлю-продаж на ринку;
- г) існує ринок, на якому відбувається обмін товарів.

93. Визначити властивості, які характерні для продукту як товару:

- а) виробництво для задоволення власних потреб;
- б) споживна вартість (корисність);
- в) продукт праці;
- г) вартість.

94. Обґрунтувати, яке з визначень розкриває сутність вартості товару:

- а) це матеріальні витрати виробника на виробництво товару;
- б) це витрачена праця виробника на виготовлення товару;
- в) це суспільна праця, втілена в товарі;
- г) це сума постійних і змінних витрат.

95. Визначити, для чого орієнтує товаровиробників закон вартості:

- а) щоб вони повсякчас оптимізували виробничі ресурси й використовували їх на межі виробничих можливостей;
- б) щоб товари за своїм обсягом, структурою та якістю відповідали повністю суспільним платоспроможним потребам;
- в) щоб вартість кінцевого суспільного продукту була найнижчою з усіх можливих варіантів виробничого процесу;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

96. Обґрунтувати, що є класичним вираженням розвиненої форми товарного виробництва:

- а) швидкий розвиток світової торгівлі;
- б) капіталістичний спосіб виробництва;
- в) перетворення робочої сили в товар;
- г) удосконалення засобів виробництва.

97. Продовжити визначення “Поділ праці – це...”:

- а) практика торгівлі певними товарами в різних місцях;
- б) значною мірою – застаріла традиція, коли здійснюється натуральний обмін результатами праці;
- в) стійке виконання певних видів господарської діяльності певними економічними суб'єктами;
- г) розподіл обов'язків відповідно до традицій.

98. Обґрунтувати, що виступає чинниками поділу праці:

- а) індивідуальні здібності людей;
- б) природно-кліматичні умови;
- в) традиції;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

99. Прикладом горизонтального поділу праці може бути розподіл функцій між:

- а) директором підприємства та начальниками цехів;

- б) загальними зборами акціонерного товариства та спостережною радою;
- в) бухгалтерією та відділом маркетингу;
- г) деканом факультету й академнаставниками.

100. Прикладом вертикального поділу праці може бути розподіл функцій між:

- а) заготівельним і механічним цехами;
- б) начальником цеху та начальниками дільниць;
- в) підприємствами однієї галузі;
- г) підприємствами різних галузей.

101. Визначити, зв'язки між якими економічними явищами розкриває закон вартості:

- а) між ціною і величиною суспільного попиту на нього;
- б) між розвитком суспільного поділу праці й пропорціями обміну кінцевих продуктів;
- в) між індивідуальною вартістю виробництва товару, його суспільною вартістю виробництва, ступенем суспільної корисності товару (насиченості ринку цим товаром) і пропорцією обміну;
- г) між ціною і величиною його пропозиції.

102. Обґрунтувати, чим товар відрізняється від нетовару:

- а) він здатний задовольняти потреби людини;
- б) він здатний обмінюватися на інші товари;
- в) він є продуктом людської праці;
- г) він має більшу корисність.

103. Виокремити головну відмінну рису натурального господарства:

- а) наявність суспільного поділу праці;
- б) вільний вибір виробником напряму діяльності;
- в) споживання життєвих засобів всередині господарської одиниці, де вони були створені;
- г) використання найманої праці.

104. Продовжити визначення "Товар – це...":

- а) річ або послуга, створена працею людини;
- б) продукт праці, створений виробником для задоволення певних виробничих чи особистих потреб;
- в) продукт праці, створений виробником для продажу;
- г) продукт праці, який має певну корисність.

105. Визначити, яке положення розкриває сутність грошей як економічної категорії:

- а) це грошові білети й розмінна монета, що перебуває в обігу;
- б) це загальний еквівалент обміну товарів;

- в) це золоті й срібні монети;
- г) це готівка.

106. Обґрунтувати, яка країна вважається батьківщиною паперових грошей:

- а) Англія;
- б) Франція;
- в) Греція;
- г) Китай.

107. Визначити, яка з функцій грошей найвразливіша для інфляції:

- а) засіб обігу;
- б) міра вартості;
- в) засіб нагромадження;
- г) засіб платежу.

108. Визначити, яке з наведених понять пов'язане з повною заміною грошей у національній економіці:

- а) дефляція;
- б) конвертація;
- в) нуліфікація;
- г) інфляція.

109. Визначити, яку функцію виконують гроші, надаючи вартості товару форми ціни:

- а) міри вартості;
- б) засобу платежу;
- в) засобу обігу;
- г) засобу нагромадження.

110. Обґрунтувати, яка функція грошей виникла як наслідок кредитних відносин:

- а) міра вартості;
- б) засіб платежу;
- в) засіб обігу;
- г) засіб нагромадження.

111. Обґрунтувати, чому в епоху срібних і золотих грошей їх кількість в обігу регулювалась автоматично:

- а) порівняно незначним у той час був обсяг товарообороту;

- б) повноцінні гроші мають високу мобільність;
- в) повноцінні гроші здатні “випадати” в скарби й відновлюватись із скарбів у засіб обігу;
- г) тому, що існувала ринкова рівновага.

112. Продовжити визначення “Грошова система – це...”:

- а) види державних грошових знаків;
- б) форма організації грошового обігу;
- в) сукупність грошей у всіх функціях, які вони виконують;
- г) сума всіх грошей, що обертаються в національній економіці.

113. Обґрунтувати, що зумовило появу й розвиток грошових систем:

- а) розвиток товарних відносин;
- б) поява в обігу паперових грошей;
- в) необхідність уніфікації грошового обігу;
- г) розвиток ринкових відносин.

114. Визначити, який вид грошей є повноцінним:

- а) золоті монети;
- б) будь-які монети;
- в) гроші, суспільна вартість яких гарантується державою;
- г) паперові гроші.

115. Продовжити визначення “Біметалева грошова система – це система, за якої...”:

- а) за золотом і сріблом закріплена роль загального еквівалента;
- б) тільки за золотом закріплена роль загального еквівалента;
- в) тільки повноцінні гроші виконують роль загального еквівалента;
- г) повноцінні та неповноцінні гроші виконують роль загального еквівалента.

116. Сучасна грошова система ґрунтується на:

- а) золотому монометалізмі;
- б) паперових грошах;
- в) паперово-кредитних грошах;
- г) золотому монометалізмі й паперових грошах.

117. Знайти правильне визначення простої, одиничної чи випадкової форми вартості:

а) одному товару, що перебуває у відносній формі вартості, відповідає безліч інших товарів, що знаходяться в еквівалентній формі вартості;

б) одному товару, що знаходиться у відносній формі вартості, відповідає тільки один інший товар, що перебуває в еквівалентній формі вартості;

в) безлічі товарів, які перебувають у відносній формі вартості, відповідає один товар, що знаходиться в еквівалентній формі вартості;

г) безлічі товарів, які перебувають у відносній формі вартості, відповідає безліч товарів, що знаходяться в еквівалентній формі вартості.

118. Знайти правильне визначення повної або розгорнутої форми вартості:

а) одному товару, що перебуває у відносній формі вартості, відповідає безліч інших товарів, що знаходяться в еквівалентній формі вартості;

б) одному товару, що знаходиться у відносній формі вартості, відповідає тільки один інший товар, що перебуває в еквівалентній формі вартості;

в) безлічі товарів, які перебувають у відносній формі вартості, відповідає один товар, що знаходиться в еквівалентній формі вартості;

г) безлічі товарів, які перебувають у відносній формі вартості, відповідає безліч товарів, що знаходяться в еквівалентній формі вартості.

119. Знайти правильне визначення загальної чи грошової форми вартості:

а) одному товару, що перебуває у відносній формі вартості, відповідає безліч інших товарів, що знаходяться в еквівалентній формі вартості;

б) одному товару, що знаходиться у відносній формі вартості, відповідає тільки один інший товар, що перебуває в еквівалентній формі вартості;

в) безлічі товарів, які перебувають у відносній формі вартості, відповідає один товар, що знаходиться в еквівалентній формі вартості;

г) безлічі товарів, які перебувають у відносній формі вартості, відповідає безліч товарів, що знаходяться в еквівалентній формі вартості.

Тема 6. Капітал: процес виробництва й нагромадження. Наймана праця і заробітна плата.

120. *Визначити послідовність історичних форм капіталу:*

- а) купецький (торговельний) і лихварський;
- б) лихварський і промисловий (продуктивний);
- в) промисловий (продуктивний);
- г) купецький (торговельний), промисловий (продуктивний).

121. *Обґрунтувати, в чому полягає суть первісного нагромадження капіталу:*

- а) у перетворенні засобів виробництва в капітал і в перетворенні безпосередніх виробників у найманих працівників;
- б) у зародженні й утвердженні капіталістичного способу виробництва;
- в) у розвитку товарного виробництва й ринку;
- г) у розвитку інформаційного суспільства.

122. *Визначити ту підсистему економічних відносин, які виражають сутність категорії “капітал”:*

- а) техніко-економічні;
- б) соціально-економічні;
- в) організаційно-економічні;
- г) товарно-грошові.

123. *Продовжити визначення “Капітал підприємства в ринковій економіці – це...”:*

- а) засоби виробництва, які є приватною власністю;
- б) грошові кошти підприємства;
- в) засоби виробництва, інше майно та цінності, які обслуговують процес виробництва, а також просте й розширене відтворення підприємства;
- г) сировина, матеріали, машини, паливо тощо, які перебувають у виробничій формі.

124. *Знайти правильну відповідь на питання, що таке кругообіг капіталу підприємства:*

- а) постійний рух капіталу;
- б) послідовне проходження капіталом трьох стадій;
- в) процес безперервного руху капіталу, який послідовно проходить три стадії перетворення: грошову, продуктивну та товарну й повертається до своєї вихідної форми – грошової;
- г) це кругообіг капіталу, який у своєму русі проходить сферу виробництва й сферу обігу та безперервно повторюється.

125. Який вигляд має формула руху капіталу на першій стадії:

- а) $T - G - T$ (продаж заради купівлі);
- б) $G - T - G$ (купівля заради продажу);
- в) $G - T - G'$ (загальна формула капіталу);
- г) $G-T(Pc+Zv)$ (гроші-товар).

126. Продовжити визначення “Оборот капіталу підприємства – це...”:

- а) час, протягом якого капітал перебуває у сфері обігу;
- б) кругообіг капіталу, що визначається не як окремий акт, а як періодичний повторюваний процес;
- в) проходження капіталу у своєму русі сфери виробництва й сфери обігу;
- г) процес безперервного руху капіталу, який послідовно проходить три стадії перетворення: грошову, продуктивну та товарну й повертається до своєї вихідної форми – грошової.

127. Знайти правильну відповідь на питання, що таке основний капітал підприємства:

- а) частина продуктивного капіталу, яка бере участь у виробництві товару й свою вартість переносить на новостворений товар цілком протягом одного виробничого циклу;
- б) засоби праці й предмети праці, які обслуговують процес виробництва;
- в) капітал у виробничій формі й що безперервно перебуває в обороті;
- г) частина продуктивного капіталу, яка цілком і багаторазово бере участь у виробництві товару, переносить свою вартість на новий продукт частинами (у міру зношення).

128. Визначити безпосередні чинники перетворення робочої сили в товар за капіталізмом:

- а) юридична свобода виробника за відсутності в нього джерел до життя;

- б) наявність буржуазного права;
- в) позбавлення виробника власності на засоби виробництва;
- г) наявність ринку праці.

129. Визначити чинники, що формують вартість робочої сили:

- а) гранична продуктивність праці;
- б) вартість життєвих засобів, необхідних для нормального відтворення індивіда та членів його родини;
- в) звичаї і традиції, рівень культури та людяності в суспільстві, моральний чинник;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

130. Продовжити визначення за неокласичним підходом “Заробітна плата – це...”:

- а) ціна, яку платять за використання праці;
- б) перетворена форма вартості й ціни товару “робоча сила”;
- в) грошова винагорода за працю;
- г) вартість життєвих засобів, необхідних для нормального відтворення індивіда та членів його родини.

131. Визначити основні форми заробітної плати:

- а) почасова (погодинна) та відрядна;
- б) номінальна та реальна;
- в) індивідуальна та колективна;
- г) тарифна та преміальна.

132. Вибрати правильне визначення реальної заробітної плати:

- а) сума грошей, яку працівник одержує за певний проміжок часу;
- б) кількість товарів і послуг, яку працівник може придбати за свою номінальну заробітну плату;
- в) розмір номінальної заробітної плати;
- г) номінальна заробітна плата за мінусом прибуткового податку.

133. Визначити зв'язок між продуктивністю праці й заробітною платою. При зростанні продуктивності праці заробітна плата:

- а) підвищується;
- б) залишається незмінною;
- в) знижується;
- г) зменшується.

134. Обґрунтувати, які основні чинники формування відмінності в заробітній платі працівників:

- а) елементи унікальної праці та сегментація ринку праці;
- б) компенсаційні відмінності;
- в) відмінності в якості праці;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

135. Сума товарів і послуг, які працівник може придбати за свою номінальну заробітну плату, це:

- а) мінімальна заробітна плата;
- б) реальна заробітна плата;
- в) номінальна заробітна плата;
- г) прожитковий мінімум.

136. Визначити системи заробітної плати:

- а) погодинна й відрядна;
- б) тарифні, преміальні, колективні;
- в) реальна, мінімальна;
- г) номінальна, реальна.

137. Грошова сума, яку працівник одержує за погодинну, денну, місячну роботу, це:

- а) мінімальна заробітна плата;
- б) реальна заробітна плата;
- в) номінальна заробітна плата;
- г) прожитковий мінімум.

138. Законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче від якого не може проводитись оплата за виконану працівником норму праці (обсяг роботи), це:

- а) мінімальна заробітна плата;
- б) реальна заробітна плата;
- в) номінальна заробітна плата;
- г) прожитковий мінімум.

139. Грошовий вираз вартості й ціни робочої сили, що визначається вартістю засобів, необхідних для її відтворення, це:

- а) заробітна плата;
- б) ринок праці;
- в) споживчий кошик;
- г) прожитковий мінімум.

Тема 7. Витрати виробництва й прибуток.

140. Продовжити визначення “Витрати виробництва – це...”:

- а) затрати живої й уречевленої праці на виробництво продукції;
- б) витрати ресурсів, які належать різним власникам;
- в) затрати підприємства на найм робочої сили;
- г) вартість усіх видів чинників виробництва (засоби праці, предмети праці, праця (робоча сила), інформація), що витрачаються для виготовлення певної кількості економічних благ.

141. Продовжити визначення “Альтернативні витрати – це...”:

- а) витрати на оплату ресурсів у грошовій формі;
- б) витрати ресурсів при найдоцільнішому варіанті їх застосування;
- в) виплати, які підприємство повинно зробити, або ті доходи, які підприємство повинно забезпечити постачальнику ресурсів;
- г) виплати для того, щоб відволікти потрібні ресурси від використання в інших виробництвах.

142. Визначити, які елементи належать до постійних витрат:

- а) витрати на сировину;
- б) витрати на сплату оренди;
- в) витрати на рекламу;
- г) витрати на паливо.

143. Продовжити визначення “Змінні витрати виробництва – це...”:

- а) витрати на виробничі ресурси, ціни яких змінюються;
- б) витрати, які має підприємство час від часу;
- в) витрати, які змінюються зі зміною обсягу виробництва;
- г) додаткові витрати на виробництво однієї додаткової одиниці обсягу продукції.

144. Визначити, за якою формулою можна обчислити витрати на весь обсяг продукції (сукупні витрати):

- а) $TC = FC + VC$;
- б) $ATC = TC/Q$;
- в) $AFC = FC/Q$;
- г) $AVC = VC/Q$.

145. Визначити, за якою формулою можна обчислити середні сукупні витрати:

- а) $TC = FC + VC$;
- б) $ATC = TC/Q$;
- в) $AFC = FC/Q$;
- г) $AVC = VC/Q$.

146. Визначити, за якою формулою можна обчислити середні постійні витрати:

- а) $TC = FC + VC$;
- б) $ATC = TC/Q$;
- в) $AFC = FC/Q$;
- г) $AVC = VC/Q$.

147. Визначити, за якою формулою можна обчислити середні змінні витрати:

- а) $TC = FC + VC$;
- б) $ATC = TC/Q$;
- в) $AFC = FC/Q$;
- г) $AVC = VC/Q$.

148. Визначити, за якою формулою можна обчислити середні сукупні витрати:

- а) $TC = FC + VC$;
- б) $ATC = AFC + AVC$;
- в) $AFC = FC/Q$;
- г) $AVC = VC/Q$.

149. У короткочасному періоді фірма виготовляє 100 одиниць продукції. Середні сукупні витрати дорівнюють 9,5 грн. Визначити, скільки становлять загальні витрати фірми:

- а) 109,5 грн.;
- б) 80,5 грн.;
- в) 0,095 грн.;
- г) 950 грн.

150. Продовжити визначення “Чистий прибуток – це...”:

- а) доход керуючого фірмою;
- б) доход від реалізації продукції;
- в) виручка від продажу мінус витрати на оплату чинників виробництва;

г) виручка від продажу мінус витрати виробництва й мінус податки.

151. Фірма виготовила 20000 поштових карток до свята. Собівартість кожної – 0,2 грн., роздрібна ціна – 0,8 грн. Визначити, скільки становитиме прибуток фірми:

- а) 2000 грн.;
- б) 6000 грн.;
- в) 10000 грн.;
- г) 12000 грн.

152. Визначити, за якою формулою можна обчислити граничні витрати:

- а) $TC = FC + VC$;
- б) $ATC = AFC + AVC$;
- в) $AFC = FC/Q$;
- г) $MC = \Delta TC / \Delta Q$.

153. Продовжити визначення “Граничні витрати – це...”:

- а) додаткові витрати на виробництво однієї додаткової одиниці обсягу продукції;
- б) різниця між валовим вииторгом й економічними витратами;
- в) різниця між сумою загального виоторгу й собівартістю продукції;
- г) витрати на оплату ресурсів у грошовій формі.

154. Продовжити визначення “Нормальний прибуток – це...”:

- а) додаткова вартість (m), яка створюється найманим працівником зверх вартості його робочої сили й набуває форми прибутку, який привласнюється власником капіталу;
- б) мінімальний дохід, який має заробити підприємець, щоб залишитися у своєму бізнесі;
- в) різниця між сумою загального виоторгу й собівартістю продукції;
- г) загальний виоторг підприємства за мінусом зовнішніх витрат або витрат на залучення ресурсів.

155. Продовжити визначення “Прибуток фірми – це...”:

- а) доходи мінус витрати;
- б) актив мінус пасив;
- в) виручка мінус зарплата;
- г) виручка мінус амортизація.

156. Обґрунтувати, як визначається рентабельність підприємства:

- а) абсолютно, тобто масою прибутку;
- б) різницею між валовим виторгом й економічними витратами;
- в) відносно, тобто в нормі прибутку;
- г) відношенням прибутку в грошовому вираженні до всього авансованого капіталу (основного й оборотного), вираженого у відсотках.

157. Визначити, за якою формулою можна обчислити рентабельність продукції:

- а) $\frac{\text{Рента}}{\text{Банківський відсоток}} \cdot 100\%$
- б) $\frac{\text{Прибуток}}{\text{Собівартість}} \cdot 100\%$;
- в) $\frac{\text{Дивіденд}}{\text{Банківський відсоток}} \cdot 100\%$;
- г) $\frac{\text{Прибуток}}{\text{Основний капітал} + \text{Оборотний капітал}} \cdot 100\%$.

158. Визначити, за якою формулою можна обчислити рентабельність підприємства:

- а) $\frac{\text{Рента}}{\text{Банківський відсоток}} \cdot 100\%$
- б) $\frac{\text{Прибуток}}{\text{Собівартість}} \cdot 100\%$;
- в) $\frac{\text{Дивіденд}}{\text{Банківський відсоток}} \cdot 100\%$;
- г) $\frac{\text{Прибуток}}{\text{Основний капітал} + \text{Оборотний капітал}} \cdot 100\%$.

159. Альтернативна вартість плати за навчання Марійки у вищому навчальному закладі для її батьків – це:

- а) плата за навчання плюс не отримана Марійкою заробітна плата;
- б) різниця між не отриманою заробітною платою та оплатою за навчання;
- в) вигоди від найкращого розміщення грошей, які йдуть на оплату навчання;
- г) повна вартість навчання: оплата батьків і кошти з держбюджету.

Тема 8. Ринок, його суть і функції. Моделі ринку. Конкуренція і ціноутворення.

160. Виокремити правильне визначення ринкових відносин:

- а) процес купівлі-продажу товарів;
- б) складова економічних відносин;
- в) відносини й зв'язки, що складаються у сфері обміну;
- г) відносини й зв'язки, які складаються між продавцями й покупцями в процесі купівлі-продажу ресурсів.

161. Виокремити, яке визначення найточніше розкриває сутність ринку:

- а) місце торгівлі товарами;
- б) інститут або механізм, який зводить покупців (представників попиту) і продавців (постачальників) окремих товарів і послуг;
- в) сукупність відносин попиту й пропонування;
- г) відносини, що виникають між людьми у сфері обміну й здійснюються відповідно до законів товарного виробництва.

162. Обґрунтувати, що являє собою ринковий механізм:

- а) співвідношення попиту й пропонування на ринку;
- б) здатність ринкових сил (попиту, пропозиції, ціни та конкуренції) синхронізувати рішення про купівлю і продаж;
- в) механізм координації діяльності суб'єктів через систему цін;
- г) механізм вільного ціноутворення.

163. Знайти правильне визначення інфраструктури ринку:

- а) комплекс галузей, які обслуговують економічне та соціальне життя суспільства;
- б) сукупність галузей, які мають допоміжний характер і займаються обслуговуванням виробництва;
- в) система установ і організацій, які забезпечують вільний рух товарів і послуг на ринку;
- г) сукупність галузей, які забезпечують умови життєдіяльності суспільства.

164. Знайти правильне визначення сутності оптової (гуртової) торгівлі:

- а) купівля великих партій товару;

б) придбання малих партій товару з метою їх подальшого перепродажу;

в) купівля окремих одиниць товару;

г) придбання великих партій товару з метою їх подальшого перепродажу.

165. Знайти правильне визначення сутності роздрібної торгівлі:

а) купівля великих партій товару;

б) придбання малих партій товару з метою їх подальшого продажу кінцевому споживачу;

в) купівля окремих одиниць товару;

г) придбання великих партій товару з метою їх подальшого перепродажу.

166. Обґрунтувати, що включає ринок предметів споживання:

а) ринок товарів і послуг особистого й виробничого споживання;

б) ринок товарів короткострокового й довгострокового особистого споживання;

в) ринок продовольчих і непродовольчих товарів особистого споживання;

г) виробництво товарів тривалого користування та поточного споживання.

167. Обґрунтувати, що включає в себе ринок засобів виробництва:

а) капіталів і капітальних благ;

б) ресурсів, що приносять процент позичальнику;

в) ринок засобів праці та ринок предметів праці;

г) валютний і грошовий ринок.

168. Вибрати з наведених визначень те, яке розкриває сутність попиту:

а) сукупна потреба в товарах усіх споживачів;

б) обсяг продажу товару залежно від його ціни;

в) кількість продуктів, які потребують споживачі;

г) потреба в товарах (послугах), яка зумовлена платоспроможністю споживачів і виражена в грошовій формі.

169. Виокремити чинники, які не впливають на пропозицію певного товару:

а) витрати виробника;

- б) кількість продавців;
- в) зміна дотацій виробникам;
- г) зміна ставки податку з доходів громадян.

170. Обґрунтувати, що означає збільшення пропозиції:

- а) зміщення кривої пропозиції вправо;
- б) зміщення кривої пропозиції вліво;
- в) переміщення по кривій пропозиції вгору;
- г) переміщення по кривій пропозиції вниз.

171. Обґрунтувати, як вплине подорожчання бензину на ціну рівноваги картоплі на базарі:

- а) залишиться незмінною;
- б) зросте, оскільки обсяги постачання скоротяться і попит підвищиться;
- в) знизиться через активізацію попиту на інші товари;
- г) зросте, оскільки пропозиція цього товару на ринку зменшиться за незмінного попиту.

172. Продовжити визначення “Пропозиція – це...”:

- а) кількість виробленого товару;
- б) кількість товару, здатна задовольнити існуючі потреби з урахуванням ціни за його одиницю;
- в) кількість товару, яка може бути вироблена й запропонована до продажу в даний час за певної ціни за його одиницю;
- г) кількість продавців окремого товару.

173. Обґрунтувати, чи вплине мода на товар на величину його рівноважного обсягу:

- а) обсяг залишиться незмінним, але ціни зростуть;
- б) зросте з одночасним зростанням ціни рівноваги;
- в) зросте через збільшення попиту та зменшення пропозиції;
- г) обсяг зросте, а ціни залишаться незмінними.

174. Визначити, через що виявляються зміни в попиті:

- а) зміщення кривої попиту вправо;
- б) зміщення кривої попиту вліво;
- в) зміщення кривої попиту вправо або вліво;
- г) пересування по кривій попиту вгору чи вниз.

175. Очікування майбутньої зміни цін:

- а) можуть збільшити поточний попит;

- б) не впливатимуть на поточний попит;
- в) здатні змінити величину поточного попиту;
- г) можуть зменшити поточний попит.

176. *Зміна величини попиту означає:*

- а) зміщення кривої попиту;
- б) посилення (послаблення) дії нецінових чинників попиту;
- в) перехід на конкретній кривій попиту від одного співвідношення “ціна – кількість товару” до іншого;
- г) зміщення кривої попиту вправо чи вліво.

177. *Обґрунтувати, що спричинило зміну величини попиту на бензин:*

- а) зміна цін за літр бензину;
- б) зміна пори року;
- в) зміна кількості автомобілів;
- г) зміна кліматичних умов.

178. *Сформулювати правильно закон пропозиції:*

- а) кількість пропонованого товару збільшується з підвищенням ціни за його одиницю та зменшується з її зниженням;
- б) кількість пропонованого товару зменшується з підвищенням ціни й збільшується – зі зниженням;
- в) кількість пропонованого товару змінюється прямо пропорційно зміні ціни за його одиницю;
- г) кількість пропонованого товару змінюється обернено пропорційно зміні ціни за його одиницю.

179. *Виокремити, що не є чинниками змін попиту:*

- а) зміна кількості покупців;
- б) зміна доходів покупців;
- в) зміна збутової політики підприємства;
- г) зміна моди.

180. *Виокремити, що є основним чинником зміни величини пропозиції будь-якого товару:*

- а) витрати виробника;
- б) ціна за одиницю товару;
- в) мода на товар;
- г) доходи покупців.

181. Виокремити, що не характерно для олігополії:

- а) наявність певного контролю за ринковими цінами з боку окремих суб'єктів;
- б) порівняно легкий вхід на ринок нових фірм;
- в) наявність кількох великих фірм, які виробляють подібні товари та надають послуги;
- г) таємна змова щодо встановлення цін.

182. Обґрунтувати, до якої моделі ринку належить міськводоканал, який постачає велике місто водою:

- а) не є монополією;
- б) є природною монополією;
- в) є монополістичною конкуренцією;
- г) є олігополією.

183. Виокремити, що не є характерним для досконалої конкуренції:

- а) подібні товари;
- б) багато виробників, що діють незалежно;
- в) неможливість контролювати ринкову ціну з боку будь-якого виробника;
- г) труднощі входу нових виробників на ринок зі своїми товарами.

184. Визначити, що являє собою монополістична конкуренція:

- а) багато підприємств продають подібні товари, намагаючись надати їм унікальних властивостей;
- б) домінування на ринку певного виробника;
- в) наявність на ринку єдиного виробника;
- г) домінування на ринку обмеженої кількості виробників.

Тема 9. Домогосподарство в системі економічних відносин.

185. Продовжити визначення “Домогосподарство – це...”:

- а) особа або група осіб, поєднаних із метою забезпечення всім необхідним для життя, тобто об'єднаних спільним веденням господарства;
- б) господарююча одиниця;

в) сукупність осіб, що живуть разом, пов'язані родинністю та спільним бюджетом;

г) поєднання чинників виробництва.

186. *Продовжити визначення “Особистий розподіл доходів домогосподарств – це...”:*

а) спосіб, за допомогою якого сукупний дохід суспільства розподіляється серед окремих домогосподарств;

б) спосіб, за допомогою якого сукупний дохід суспільства розподіляється відповідно до функцій, які виконують отримувачі доходів;

в) економічний механізм формування фондів особистого споживання та інвестицій;

г) економічний механізм формування фондів споживання і заощадження.

187. *Продовжити визначення “Функціональний розподіл доходів домогосподарств – це...”:*

а) спосіб, за допомогою якого сукупний дохід суспільства розподіляється серед окремих домогосподарств;

б) спосіб, за допомогою якого сукупний дохід суспільства розподіляється відповідно до функцій, які виконують отримувачі доходів;

в) економічний механізм формування фондів особистого споживання та інвестицій;

г) економічний механізм формування фондів споживання і заощадження.

188. *Обґрунтувати, що слід розуміти під заощадженням:*

а) ту частину доходу, що не сплачується у вигляді податку та не витрачається на купівлю товарів особистого споживання;

б) витрати на купівлю товарів довготривалого користування;

в) інвестування;

г) витрати на послуги.

189. *Визначити основні функції домогосподарства:*

а) основний постачальник ресурсів;

б) постачальник грошових ресурсів;

в) купівля акцій і облігацій;

г) основна витратна група в національному господарстві.

190. *Знайти відповідь на питання, за рахунок чого домогосподарства здійснюють заощадження:*

- а) сукупного доходу;
- б) доходу, що залишається в розпорядженні після внесення податків та інших виплат;
- в) заробітної плати;
- г) прибутку.

191. *Визначити, яким є розподіл доходів між домогосподарствами в ринковій економіці:*

- а) функціональним;
- б) дискримінаційним;
- в) особистим;
- г) науково обґрунтованим.

192. *Визначити, що таке споживчий надлишок:*

- а) споживається особою понад міру;
- б) різниця між загальною корисністю блага та його ринковою вартістю;
- в) наслідок дії закону граничної корисності;
- г) додаткова вигода для домогосподарств.

193. *Знайти правильне визначення граничної корисності доходу:*

- а) середня гранична корисність на гривню всіх товарів за стану рівноваги для споживача;
- б) середня гранична корисність усіх товарів за стану рівноваги для виробника;
- в) однакова гранична корисність для покупця на кожну витрачену гривню;
- г) гранична корисність останньої гривні, витраченої на певний товар.

194. *Назвати основні чинники заощадження доходів домогосподарствами:*

- а) захист доходів;
- б) бажання поліпшити фінансову забезпеченість домогосподарства;
- в) прагнення забезпечити себе на “чорний день” і спекуляція на біржі (придбання цінних паперів);
- г) максимізація корисності.

Тема 10. Підприємство як товаровиробник.

Валовий дохід і прибуток.

195. Продовжити визначення “Підприємство – це...”:

- а) певна єдність технічного комплексу (системи машин) і сукупного працівника;
- б) певна сукупність продуктивних сил і відносин власності;
- в) суб’єкт виробничих відносин і певна сукупність цих відносин, характер яких визначається власністю на засоби виробництва;
- г) первинна ланка суспільного поділу праці й водночас основна ланка народногосподарського комплексу, яка є товаровиробником і забезпечує процес відтворення на основі самостійності та самоокупності.

196. Знайти правильне визначення сутності акціонерного товариства:

- а) об’єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових або комерційних інтересів;
- б) форма організації підприємства, капітал якого утворюється в грошовій формі та поділяється на однакові за номінальною величиною і неподільні паї у вигляді акцій;
- в) об’єднання, створене з метою координації господарської діяльності;
- г) об’єднання промислового та банківського капіталу на певний час для досягнення єдиної мети.

197. Продовжити визначення “Підприємництво – це...”:

- а) бізнес;
- б) свобода вибору термінів і методів діяльності, самостійність у прийнятті рішень;
- в) самостійна, ініціативна господарська діяльність громадян, спрямована на отримання прибутку (доходу) й здійснюється від свого імені на власний ризик і під особисту майнову відповідальність чи юридичної особи – підприємства (організації);
- г) певний стиль і тип господарської поведінки, особливий вид діяльності.

198. Виокремити, які підприємства в Україні, згідно з чинним законодавством, належать до малих за кількістю працюючих та обсягом валового доходу:

- а) 50 осіб і 70 млн. грн.;
- б) 250 осіб і 100 млн. грн.;

- в) 150 осіб і 100 млн. грн.;
- г) 100 осіб і 70 млн. грн.

199. Назвати, що є головною умовою підприємництва:

- а) різноманітність існуючих форм власності;
- б) монополія державної власності;
- в) наявність людей, здатних займатися підприємницькою діяльністю;
- г) сприяння державних органів влади підприємницькій діяльності.

200. Товариство з обмеженою відповідальністю передбачає:

- а) суворо обмежену кількість його членів;
- б) відповідальність у межах внесків до статутного фонду;
- в) участь тільки фізичних осіб;
- г) додаткові обмеження на використання прибутку в невиробничих цілях.

201. Назвати, кого з перелічених суб'єктів не можна вважати підприємцями:

- а) власника кафе;
- б) фермера;
- в) власника акціонерного товариства;
- г) власника облігацій державної позики.

202. Продовжити визначення "Корпорация – це...":

- а) форма монополії;
- б) акціонерне товариство;
- в) приватне підприємство;
- г) торгова фірма.

203. Назвати, що не можна вважати недоліками одноосібного підприємства:

- а) обмеженість фінансових ресурсів;
- б) необмежену відповідальність;
- в) відносно невеликий обсяг господарського обороту;
- г) відсутність потенціального виграшу від спеціалізації в управлінні підприємством.

204. Підприємство, капітал якого утворюється за рахунок випуску акцій, називається:

- а) одноосібним підприємством;
- б) товариством;

- в) корпорацією;
- г) приватним підприємством.

Тема 11. Галузеві особливості виробництва й функціонування капіталу. Форми прибутку, процент і рента.

205. Доход, що отримують власники землі за рахунок її використання орендарем, називається:

- а) орендною платою;
- б) відсотком;
- в) прибутком;
- г) рентою.

206. Плата за користування різноманітними формами кредиту – це:

- а) прибуток;
- б) відсоток;
- в) рента;
- г) зарплата.

207. Знайти правильну формулу визначення курсу акції:

- а) $\frac{P}{K}$;
- б) $\frac{K}{P}$;
- в) $\frac{P}{K} \cdot 100$;
- г) $\frac{K}{P} \cdot 100$.

208. Продовжити визначення “Дивіденд – це...”:

- а) доход на облігацію;
- б) доход на банківський вклад;
- в) доход на акцію;
- г) доход на депозит.

209. Пропозиція землі:

- а) абсолютно нееластична;
- б) характеризується одиничною еластичністю;
- в) абсолютно еластична;
- г) на різних ділянках характеризується різною еластичністю.

210. Ціну землі можна розрахувати так:

- а) $\text{Ціна землі} = \frac{\text{Рента}}{\text{Банківський відсоток}} \cdot 100\%$;
- б) $\frac{\text{Прибуток}}{\text{Собівартість}} \cdot 100\%$;
- в) $\frac{\text{Дивіденд}}{\text{Банківський відсоток}} \cdot 100\%$;
- г) $\frac{\text{Прибуток}}{\text{Основний капітал} + \text{Оборотний капітал}} \cdot 100\%$.

211. Форми власності на землю:

- а) державна, приватна, кооперативна;
- б) державна, приватна, орендна;
- в) акціонерна, державна, приватна;
- г) монопольна, державна, приватна.

212. Додатковий чистий дохід, який виникає в результаті додаткових вкладень у дану земельну ділянку, це:

- а) квазірента;
- б) абсолютна рента;
- в) диференціальна рента I;
- г) диференціальна рента II.

213. Диференціальна рента Ім (за місцезнаходженням) виникає через те, що:

- а) земельні ділянки розташовані на різній відстані від ринків збуту;
- б) транспортні витрати, що входять у виробничі витрати з різновіддалених земель неоднакові;
- в) кількість близьких до ринку збуту земель обмежена;
- г) існує монополія на землю як об'єкт господарювання.

214. Назвати, що є причиною абсолютної земельної ренти:

- а) монополія на землю як на об'єкт господарювання;
- б) монополія на землю як на об'єкт приватної власності;

в) додатковий продукт, який створюється не лише в сільському господарстві, а й в інших галузях виробництва;

г) різна продуктивність витрат, що послідовно робляться на одній і тій самій ділянці.

215. Земельна рента є економічною формою реалізації:

а) приватної власності на землю;

б) додаткового чистого доходу;

в) монополії на землю як на об'єкт господарювання;

г) орендної плати.

216. Назвати форми диференціальної ренти I:

а) диференціальна рента за родючістю;

б) диференціальна рента за місцезнаходженням;

в) диференціальна рента, що виникає в результаті додаткових вкладень у дану ділянку землі;

г) усі перелічені відповіді правильні.

217. Указати джерело абсолютної ренти:

а) виключно вигідне положення підприємця;

б) відсутність можливостей переливу капіталу;

в) відмінності в родючості земель;

г) додатковий продукт, який створюється не лише в сільському господарстві, а й в інших галузях виробництва.

218. Орендна плата включає такі складові (в несільськогосподарських галузях):

а) процент на капітал;

б) прибуток;

в) амортизацію;

г) амортизацію і процент.

219. Указати, який із визначених нижче чинників буде найбільшою мірою впливати на ринковий курс акції:

а) номінальна вартість акції;

б) величина дивіденду на акцію;

в) зростаюча кількість акціонерів;

г) зменшення кількості акціонерних товариств.

220. Вибрати правильне визначення сутності акції:

а) цінний папір, що дає можливість отримати першочергове відшкодування збитків при банкрутстві підприємства;

б) цінний папір, що засвідчує внесення його власником певної суми грошей в акціонерний капітал підприємства та дає його власнику право отримувати дивіденд;

в) цінний папір, що дає його власнику право брати участь у загальних зборах акціонерів;

г) цінний папір, що засвідчує внесення його власником певної суми грошей і гарантує її повернення через певний строк із виплатою фіксованого доходу.

221. Вибрати, яке визначення найповніше характеризує норму (рівень) процента:

а) плата за користування позичковим капіталом;

б) відношення річного прибутку, що одержується власником грошового капіталу, до суми позичкового капіталу;

в) форма руху позичкового капіталу;

г) вартість послуги, яка надається кредитором позичальнику у вигляді надання йому за плату певної суми грошей на обумовлений термін.

222. Виокремити визначення позичкового капіталу:

а) капітал, яким володіють банки;

б) вартість послуги, яка надається кредитором позичальнику у вигляді надання йому за плату певної суми грошей на обумовлений термін;

в) грошовий капітал, що рухається від одного підприємця до іншого підприємця;

г) капітал, який обслуговує ринкову інфраструктуру.

223. Знайти правильне визначення сутності кредиту:

а) форма руху позичкового капіталу, що надається в позику;

б) позичка в грошовій або товарній формі на умовах повернення зі сплатою процента;

в) це відносини між кредитором і позичальником, які забезпечують при цьому трансформацію вільного грошового капіталу в позичковий;

г) усі перелічені відповіді правильні.

224. Виокремити найбільш правильне визначення торгового прибутку:

- а) дохід, який одержують підприємства оптової і роздрібною торгівлі;
- б) різниця між загальним виторгом від продажу товарів і бухгалтерськими витратами обігу;
- в) різниця між загальним виторгом й економічними витратами обігу;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

Тема 12. Суспільне відтворення. Суспільний продукт і його основні форми.

225. Назвати показники, що входять у систему національних рахунків:

- а) валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт;
- б) номінальний внутрішній продукт, реальний внутрішній продукт, національний дохід, особистий дохід;
- в) валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, чистий внутрішній продукт, національний дохід;
- г) національний та особистий дохід.

226. Знайти метод обчислення національного доходу:

- а) сума всіх отриманих особистих доходів членів суспільства;
- б) сума всіх особистих доходів членів суспільства, які залишаються в їх розпорядженні після сплати податків;
- в) ВВП за вирахуванням вартості спожитих засобів виробництва та непрямих податків на бізнес;
- г) ВВП за вирахуванням вартості спожитих засобів виробництва.

227. Знайти правильне визначення сутності національного багатства:

- а) сукупність усіх матеріальних благ, що вироблені суспільством за всю його історію;
- б) сукупність усіх благ, що є в розпорядженні суспільства;
- в) сукупність усіх матеріальних і нематеріальних благ, що вироблені та нагромаджені суспільством за всю його історію;
- г) сума всіх особистих доходів членів суспільства.

228. Указати, при яких умовах, як правило, зростає величина національного багатства:

- а) під час війн, потрясінь, смут;

- б) в умовах економічної кризи;
- в) у нормальних мирних умовах;
- г) під час епідемії.

229. Назвати елементи матеріальної форми національного багатства:

- а) виробничий капітал, який поділяється на основний і оборотний; основний капітал сфери нематеріального виробництва (школи, лікарні, культурно-освітні й спортивні об'єкти, житлові будинки);
- б) резерви капітальних благ (законсервовані запаси основного капіталу); запаси й резерви споживчих благ;
- в) майно домашніх господарств (індивідуальне житло, засоби праці й предмети тривалого використання – автомобілі, меблі, побутова техніка тощо);
- г) усі перелічені відповіді правильні.

230. Назвати об'єкти розподільних відносин:

- а) чинники виробництва;
- б) національний дохід;
- в) продукти виробництва;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

231. Розподілу національного доходу передують:

- а) виробництво;
- б) розподіл чинників виробництва;
- в) розподіл грошей;
- г) розподіл власності.

232. Функціонально-факторний розподіл можливий за такими моделями розподілу національного доходу в сучасній ринковій економіці:

- а) двофакторною;
- б) трифакторною;
- в) чотирифакторною;
- г) п'ятифакторною.

233. Визначити, що є компонентами особистого доходу:

- а) заощадження;
- б) амортизація;
- в) споживання;
- г) заощадження плюс споживання.

234. Визначити, яке з нижченаведених означень характеризує суспільне відтворення:

- а) це постійний і безперервно повторювальний процес суспільного виробництва – продукту, а також робочої сили, засобів виробництва, природних ресурсів, інформації, форм і методів організації праці;
- б) історичний соціально-економічний процес зростання ролі міст у розвитку суспільства;
- в) це періоди піднесення та спаду рівня економічної активності протягом декількох років;
- г) зростання економічної потужності країни.

Тема 13. Економічний розвиток. Зайнятість, відтворення робочої сили та їх регулювання державою.

235. Економічне зростання являє собою:

- а) процес кількісного збільшення та якісного вдосконалення результатів і чинників виробництва на макрорівні;
- б) перехід країни від одного стану економіки до іншого, більш досконалого;
- в) розширення виробництва на основі якісного поліпшення всіх його чинників;
- г) розширене відтворення суспільного виробництва.

236. Назвати економічні чинники зростання суспільного виробництва:

- а) збільшення обсягу використовуваних виробничих ресурсів;
- б) підвищення якості використовуваних ресурсів;
- в) поліпшення способів використання ресурсів;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

237. Дати визначення інтенсивного типу економічного зростання:

- а) за рахунок кількісного збільшення функціонуючих чинників виробництва;
- б) розширення виробництва на основі якісного поліпшення всіх його чинників та їх раціонального використання;
- в) розширення виробництва за рахунок якісного поліпшення всіх його чинників та їх кількісного зростання;

г) зростання суспільного продукту прискореними темпами.

238. Який показник характеризує ефективність суспільного виробництва:

- а) результати виробництва / сукупні витрати;
- б) співвідношення сукупне пропонування – сукупний попит;
- в) тип економічного зростання;
- г) тривале підвищення обсягів суспільного виробництва.

239. Визначити, що є основою і рушійною силою економічного прогресу:

- а) взаємодія розвитку виробництва зі споживанням;
- б) економічні інтереси як спонукальні мотиви господарської діяльності людей;
- в) форми власності на засоби виробництва;
- г) обмеженість виробничих ресурсів.

240. Назвати показники економічного зростання:

- а) зростання продуктивності суспільної праці;
- б) відношення витрат використаних ресурсів (у грошовій формі) до вартості виготовленої продукції;
- в) обсяги основного капіталу суспільства;
- г) трудомісткість суспільної праці.

241. Визначити послідовність фаз економічного циклу:

- а) депресія, піднесення, пожвавлення, криза;
- б) криза, депресія, пожвавлення, піднесення;
- в) піднесення, пожвавлення, депресія, криза;
- г) пожвавлення, піднесення, депресія, криза;
- д) піднесення, депресія, криза, пожвавлення.

242. Продовжити визначення “Норма нагромадження – це...”:

- а) виражена в процентах частка виробничого й невиробничого нагромадження в національному доході;
- б) відношення валових інвестицій до національного доходу, виражене в процентах;
- в) відношення валових заощаджень до валового внутрішнього продукту, виражене в процентах;
- г) частка національного доходу, що направляється на нагромадження, виражена в процентах до національного доходу.

243. У концентрованому вигляді роль інвестицій виявляється як:

- а) збільшення реального ВВП чи національного доходу;
- б) приріст ВВП чи НД на душу населення;
- в) зміна форм власності на засоби виробництва;
- г) підвищення темпів економічного зростання.

244. Дати визначення типу економічного зростання в Україні:

- а) екстенсивний;
- б) регресивний;
- в) інтенсивний;
- г) переважно екстенсивний.

245. Продовжити визначення "Зайнятість – це...":

- а) цілеспрямована діяльність людини;
- б) форма організації, за якої певна кількість людей спільно бере участь у виробничому процесі;
- в) населення працездатного віку, зайняте в економіці країни;
- г) діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, яка приносить їм дохід у грошовій чи іншій формі.

246. Яка з наведених нижче форм зайнятості є провідною в Україні:

- а) працівники, що працюють за наймом і отримують заробітну плату;
- б) самозайняті працівники й підприємці;
- в) неоплачувані працівники сімейних господарств;
- г) повна зайнятість.

247. Сфера самозайнятості включає в себе такі сектори економіки:

- а) формальний;
- б) неформальний;
- в) нелегальний;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

248. Визначити, що являє собою ефективна зайнятість:

- а) повну зайнятість працездатного населення країни;
- б) повну й продуктивну зайнятість економічно активного населення країни;
- в) повну й раціональну зайнятість, яка забезпечує оптимальний соціально-економічний результат у певний час і за конкретних умов;

г) повну зайнятість, що здійснюється на використанні сучасних досягнень науки й техніки.

249. Продовжити визначення “Неповна зайнятість – це...”:

а) певна кількість робочої сили вимушено залишається без роботи;
б) певна кількість робочої сили добровільно не працює;
в) певна кількість робочої сили самозайнята в неформальному секторі;

г) певна кількість робочої сили працює неповний робочий день.

250. Повна зайнятість включає в себе:

а) зайнятість усіх тих, хто бажає і здатен займатися діяльністю, яка приносить дохід;
б) осіб, які відпрацювали протягом тижня не менше 4-х годин;
в) осіб, які в підсобному господарстві відпрацювали протягом тижня не менше 30-ти годин;
г) осіб, які працюють неповний робочий день.

251. Мінімально необхідне споживання товарів і послуг, потрібних для забезпечення життєдіяльності людини в умовах досягнутого розвитку продуктивних сил і загального рівня життя населення, – це:

а) мінімальна заробітна плата;
б) реальна заробітна плата;
в) номінальна заробітна плата;
г) прожитковий мінімум.

252. Рівень безробіття розраховується як:

а) сума всіх безробітних у країні;
б) різниця між зайнятими та безробітними;
в) відношення безробітних до робочої сили, виражене у відсотках;
г) сума фрикційного та структурного рівнів безробіття.

253. Природний рівень безробіття розраховується як:

а) сума всіх безробітних у країні;
б) різниця між зайнятими та безробітними;
в) відношення безробітних до робочої сили, виражене у відсотках;
г) сума фрикційного та структурного рівнів безробіття.

254. Продовжити визначення “Біржа праці – це...”:

а) установа, яка збирає та надає інформацію про наявність вакансій, сприяє підготовці кадрів, створенню робочих місць, швидко-

му переміщенню робочої сили, забезпеченню ефективної зайнятості працездатного населення;

- б) підприємство, яке регулює процес зайнятості;
- в) підприємство, яке регулює процес безробіття;
- г) корпорація, яка надає матеріальну допомогу всім безробітним.

Тема 14. Господарський механізм у системі суспільного відтворення. Держава та її економічні функції.

255. Назвати принципи формування і функціонування господарського механізму:

- а) ефективність;
- б) збалансованість;
- в) системність, соціальна справедливість;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

256. Визначити підсистеми господарського механізму:

- а) планування;
- б) стимулювання;
- в) організація, регулювання;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

257. Назвати основних теоретиків державного регулювання ринкової економіки:

- а) А. Сміт;
- б) К. Маркс;
- в) М. Фрідмен;
- г) Дж. Кейнс.

258. Визначити основні напрямки державного регулювання ринкової економіки:

- а) програмування економіки, фінансова політика;
- б) грошово-кредитна політика, інвестиційна політика;
- в) регулювання грошової маси;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

259. Назвіть дії центрального банку в період загострення інфляції:

- а) зниження резервної норми;
- б) підвищення облікової ставки за кредити комерційним банкам;
- в) продаж державних облігацій;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

260. Назвати позитивні можливості ринкового механізму саморегулювання:

- а) ефективний розподіл виробничих ресурсів;
- б) забезпечення гнучкості й високого ступеня пристосування до умов, що змінюються;
- в) збереження ресурсів, що не відтворюються;
- г) забезпечення права на працю.

261. Назвати державного діяча, який уперше у світовій історії запровадив державне регулювання ринкової економіки:

- а) Ф. Рузвельт;
- б) У. Черчілль;
- в) Й. Сталін;
- г) Р. Рейган.

262. Що таке “невидима рука” в економічному аналізі А. Сміта:

- а) намагання максимізувати прибуток;
- б) малопомітна роль держави в економіці;
- в) науково-технічна революція;
- г) ринкове регулювання.

263. Для економіки розвинутих країн світу характерним сьогодні є:

- а) незначна роль держави;
- б) пошук оптимального поєднання ринкового та державного регулювання економіки;
- в) істотне зростання економічної ролі держави;
- г) досить швидко просування до економічної моделі класичного типу.

264. Економічна система, у якій держава здійснює макроекономічне регулювання, – це:

- а) централізовано-планова;
- б) змішана;
- в) традиційна;
- г) ринкова.

265. Які чинники нашого часу викликають необхідність державного втручання в економіку:

- а) ринок породжує монополію, а тому необхідний захист конкуренції;
- б) неконтрольована диференціація доходів загрожує соціальній стабільності;
- в) ринковий механізм не може забезпечити достатню зацікавленість бізнесу у виробництві певних товарів і послуг;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

266. Необхідною умовою ефективного державного регулювання економіки є:

- а) переважання державної власності над приватною;
- б) переважання державного капіталу в енергетиці, транспорті, в банківській сфері;
- в) відпрацьована система законодавчої і виконавчої влади;
- г) участь країни в міжнародному поділі праці.

267. Хто фінансує виробництво суспільних благ:

- а) підприємства;
- б) банки та інші організації кредитно-фінансової сфери;
- в) держава;
- г) домогосподарства.

268. Назвати прямі способи державного перерозподілу доходів:

- а) регулювання цін на соціально важливу продукцію;
- б) трансфертні платежі;
- в) зміна ставки процента за вкладками;
- г) зміна ставки оподаткування.

269. Прямий вплив держави на економіку – це:

- а) цілеспрямоване регулювання та система державних замовлень;
- б) адміністративне втручання в економічні процеси;
- в) податкове регулювання;
- г) бюджетно-податкова політика.

270. Непрямий вплив держави на економіку означає застосування:

- а) бюджетно-податкових регуляторів;
- б) грошово-кредитних регуляторів;
- в) амортизаційних, валютних, митних, інвестиційних регуляторів;

г) усі перелічені відповіді правильні.

271. Що можна віднести до адміністративних методів регулювання ринкової економіки:

- а) забезпечення правової бази, що сприяє ефективному функціонуванню економіки;
- б) облікову ставку;
- в) регулювання цін на товари та послуги;
- г) податкове та валютне регулювання.

272. Що можна віднести до економічних методів регулювання ринкової економіки:

- а) забезпечення правової бази, що сприяє ефективному функціонуванню економіки;
- б) ліцензування та квотування;
- в) санкції за порушення законодавства;
- г) податкове та валютне регулювання.

273. Назвати методи регулювання ринкової економіки:

- а) адміністративні;
- б) економічні;
- в) індикативні;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

274. Назвати економічну систему, у якій функції держави зведені до мінімуму:

- а) централізовано-планова;
- б) змішана;
- в) перехідна;
- г) ринкова.

Тема 15. Сучасні економічні системи. Особливості розвитку перехідних економік.

275. Продовжити визначення “Капіталізм вільної конкуренції – це...”:

а) економічний лад, що характеризується капіталістичною власністю на речові ресурси, використанням найманої праці та системи ринків чистої конкуренції;

б) виробництво для ринку підприємливими індивідами чи їх об'єднаннями із метою отримання прибутку;

в) суспільний спосіб виробництва, за якого процес виробництва підкоряється капіталу, тобто який заснований на відносинах між капіталом і найманою працею;

г) усі перелічені відповіді правильні.

276. Знайти ознаки капіталізму вільної конкуренції:

а) приватна власність на засоби виробництва та система найманої праці;

б) свобода підприємництва й вибору, ринкова система та вільна конкуренція;

в) важлива роль прибутку, обмежена роль держави;

г) усі перелічені відповіді правильні.

277. Назвати стадії розвитку капіталістичної формації:

а) проста кооперація, первісне нагромадження капіталу, монополістичний капіталізм;

б) капіталізм вільної конкуренції, монополістичний капіталізм, змішана капіталістична система, економічний контроль в якій забезпечується з боку як суспільства, так і приватних інститутів;

в) проста кооперація, мануфактура, промисловий переворот, монополістичний капіталізм, державно-монополістичний капіталізм;

г) капіталізм вільної конкуренції, монополістичний капіталізм, державно-монополістичний капіталізм, капіталізм зі змішаною економікою.

278. Продовжити визначення “Економічна рента – це...”:

а) частина економічного прибутку підприємця;

б) різниця між заробітною платою, еквівалентною альтернативній вартості робочої сили, й заробітною платою, яка встановлюється капіталістом самочинно;

в) різниця між конкурентною заробітною платою, еквівалентною альтернативній вартості робочої сили, й заробітною платою, яка формується на монополичному ринку праці;

г) плата за користування капіталом.

279. Продовжити визначення “Централізація капіталу являє собою...”:

- а) накопичення новацій і вдосконалень, що ведуть до якісних змін у техніці;
- б) збільшення розміру підприємства за рахунок капіталізації (реінвестиції) прибутку;
- в) збільшення розміру капіталу шляхом об’єднання капіталів декількох економічних суб’єктів в один;
- г) поглинання в процесі конкуренції більш великими підприємствами малих і дрібних капіталістичних підприємств.

280. Продовжити визначення “Концентрація капіталу являє собою...”:

- а) накопичення новацій і вдосконалень, що ведуть до якісних змін у техніці;
- б) збільшення розміру капіталу за рахунок капіталізації (реінвестиції) прибутку;
- в) збільшення розміру капіталу шляхом об’єднання капіталів декількох економічних суб’єктів в один;
- г) поглинання в процесі конкуренції більш великими підприємствами малих і дрібних капіталістичних підприємств.

281. Визначити об’єктивну умову становлення чистої монополії:

- а) декілька індивідуальних капіталів галузі об’єднуються в один великий капітал;
- б) економія, зумовлена збільшенням масштабів виробництва настільки значна, що певний продукт одне велике підприємство виробляє з нижчими середніми витратами, ніж якби цей продукт виробляла більша кількість підприємств галузі;
- в) велике підприємство монополізує галузь і встановлює владу на ринку певного товару;
- г) у країні відсутнє антимонопольне законодавство або не ведеться боротьба з монополізацією виробництва.

282. Продовжити визначення “Фінансово-монополістичний капітал являє собою...”:

- а) володіння нефінансовими й банківськими корпораціями частками акціонерного капіталу;
- б) сукупність банківського капіталу й капіталу фінансово-кредитних організацій;

- в) банківський монополістичний капітал, що зрісся з монополістичним капіталом нефінансових галузей економіки;
- г) банківський капітал, розглядуваний у єдності з капіталом нефінансових монополій і немонополістичних підприємств.

283. Виокремити, що являє собою система участі в капіталі:

- а) взаємне володіння нефінансовими й банківськими корпораціями частками акціонерного капіталу;
- б) особиста унія банкірів і промисловців;
- в) довготривалі розрахунково-кредитні зв'язки між банками й нефінансовими корпораціями;
- г) управління капіталом за довіреністю.

284. Яке визначення фінансової групи правильне:

- а) взаємне володіння нефінансовими й банківськими корпораціями частками акціонерного капіталу;
- б) об'єднання фінансових і нефінансових монополій (олігополій) на основі системи участі, особистої унії та інших зв'язків, у тому числі родинних;
- в) капіталістична еліта, до якої належить верхівка монополістичної буржуазії, а також провідні менеджери найбільших корпорацій;
- г) форма змови між великими підприємствами про умови продажу, строки платежу, сфери збуту, квоти у виробництві, встановлення цін і розподіл прибутків між окремими підприємствами.

285. Продовжити визначення “Фінансова олігархія – це...”:

- а) панування фінансово-монополістичного капіталу в економіці;
- б) об'єднання фінансових і нефінансових монополій (олігополій) на основі системи участі, особистої унії та інших зв'язків, у тому числі родинних;
- в) капіталістична еліта, до якої належить верхівка монополістичної буржуазії, а також провідні менеджери найбільших корпорацій;
- г) форма змови між великими підприємствами про умови продажу, строки платежу, сфери збуту, квоти у виробництві, встановлення цін і розподіл прибутків між окремими підприємствами.

286. Визначити основні варіанти змішаної економіки:

- а) консервативний;
- б) ліберальний;

- в) соціально-реформістський;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

287. *Механізм господарювання в змішаній економіці має такі складові:*

- а) стихійне та свідоме регулювання;
- б) ринкове регулювання;
- в) фінансово-кредитне регулювання;
- г) планування на макрорівні.

288. *Ринок у змішаній економіці є:*

- а) стихійним регулятором пропорцій і розподілу доходів;
- б) системою досконалої конкуренції;
- в) системою недосконалої конкуренції, що знаходиться під регулюючим впливом монополій, олігополій та держави;
- г) системою недосконалої конкуренції, що знаходиться під регулюючим впливом держави.

289. *Визначити складові революції в трудових відносинах у розвинених країнах Заходу:*

- а) право робітників на організацію профспілок і укладання колективних договорів;
- б) введення мінімальної заробітної плати й допомоги по безробіттю, прийняття закону про соціальне страхування;
- в) право робітників на проведення страйків;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

290. *Метою державного регулювання заробітної плати в змішаній економіці є:*

- а) подолання підприємницької монополонії;
- б) ліквідація економічної ренти;
- в) введення мінімальної заробітної плати, допомога по безробіттю;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

291. *Історичні перспективи змішаної економіки такі:*

- а) соціалізація капіталістичної ринкової економіки та її перехід мирним демократичним шляхом у нову посткапіталістичну систему;
- б) перехід від переважно капіталістичної до переважно соціалістичної системи;
- в) перехід до регульованої соціально орієнтованої ринкової економіки;

г) розширення ролі стихійних ринкових регуляторів.

292. Економічною основою соціалізму є:

- а) суспільна власність на засоби виробництва;
- б) соціалістична планова система;
- в) суспільне управління економічними процесами;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

293. Марксистська модель соціалізму має такий характер:

- а) антиринковий і недержавний;
- б) гуманістичний;
- в) централізовано-демократичний;
- г) формаційний.

294. Синонімами радянської моделі соціалізму є такі визначення:

- а) воєнний комунізм;
- б) казармений соціалізм;
- в) ринковий соціалізм;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

295. Визначити місце ринку в одержавленій економіці:

- а) основний регулятор виробництва;
- б) функціонує в основному на стадії роздрібної торгівлі;
- в) регулює оплату праці;
- г) обмежений планомірною організацією виробництва та обміну.

296. Визначити, який основний чинник деформації соціалізму в колишньому СРСР:

- а) одержавлення власності;
- б) зрівнялівка в оплаті праці;
- в) зосередження прийняття господарських рішень у центральних органах;
- г) державне управління розподільними відносинами.

297. Основними причинами загальної кризи одержавленого соціалізму є:

- а) недостатня економічна ефективність;
- б) пристосування до екстенсивного типу розвитку;
- в) використання застиглих адміністративних методів управління;
- г) зведення всіх форм господарювання до однієї – державної.

298. Назвати положення Марксового вчення про соціалізм, які виявилися романтичними ілюзіями:

- а) про світову соціалістичну революцію;
- б) про відмирання при соціалізмі держави;
- в) про товарне виробництво й ринок, комуна як споживчо-виробничу клітину суспільства;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

299. Визначити шляхи кардинального оновлення вітчизняної економіки:

- а) подолання традиційно усвідомлених відмінностей між сучасним капіталізмом і соціалізмом;
- б) формування різноманітних форм власності;
- в) акумулювання досвіду як ринкового, так і планового господарства;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

300. Перехідні процеси здійснюються в таких групах країн:

- а) у розвинутих капіталістичних країнах;
- б) у країнах, що розвиваються;
- в) у постсоціалістичних країнах;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

301. Сучасне трактування поняття “країна, що розвивається” ґрунтується на такому головному критерії:

- а) рівень розвитку товарно-грошових відносин;
- б) завоювання державної незалежності;
- в) визволення від колоніальної залежності;
- г) місце в міжнародному поділі праці.

302. Визначити, за яких умов здійснюється формування ринкових відносин у країнах, що розвиваються:

- а) загальна техніко-економічна відсталість;
- б) специфічне місце в міжнародному поділі праці;
- в) існування докапіталістичних укладів;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

303. Визначити економічні умови переходу до соціально орієнтованої змішаної економіки:

- а) становлення різних форм власності;
- б) роздержавлення і приватизація;

в) розвиток підприємництва й надання економічної свободи господарюючим суб'єктам;

г) усі перелічені відповіді правильні.

304. До суперечностей усередині нового в перехідній економіці відносяться суперечності між:

а) механізмом ринкового саморегулювання і механізмом регулювання економіки з боку держави;

б) орієнтацією, з одного боку, на розвиток підприємницьких основ функціонування економіки, а з іншого боку, на її соціальну орієнтацію;

в) тенденцією формування відкритої економіки й необхідністю забезпечення економічної незалежності країни;

г) усі перелічені відповіді правильні.

Тема 16. Суть і структура світового господарства. Форми міжнародних економічних відносин.

305. Продовжити визначення “Світове господарство – це...”:

а) сукупність галузей і сфер виробництва;

б) сукупність національних економік;

в) економічна єдність світу;

г) територіальний розподіл світу між окремими державами.

306. Визначити основних суб'єктів світового господарства:

а) ТНК;

б) національні господарства;

в) міжнародні організації та міжнародні інтеграційні об'єднання;

г) усі перелічені відповіді правильні.

307. Які з наведених положень характеризують міжнародний поділ праці:

а) форма поділу суспільної праці, що переросла межі національних економік і призводить до спеціалізації окремих країн;

б) ефективне використання природних ресурсів;

в) високий рівень розвитку продуктивних сил країни;

г) спрямованість на забезпечення зростання суспільної продуктивності праці й економії робочої сили.

308. *Формами міжнародного поділу праці є:*

- а) міжнародна спеціалізація і міжнародна кооперація;
- б) економічна інтеграція і міжнародна спеціалізація;
- в) митний та економічний союз;
- г) валютний союз і спільний ринок.

309. *Найбільш складною формою економічної інтеграції є:*

- а) зона вільної торгівлі;
- б) митний союз;
- в) спільний ринок;
- г) економічний союз.

310. *Зосередження виробництва певної продукції в окремих країнах означає:*

- а) міжнародну кооперацію;
- б) економічну інтеграцію;
- в) міжнародну спеціалізацію;
- г) глобалізацію господарського життя.

311. *Термін “інтернаціоналізація господарського життя” означає:*

- а) участь країн у світовому господарстві;
- б) зближення економік країн, що проявляється в зростанні виробничої взаємозалежності, міжнародного товарообороту, русі капіталів і робочої сили;
- в) поглиблення міжнародного поділу праці, інтернаціоналізації виробництва й капіталу;
- г) утворення ТНК і ТНБ.

312. *Продовжити визначення “Транснаціональна компанія – це...”:*

- а) підприємство, що домінує в певній галузі національної економіки;
- б) група підприємств, національних за капіталом, але міжнародних за сферою діяльності;
- в) група підприємств, інтернаціональних як за капіталом, так і за сферою діяльності;
- г) підприємство, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність.

313. *Сучасний етап розвитку світового господарства перебуває під впливом таких чинників, що надають динамізму розвитку:*

- а) науково-технічної революції;

- б) зростаючої взаємозалежності національних господарств;
- в) радикальної перебудови в постсоціалістичних країнах;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

314. Визначити основні способи налагодження коопераційних зв'язків між країнами:

- а) здійснення спільних програм;
- б) договірна спеціалізація;
- в) інтегрована кооперація;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

315. Продовжити визначення “Платіжний баланс – це...”:

- а) статистичний звіт, у якому в систематизованій формі наводяться сумарні дані про зовнішньоекономічні операції даної країни з іншими країнами світу за певний період часу;
- б) різниця між вартістю експорту й імпорту країни чи між її закордонними платежами та надходженнями;
- в) транспортні послуги іноземним державам;
- г) вивіз підприємницького капіталу.

316. Вибрати, що з наведеного характеризує прямі інвестиції:

- а) міжнародна економічна допомога;
- б) вивіз позичкового капіталу;
- в) придбані експортером акції не забезпечують повного контролю над ним;
- г) експортер капіталу володіє контрольним пакетом акцій підприємства.

317. Провідними міжнародними валютно-фінансовими організаціями є:

- а) Міжнародний валютний фонд;
- б) Світовий банк;
- в) Європейський банк реконструкції та розвитку;
- г) Європейський Союз.

318. Роль світових грошей у сучасних умовах виконує:

- а) золото;
- б) резервні валюти;
- в) національні грошові одиниці всіх країн світу;
- г) євро.

319. Принцип абсолютних переваг уперше сформулював:

- а) Вільям Петті;
- б) Адам Сміт;
- в) Пол Самуельсон;
- г) Давід Рікардо.

320. Принцип порівняльних переваг уперше сформулював:

- а) Вільям Петті;
- б) Адам Сміт;
- в) Пол Самуельсон;
- г) Давід Рікардо.

321. Визначити риси міжнародної міграції капіталів:

- а) підвищення ролі держави у вивозі капіталу;
- б) посилення міграції приватного капіталу між промислово розвинутими країнами;
- в) збільшення частки прямих інвестицій;
- г) усі перелічені відповіді правильні.

322. Продовжити визначення “Валюта – це...”:

- а) грошова одиниця певної країни;
- б) грошові знаки іноземних держав, які зберігаються в НБУ;
- в) національні грошові знаки, якими володіють нерезиденти;
- г) долари та євро.

323. Антидемпінгова політика – це діяльність держави:

- а) що перешкоджає реалізації товарів на світовому ринку за цінами, нижчими, ніж внутрішні в країні-імпортері;
- б) пов’язана з наданням субсидій відповідним виробникам експортних товарів;
- в) спрямована на активну підтримку експортного сектора економіки та обмеження імпортних операцій;
- г) спрямована на обмеження іноземної валюти.

324. Кількісні обмеження на ввіз або вивіз відповідних товарів, які запроваджуються на певний час, – це:

- а) акцизний збір;
- б) квоти;
- в) мито;
- г) ліцензії.

Тема 17. Економічні аспекти глобальних проблем та їх вплив на економічний розвиток України.

325. Обґрунтувати, чим характеризується сутність глобальних проблем:

а) спільністю і взаємозалежністю політичних, соціальних, економічних, науково-технічних та інших аспектів розвитку окремих країн;

б) інтерналізацією виробничих процесів, які потребують значних фінансових і матеріальних ресурсів;

в) зв'язками та відносинами між державами й соціальними системами, суспільством у загальнопланетарному масштабі, які зачіпають життєві інтереси народів усіх країн і можуть бути розв'язані шляхом їх взаємодії;

г) безмежними потребами й обмеженими ресурсами.

326. Указати критерії, за якими проблеми відносяться до глобальних:

а) їх вплив на політичний, соціальний і економічний розвиток України має визначальний характер;

б) вони мають загальносвітовий характер, тобто стосуються інтересів усіх або значної групи держав;

в) нерозв'язання їх викликає загрозу людству, регрес в умовах життя людей, у розвитку продуктивних сил;

г) вони потребують невідкладних скоординованих дій світового співтовариства.

327. Які з названих проблем відносяться до глобальних:

а) проблема збереження миру;

б) проблема сім'ї і шлюбу;

в) екологічна проблема;

г) проблема зайнятості населення.

328. Визначити сфери дії глобальних проблем:

а) взаємодія природи й суспільства;

б) соціально-економічні та воєнно-політичні відносини;

в) розвиток людини;

г) усі перелічені відповіді правильні.

4. Індивідуальні завдання

4.1. Питання аналітичного огляду

1. *Особливості розвитку ринку високих технологій в:*

а) Японії; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) США.

Вплив НТР на речовий чинник виробництва.

2. *Інвестиції в людський капітал в:*

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії. Як НТР впливає на людський чинник?

3. *Використовуючи статистичні дані, покажіть на прикладі:*

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії та інших країн, як податки зменшують доходи сімей. Які групи населення несуть податковий тягар більше від інших? Чому?

4. *Інвестиції в сільському господарстві:*

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії.

5. *Особливості фіскальної політики:*

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії.

6. *Форми й системи заробітної плати в:*

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії; и) країнах Східної Європи. Як зростання вартості життя відображується на динаміці реальної заробітної плати?

7. *Покриття дефіциту державного бюджету в:*

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії; и) країнах Східної Європи.

8. *Аналіз рівня життя населення в:*

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії; и) країнах Східної Європи. Які причини бідності? Які вирішення цієї проблеми Ви пропонуєте?

9. *Особливості соціальної політики держави в:*

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії; и) країнах Східної Європи; к) Швеції. Хто бере участь у системі соціального партнерства?

10. *Зовнішній борг розвинутих країнам, міжнародним економічним організаціям:*

22. Динаміка внутрішніх і світових цін в:

- а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії.

23. Концентрація банківського капіталу та форми банківських монополій в:

- а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії.

24. Акціонерний капітал та акціонерні товариства в:

- а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії.

25. Розвиток страхових та аудиторських компаній:

- а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) України; з) Росії.

26. Реклама та рекламні компанії в:

- а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) України; з) Росії.

27. Інтернет-торгівля у сфері ринкової інфраструктури в:

- а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) України; з) Росії.

28. Сучасні напрямки підприємницької діяльності в:

- а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Італії; з) Швеції. Яка форма підприємництва, на Ваш погляд, є найбільш ефективною?

29. Колективна власність в:

- а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) України; з) Росії.

30. Структура типової корпорації, методи управління, планування і контролю її діяльності в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії.

31. Первісне нагромадження капіталу та його особливості в:

- а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії; и) країнах Східної Європи.

32. Види реорганізації підприємств в:

- а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії.

33. Типи злиття та поглинання підприємств в:

- а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії.

34. Особливості регулювання ринку цінних паперів в:

- а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії;
ж) Україні; з) Росії; и) країнах Східної Європи; к) азіатських країнах.

35. Міжнародний ринок боргових цінних паперів (єврооблігацій, євронот, євробондів, комерційних паперів, депозитарних розписок тощо) в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії.

36. Особливості функціонування найвідоміших товарних бірж світу: Американської, Нью-Йоркської, Токійської, Лондонської, Швейцарської, Франкфуртської.

37. Особливості функціонування найвідоміших фондових бірж світу: Американської, Нью-Йоркської, Токійської, Лондонської, Швейцарської, Франкфуртської, Паризької.

38. Сучасна кредитна система окремих країн:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) України; з) Росії.

39. Сучасна банківська система окремих країн:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) України; з) Росії.

40. Характеристика діяльності фінансово-промислових груп і фінансової олігархії:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) України; з) Росії. Заповніть таблицю:

Найбільші фінансово-монополістичні групи

Групи (по країнах)	Підконтрольні активи				Основні сфери інтересів
	Усього	У	У	У торгівлі і сфері послуг	

41. Форми нецінової конкуренції в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії.

42. Негативні наслідки НТР в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії.

43. Рівень капіталовкладень у науку в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії.

44. Форми та наслідки міграції робочої сили в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії.

45. Особливості роздержавлення та приватизації в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії; и) країнах Східної Європи; к) азіатських країнах. Які, на Ваш погляд, соціальні наслідки приватизації?

46. Антимонопольне законодавство й антимонопольна політика в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії.

47. Особливості проведення процедури санації та банкрутства підприємств в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії.

48. Грошові системи та грошові реформи в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії.

49. Особливості економічних криз:

а) Великої депресії 1929–33 рр.; б) 70–80-х років ХХ ст.; в) довготривале циклічне піднесення 90-х років ХХ ст.; г) структурні кризи; д) “довгі хвилі” економічного розвитку; ж) криз недовиробництва в постсоціалістичних країнах. Охарактеризуйте національні та світові цикли.

50. Взаємодія країн із міжнародними економічними організаціями в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії. Визначте регулюючу роль міжнародних економічних організацій.

51. Проаналізуйте дані по промисловості в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії. Зробіть висновок відносно закономірного характеру криз перевиробництва.

52. На прикладі промисловості в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії охарактеризуйте ступінь монополізації в провідних галузях виробництва. Яка економічна основа всевладдя монополії?

53. На основі статистичних даних по країнах:

а) США; б) Німеччина; в) Великобританія; г) Франція; д) Японія; ж) Україна; з) Росія проаналізуйте загальну тенденцію в зміні структури та форм експорту й імпорту товарів. Як змінився абсолютний приріст торгового обороту за останніх 10 років?

54. На основі статистичних даних проаналізувати динаміку частини національного доходу, що перерозподіляється через державний бюджет в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні. Охарактеризуйте наслідки цих процесів.

55. Проаналізувати динаміку патентів, ліцензій, ноу-хау в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні. На конкретних прикладах поясніть значення елементів інтелектуальної власності в розвитку міжнародного науково-технічного обміну.

56. Військово-промисловий комплекс і проблеми конверсії в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні. Сучасні тенденції розвитку оборонної промисловості.

57. Покажіть значення державного сектора в умовах змішаної економіки на прикладі:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні. Чому державна власність не може охоплювати всю економіку?

58. Особливості становлення та основні риси постіндустріального суспільства в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії. Суть інформаційного суспільства. Який тип суспільства властивий Україні на початку ХХІ ст.?

59. Визначте структуру споживання та заощадження населення в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії. Як змінилися потреби людей?

60. Оцініть роль економіки в:

а) США; б) Німеччині; в) Великобританії; г) Франції; д) Японії; ж) Україні; з) Росії; и) країнах Східної Європи; к) азіатських країнах у системі світогосподарських зв'язків. Дайте оцінку програм включення економіки країни у світовий економічний простір.

4.2. Реферативне повідомлення

1. Специфіка економічних досліджень.
2. Мікро-, макро- та глобальні рівні вивчення економіки.
3. Зв'язок політичної економії та економічної політики.

4. Економічна теорія та формування сучасного економічного мислення.
5. Гуманістична спрямованість цивілізаційного процесу.
6. Політекономічна характеристика економічної системи.
7. Постіндустріальне суспільство: трансформація економічних відносин.
8. Роздержавлення та приватизація в США й Англії.
9. Особливості процесів роздержавлення та приватизації в Росії й інших країнах колишнього СРСР.
10. Приватизаційні процеси в країнах Східної Європи.
11. Тенденції розвитку бартерних відносин у сучасних умовах.
12. Ринок золота.
13. Електронні гроші.
14. Сучасні зміни в грошовому обігу.
15. Валютний курс і конвертованість грошей в Україні.
16. Розвиток чинників виробництва під впливом НТР.
17. Технологічний спосіб виробництва та проблеми його розвитку.
18. Валютна біржа.
19. Фондова біржа.
20. Біржа праці.
21. Основні та похідні види цінних паперів: акції, вексель, облігація, ф'ючерс, опціон, варіант.
22. Оптові ринки, аукціони, ярмарки, ріелторські фірми.
23. Консалтингові компанії.
24. Небанківські інститути ринкової інфраструктури.
25. Форми торговельних підприємств.
26. Біржові посередники та їх функції.
27. Міжнародні товарні біржі.
28. Міжнародні фондові біржі.
29. Інтернет-торгівля у сфері ринкової інфраструктури.
30. Тіньовий ринок.
31. Європейська й американська моделі антимонопольного законодавства.
32. Ринок інтелектуальної власності.
33. Шляхи подолання монополізму в економіці України.
34. Первісне нагромадження капіталу та його особливості в Україні.
35. Генезис українського безробіття.
36. “Відплив умів” з України.
37. Регіональна економіка й регіональна економічна політика.
38. Проблеми відтворення в сучасній економіці України.
39. Відтворення і розвиток економічного потенціалу суспільства.

40. Особливості циклічного розвитку розвинутих країн у другій половині ХХ ст.

41. Економічне зростання та екологія: механізм розв'язання суперечностей в умовах НТР.

42. Проблеми розвитку конкуренції в сільському господарстві України.

43. Форми господарювання в аграрній сфері України: види, особливості, тенденції.

44. Великі корпорації: активізація процесів злиття і поглинання.

45. Фінансово-промислові групи на зламі ХХ–ХХІ ст.

46. Абсолютна рента, монопольна рента, рента в добувній промисловості.

47. Ринок землі. Ціна землі.

48. Фермерство в розвинутих країнах і в Україні.

49. Конверсія та економічне зростання.

50. Проблеми відтворення трудових ресурсів.

51. Зміни в умовах експлуатації робочої сили у ХХ–ХХІ ст.

52. Форми й методи соціального захисту населення.

53. Первісне нагромадження капіталу та його особливості в Україні.

54. Кругообіг ресурсів, продуктів і доходів у процесі суспільного відтворення. Відтворення всіх елементів економічної системи.

55. Споживання і заощадження. Прожитковий мінімум і соціальний захист населення.

56. Заощадження та інвестиції. Роль інвестицій в економічному зростанні.

57. Фінансово-монопольстичний капітал і сучасні проблеми його функціонування і розвитку.

58. Теорія паритету купівельної спроможності.

59. Постіндустріальна цивілізація та Україна.

60. Теорії людського капіталу.

5. Перелік питань для підсумкового контролю

Залік

1. Основні етапи розвитку політекономії.
2. Сучасні напрями економічної теорії.
3. Предмет, метод і функції політекономії.
4. Економічні поняття, категорії, принципи, закони та моделі.
5. Виробництво як процес суспільної праці.
6. Класифікація чинників виробництва.
7. Продукт і характер праці.
8. Крива виробничих можливостей (КВМ).
9. Суть і структура економічних потреб суспільства.
10. Економічні інтереси, їх взаємодія з потребами, споживанням і виробництвом.
11. Суть, критерії та рушійні сили економічного прогресу.
12. Критерії історичних етапів економічного розвитку.
13. Економічна система та її елементи.
14. Структура економічної системи.
15. Типи економічних систем.
16. Форми організації суспільного виробництва: натуральне й товарне.
17. Товар і його властивості.
18. Теорії вартості.
19. Закон вартості, його сутність і функції.
20. Концепції та теорії виникнення грошей.
21. Функції та види грошей.
22. Грошовий обіг і його закони.
23. Інфляція: причини, види, форми та наслідки.
24. Капітал як економічна категорія.
25. Загальна формула руху капіталу.
26. Основний та оборотний капітал.
27. Заробітна плата як ринкова ціна праці.
28. Витрати виробництва, їх суть і класифікація.
29. Короткострокові та довгострокові витрати виробництва.
30. Ефективність підприємницької діяльності фірми.

Модульна контрольна робота № 1

1. Поняття, основні принципи та функції ринку.
2. Критерії класифікації та структура ринків.
3. Інфраструктура ринку та її елементи.
4. Ринковий механізм, його функції та межі дії.
5. Попит, закон попиту та чинники попиту.
6. Пропозиція, закон пропозиції та чинники пропозиції.
7. Ринкова рівновага.
8. Еластичність попиту й пропозиції.
9. Конкуренція: суть, види та роль у ринковій економіці.
10. Вільна або досконала конкуренція.
11. Недосконала конкуренція та її форми.
12. Домогосподарство як суб'єкт ринкових відносин.
13. Доходи домогосподарств, їх формування та розподіл.
14. Використання доходів домогосподарств.
15. Порушення загальної ринкової рівноваги й перерозподіл факторних доходів.
16. Підприємництво: суть, система, функції та види.
17. Підприємницька діяльність та її основні організаційні форми.
18. Поняття підприємства, види підприємств та їх об'єднань в Україні.
19. Підприємницький дохід і позичковий відсоток.
20. Ринок цінних паперів як особлива форма ринку капіталів.
21. Земельна рента: суть і причини існування.
22. Ринок земельних ресурсів.
23. Багатогранність процесу суспільного відтворення.
24. Система національних рахунків.
25. Основні макроекономічні показники СНР.

Модульна контрольна робота № 2

1. Економічне зростання: зміст, типи, чинники.
2. Концепції та моделі економічного зростання.
3. Поняття циклічності економічного розвитку.
4. Теорії циклічних коливань.
5. Ринок праці, його суть і умови виникнення.
6. Порушення рівноваги ринку праці й виникнення безробіття.
7. Методи дослідження і способи регулювання зайнятості.

8. Необхідність і суть державного регулювання ринкової економіки.
9. Основні моделі та теорії державного регулювання економіки.
10. Функції, форми, методи й інструменти державного регулювання ринкової економіки.
11. Економічна політика: суть, цілі, напрями й суб'єкти.
12. Закономірності й етапи розвитку капіталістичної економічної системи.
13. Економічна система сучасного капіталізму.
14. Соціалістична економічна система та її еволюція.
15. Закономірності й особливості розвитку перехідних економік.
16. Закономірності розвитку світового господарства.
17. Сучасні форми міжнародних економічних відносин.
18. Світовий ринок, теорії міжнародної торгівлі.
19. Глобалізація як закономірний процес світогосподарського розвитку.
20. Суть, ознаки та рівні глобалізації економіки.
21. Причини виникнення, соціально-економічна сутність і шляхи розв'язання глобальних проблем.
22. Вплив глобальних проблем на економічний розвиток України.

6. Методичні рекомендації до виконання курсової роботи

В оволодінні економічними знаннями на рівні сучасних вимог важливе місце посідає вивчення такої фундаментальної економічної дисципліни, як політична економія.

Навчальним планом підготовки бакалаврів галузі **0305 – Економіка та підприємництво напрямів 6.030502 – “Економічна кібернетика”, 6.030507 – “Маркетинг”, 6.030509 – “Облік і аудит”** передбачена курсова робота з дисципліни “Політична економія”.

Виконання курсової роботи є однією із форм самостійної роботи студентів в ході навчального процесу, що дозволяє визначити ступінь засвоєння студентом теоретичного матеріалу та вміння його аналізувати і застосувати, підтверджувати грамотність та ерудицію.

Основною метою виконання курсової роботи є поглиблення теоретичних знань студентів з курсу “Політична економія”. Написання курсової роботи дає змогу студенту навчитися самостійно використовувати й узагальнювати теоретичні положення та інформаційні матеріали, формулювати власні погляди стосовно невирішених проблем, обґрунтовувати висновки й пропозиції, спрямовані на їх розв’язання.

У процесі роботи студенти розвивають і вдосконалюють такі **навички**:

- визначати мету, основні завдання, об’єкт та предмет дослідження;
- самостійно формулювати проблему дослідження;
- здійснювати пошук і підбір потрібної інформації;
- логічно і послідовно висловлювати свої думки, пропозиції, робити аргументовані висновки щодо теоретичного матеріалу, явищ та фактів реального життя;
- правильно оформляти науково-довідковий матеріал;
- публічно захищати підготовлену роботу (робити наукові повідомлення, відповідати на поставлені запитання, захищати свою точку зору тощо).

Тематика курсових робіт для кожної групи затверджується на засіданні кафедри. Студент **може самостійно** обирати будь-яку тему із наведеної у даних методичних вказівках і затвердженої для кожної групи (30 тем). Не допускається виконання однакових тем

курсів робіт в одній академічній групі. Якщо студенти **самостійно не можуть** вибрати тему курсової роботи, то розподіл тем в групі відбувається згідно порядкового номера прізвища студента у журналі (наприклад, тема 22, студент, прізвище якого у списку під номером 22).

Дані методичні рекомендації підготовлені для надання допомоги студентам першого курсу економічного факультету денної форми навчання у написанні та оформленні курсової роботи.

В основу покладено вимоги нормативних документів (державних стандартів) щодо оформлення складових частин роботи, а також використано рекомендації, що містяться в різних довідкових матеріалах.

У вищому навчальному закладі всі види носіїв навчально-наукової інформації: курсові і випускні роботи, звіти, статті, тези, реферати, дисертації тощо відносять до **наукових документів**. Створені документи повинні відповідати вимогам **стандартів** – нормативним документам, що встановлюють комплекс норм, правил, вимог до об'єкта стандартизації на підставі досягнень науки, техніки і передового досвіду і затверджених компетентним органом у відповідності до чинного законодавства.

Бібліографічний опис документів здійснюється за ГОСТами:

ДСТУ ГОСТ 7.1.2006 “Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання”(ГОСТ 7.1-2003IDT) – вперше (зі скасуванням ГОСТ 7.1-84, ГОСТ 7.16-79, ГОСТ 7.18-79, ГОСТ 7.34-81.

Слова і словосполучення скорочуються відповідно до:

ДСТУ 3582–97 “Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги і правила”. – К.: Держстандарт України, 1998.

ГОСТ 7.12.93 “Библиографическая запись. Сокращения слов на русском языке. Общие требования и правила”.

Слід опрацювати та використати у курсовій роботі **статті** викладачів економічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника із **збірників наукових праць:**

Актуальні проблеми розвитку економіки регіону,

Вісник Прикарпатського університету. Серія економіка;

Моделювання регіональної економіки.

Радимо опрацювати такі **економічні часописи** останніх 5 років, як “Актуальні проблеми економіки”, “Банківська справа”, “Бізнес и банки”, “Бух облік і аудит”, “Бюлетень НБУ”, “Вісник НБУ”, “Вопросы статистики”, “Вопросы экономики”, “Галицькі контракти”, “Географія та основи економіки в школі”, “Голос України”,

“Деньги и кредит”, “Діловий вісник”, “Економіка АПК”, “Економіка і прогнозування”, “Економіка промисловості”, “Економіка України”, “Економіка. Фінанси. Право.”, “Економіст”, “Економічна теорія”, “Економічний часопис ХХІ ст.”, “Закон і бізнес”, “Контракти”, “Маркетинг в Україні”, “Підприємництво, господарство і право”, “Податки і бухгалтерський облік”, “Праця і зарплата”, “Проблеми науки”, “Российский экономический журнал”, “Світ науки”, “Статистика України”, “Фінанси України” та інші. Зауважимо, що в останніх річних номерах періодичних часописів завжди дається перелік усіх публікацій даного року з вказівкою на число журналу і його сторінки.

Фактичні та статистичні дані минулих років містяться у таких **статистичних щорічниках і довідниках**, як “Івано-Франківщина, Україна, Світ: статистичний щорічник”, “Статистичний щорічник України”, “Україна в цифрах”, довідниках інших країн та ін.

Потрібно пам’ятати: не допускається виконання курсової роботи виключно за матеріалами підручників та навчальних посібників. Основними літературними джерелами мають стати статті окремих авторів, колективні монографії та публікації в періодичних виданнях.

Захист курсової роботи здійснюється перед комісією (завідувач кафедри, лектор, науковий керівник), **яка затверджується на засіданні кафедри.**

Тези доповіді студент готує заздалегідь. У доповіді (5 хвилин) студенту слід розкрити актуальність обраної теми, дати характеристику об’єкта і предмета дослідження та доповісти про отримані результати, основні висновки і пропозиції, які він сформував під час дослідження обраної теми.

Після доповіді студент відповідає на запитання членів комісії та присутніх на захисті. Загальний час захисту курсової роботи не повинен перевищувати 10 хвилин у середньому на одного студента.

Після обговорення підсумків захисту на закритому засіданні комісії виноситься рішення, яке оголошується в той самий день.

Після захисту курсова робота передається на зберігання в архів кафедри.

Таблиця 1. Основні етапи виконання курсової роботи

Етапи	Характеристика	Графік
1	Вибір теми та визначення завдань дослідження	до 10 лютого

Продовження таблиці 1

2	Вивчення літературних джерел, збирання та обробка інформації	до 20 лютого
3	Складання плану роботи	до 5 березня
4	Узгодження плану роботи з науковими керівником	до 20 березня
5	Написання і оформлення курсової роботи	до 10 травня
6	Захист роботи	до 5 червня

Таблиця 2. Розподіл курсових робіт

Порядковий номер курсової роботи	Групи
	Облік і аудит, Економічна кібернетика, Маркетинг
1-30	ОА-11
31-60	ЕК-11
61-90	МК-11
91-120	Ф-11
121-150	МО-11

Умови не допуску курсової роботи до захисту:

- 1) подана на кафедру після закінчення встановленого терміну;
- 2) написана на тему, яка не затверджена на засіданні кафедри;
- 3) структура не відповідає вимогам;
- 4) недбало оформлена, неякісно надрукована.

Таблиця 3. Структура курсової роботи

Складова частина	Вимоги
Титульний аркуш	

Зміст	У змісті зазначаються початкові сторінки кожного розділу і пункту. Назви розділів і пунктів у змісті й тексті мають бути однаковими. Розділи й пункти нумеруються арабськими цифрами та друкуються з абзацним відступом
Вступ	У вступі пояснюється необхідність (актуальність) обраної тематики дослідження, висвітлюється предмет, об'єкт дослідження, мета і завдання роботи, а також коротко характеризуються методи дослідження
Розділ 1	Літературно-історичний огляд щодо певної проблеми. Повинен включати 2–4 пункти
Розділ 2	Аналіз, методика дослідження та схема проведення експерименту. Повинен включати 2–4 пункти
Розділ 3	Подаються рекомендації та пропозиції за результатами проведених розрахунків та аналізів, а також дається їх інтерпретація. Повинен включати 2–4 пункти
Висновки	У висновках коротко підсумовуються результати, отримані в процесі виконання роботи. Висновки за змістом мають відповідати поставленим завданням у вступі роботи
Список використаних джерел	Повинен містити 20 і більше найменувань (за останні 5 років), розташованих за алфавітом. На всі наведені джерела мають бути посилання в тексті курсової роботи
Додатки	В додатках розміщується об'ємний фактичний матеріал: схеми, таблиці, рисунки, фотознімки тощо
Рецензія наукового керівника	

Таблиця 4. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела

Продовження таблиці 4

Цитата або посилання	Наприклад
Цитата в тексті подається в лапках, а потім у квадратних дужках міститься порядковий номер джерела у списку використаних джерел та номери сторінок, з яких береться інформація	“... зважаючи на пріоритет, що надається міжнародним стандартам” [8, с. 44]
Посилання в тексті курсової роботи на джерела слід зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками	у працях [1–7]
Посилання на рисунки (ілюстрації, схеми, графіки) вказуються порядковим номером рисунка	на рис. 1.1
Посилання на формули вказуються порядковим номером формули в дужках	за формулою (2.1)
На всі таблиці необхідно посилатися в тексті, слово “таблиця” в тексті пишуть скорочено	у табл. 3.1
Посилання на додатки подаються у порядку появи їх у тексті	(Додаток 2)

Таблиця 5. Оформлення курсової роботи

Елемент	Вимоги
Розмір паперу	Формат – А4, орієнтація книжкова
Береги полів	Верхнє, нижнє, лівє і правє – 20 мм; абзацний відступ – 1,25
Нумерація сторінок	На нижньому полі аркуша посередині, починаючи з другої, включаючи титульний аркуш (номер сторінки на титульному аркуші не ставлять). Нумерацію подають арабськими цифрами без знака №
Структурна частина	Кожну структурну частину курсової роботи слід починати з нової сторінки

Розділ	Розміщуються посередині рядка та друкуються великими напівжирними літерами без крапки в кінці, не підкреслюючи. Номер розділу ставиться після слова “РОЗДІЛ”, після номера крапка не ставиться, заголовок розділу друкуються з нового рядка
Заголовки пунктів	Друкуються з великої літери напівжирними шрифтом (не підкреслюючи) без крапки в кінці. Номер пункту включає номер розділу і порядковий номер пункту, які відокремлюються крапкою (1.1)
Заголовки з двох чи більше речень	Відокремлювати крапками
Абревіатури	В заголовках треба розшифровувати
Рисунки (ілюстрації, схеми, графіки)	Подаються безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. Нумерація рисунків у кожному з розділів або додатків має бути самостійною. Номер рисунка повинен складатися з номера розділу та порядкового номера рисунка, між якими ставиться крапка (Рис. 1.1)
Таблиці	Таблиці повинні міститися після посилань на них у тексті. Примітки друкують під таблицею. Таблиці нумеруються послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу та порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка (Таблиця 2.1). Кожна таблиця повинна мати назву, яка розміщується над таблицею та друкуються симетрично до тексту. Назву і слово “Таблиця” слід починати з великої літери. Назва таблиці друкуються жирним шрифтом

Продовження таблиці 5

Формули	<p>У формулі пояснення значень символів і числових коефіцієнтів слід наводити безпосередньо під формулою в тій послідовності, в якій вони наведені у формулі. Значення кожного символу та числового коефіцієнта треба подавати з нового рядка. Перший рядок пояснення починається зі слова “де” без двокрапки.</p> <p>Формули нумеруються послідовно в межах розділу. Номер формули повинен складатися з номера розділу та порядкового номера формули, між якими ставиться крапка (Формула 3.1)</p>
Додатки	<p>Кожний додаток слід починати з нової сторінки із зазначенням угорі сторінки справа слова “Додаток” і його позначенням. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово “Додаток” і порядковий номер додатку (Додаток 1).</p> <p>Додаток повинен мати заголовок, який друкується посередині сторінки з великої літери окремим рядком.</p> <p>Додатки оформляються як продовження курсової роботи на наступних її сторінках і розміщуються у порядку появи посилань у тексті</p>

Таблиця 6. Оформлення списку використаних джерел

	Приклад оформлення у курсовій роботі
Монографії (1, 2 або 3 автори)	Гаврилишин Б. В. Дороговкази в майбутнє: монографія / Б. В. Гаврилишин – К. : Наукова думка, 1990. – 208 с
Чотири автори	Перехідна економіка : підручник / В. М. Гець, [Е. М. Лібанова та ін.; за ред. В. М. Гейця]. – К. : Вища шк., 2003. – 591 с

Багатотомні видання	Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр “Академія”. – Т.1. – 2000. – 2000 с. Т.2. – 2000. – 2001 с. Т.3. – 2000. – 2002 с
Стандарт	Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення : ДСТУ 3008-95. – К. : Вища шк., 2000. – 78 с
Збірки наукових праць	Обчислювальна і прикладна економіка: зб. наук. пр. – К. : Либідь, 2003. – 99 с
Словники	Фінансова термінологія ділової людини: словник-довідник / В. М. Лінніков, В. В. Борковський, В. В. Ракоча. – К. : Абрис, 1992. – 224 с
Складові частини книги	Єщенко П. С. Русійні сили розвитку економіки / П. С. Єщенко // Сучасна економіка: навч. посібник. – К. : Вища шк., 2005. – С. 30–40
Складові частини збірника	Калашнікова Є. Д. Роль і місце трудової міграції в системі всіх міграційних переміщень населення, її економічні і соціальні наслідки / Калашнікова Є. Д., Мацола М. М. // Вісник Прикарпатського університету. Серія економіка. Вип. 1. – Івано-Франківськ : Плай, – 2004. – С. 99–112
Складові частини журналу	Ціжма О. А. Розвиток людських ресурсів – першоджерело покращення трудового потенціалу регіону / О. А. Ціжма // Актуальні проблеми економіки. – Івано-Франківськ : Плай, 2006. – № 5. – С. 41–43
Тези доповідей	Ціжма Ю. І. Регіональні особливості стратегічного планування зайнятості / Ю. І. Ціжма // Регіональні аспекти організації та управління фінансовими ресурсами : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 10–12 листопада 2005 р.) – Івано-Франківськ : ВДВЦІТ, 2006. – С. 137–139

Продовження таблиці 6

Дисертації	Дмитрів А. М. Діагностика фінансового стану підприємства в системі антикризового управління: дис...канд. економічних наук : 08.06.01. / Дмитрів Анжела Миколаївна. – Хм., 2005. – 200 с
Автореферати дисертацій	Івасишин О. І. Оцінка і прогнозування ефективності використання оборотного капіталу підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. Наук : спец. 08.06.01 “Економіка, організація та управління підприємствами”/ О. І. Івасишин. – Хм., 2006. – 17 с
Законодавчі та нормативні документи	Господарський кодекс України № 436-IV за станом на 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2004. – 207 с. – (Бібліотека офіційних видань)
Електронні ресурси	Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі : електронні ресурси в науці, культурі та освіті: (підсумки 10-ї Міжнар. конф. “Крим-2003”) [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібліотечний вісник – 2003. – № 4. – С. 43. – Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm

Таблиця 7. Основні умови одержання оцінки

Оцінка	Умова
Відмінно (А)	Виставляється за умови вмілої обробки багатьох теоретичних джерел, висловлювання власної позиції, залучення та аналізу конкретної статистичної інформації щодо економіки України, наявності у роботі самостійних, добре аргументованих коментарів до таблиць, схем, діаграм і графіків

Добре (B,C)	Заслужують роботи, в яких є перелік поглядів економістів різних наукових шкіл на сутність певних економічних явищ і процесів. При цьому студент намагався зробити їх систематизацію, але не зміг здійснити узагальнення, сформулювати власні оцінки щодо процесів, які аналізуються
Задовільно (D,E)	Отримують студенти, в роботах яких зміст теми розкрито в певній послідовності й виділено основні теоретичні положення за вивченими літературними джерелами, але мають місце недоліки змістового характеру: нечітко сформульована мета роботи, теоретичний розділ має виражений компліятивний характер, наукова полеміка відсутня, в аналітичній частині є надлишок елементів описовості, добір інформаційних матеріалів (таблиці, графіки, схеми) не завжди обґрунтований, заходи і пропозиції, що містяться в третьому розділі, обґрунтовані непереконливо
Незадовільно (FX,F)	Оцінюються курсові роботи, які за змістом і оформленням не відповідають діючим вимогам

Теми курсових робіт з дисципліни “Політична економія”

1. Етапи розвитку політичної економії.
2. Американський інституціоналізм 20–30-х років ХХ ст.
3. Виробництво: основні риси, чинники і результати.
4. Потреби й інтереси як рушійна сила економічного розвитку.
5. Економічний устрій: суть і місце в економічній системі.
6. Сучасні форми і проблеми роздержавлення і та приватизації в Україні.
7. Західноєвропейська модель розвитку економіки.
8. Форми організації суспільного виробництва.
9. Заробітна плата: суть, форми і системи.
10. Рівень капіталовкладень у науку в Україні.

11. Витрати виробництва як чинник вибору оптимальних масштабів виробництва.
12. Ринковий механізм: суть, структура і функціонування.
13. Ціна і механізм ринкового ціноутворення.
14. Монополістична конкуренція як форма недосконалої конкуренції.
15. Домогосподарства в системі економічних відносин.
16. Підприємництво: сутність, функції, форми і основні концепції.
17. Менеджмент як важлива складова сучасного підприємництва.
18. Двоїста природа капіталу і виникнення ринку інвестиційних ресурсів.
19. Шляхи раціонального використання національного багатства.
20. Типи, фактори, джерела та темпи економічного зростання.
21. Економічний цикл та його фази.
22. Соціально-економічні проблеми зайнятості населення в аграрному секторі.
23. Державне регулювання економіки: суть, форми, необхідність і межі.
24. Форми і методи соціального захисту населення.
25. Основні риси чистого капіталізму або вільного ринку.
26. Закономірності формування і суть системи сучасного світового господарства.
27. Особливості функціонування найвідоміших фондових бірж світу.
28. Глобальні проблеми і виклики XXI століття.
29. Глобалізація економіки та економічна інтеграція.
30. Особливості сучасних проблем економіки.
31. Місце політекономії в системі економічних наук.
32. Меркантилізм – перша школа політекономії.
33. Виробництво і проблема економічного вибору.
34. Рівень життя населення: сутність, вимірювання і шляхи його підвищення.
35. Економічний прогрес: суть, критерії та рушійні сили.
36. Економічні системи: суть, зміст та типи.
37. Фінансова економічна система.
38. Американська модель розвитку економіки.
39. Теорії вартості.
40. Капітал підприємства та його структура.
41. Теорії заробітної плати.
42. Первісне нагромадження капіталу та його особливості в Україні.

43. Теорії прибутку.
44. Ринкова інфраструктура та проблеми її становлення в економіці України.
45. Олігополістична ринкова структура: суть і особливості.
46. Роль домогосподарств у суспільному відтворенні.
47. Підприємства та їх основні види.
48. Ринок цінних паперів та фондова біржа.
49. Тіньовий сектор в економічному відтворенні.
50. Сталій розвиток суспільства.
51. Теорії економічного циклу.
52. Проблеми макроекономічного регулювання зайнятості.
53. Економічна політика: суть, принципи, цілі і інструменти.
54. Проблема формування ефективної соціальної політики в Україні.
55. Державний борг: причини виникнення, економічні наслідки та механізм зменшення державного боргу за умов боргової кризи.
56. Особливості еволюції перехідних економічних систем.
57. Форми міжнародних економічних відносин.
58. Проблеми участі України у міжнародному поділі праці.
59. Стан і перспективи розвитку економіки України у контексті економічної глобалізації.
60. Лауреати Нобелівської премії з економіки.
61. Вклад українських вчених у розвиток економічної науки.
62. Класична школа буржуазної політекономії.
63. Технологічна система виробництва.
64. Продуктивні сили – основа економічного прогресу.
65. Власність: суть, типи, види.
66. Фіскальна економічна система.
67. Скандинавська модель розвитку економіки.
68. Гроші: закономірності виникнення, суть, еволюція і форми.
69. Ефективність використання оборотного капіталу підприємства.
70. Наймана праця: сучасні форми доходу за умов ринку.
71. Ефективність підприємницької діяльності фірми.
72. Вільна конкуренція: характерні риси, особливості ціноутворення і формування доходів.
73. Монополія: суть, форми, наслідки і антимонопольне регулювання.
74. Бюджет домогосподарства, його структура і використання.
75. Роль маркетингу у підприємницькій діяльності.
76. Економічна природа земельної ренти та її форми.
77. Система макроекономічних показників.

78. Інвестиції як чинник економічного зростання.
79. Державна політика в сфері зайнятості молоді.
80. Формування та структура витрат на відтворення робочої сили.
81. Державний бюджет та державний борг.
82. Державне регулювання системи агробізнесу.
83. Гендерна політика в Україні.
84. Суть і ознаки змішаної економічної системи.
85. Україна в системі міжнародної торгівлі.
86. Транснаціональні корпорації (ТНК) у світовому господарстві.
87. Міжнародна економічна інтеграція та її види: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз.
88. Глобалізація економіки та її вплив на ринок праці.
89. Регулювання міжнародних валютних відносин та міжнародні фінансово-кредитні організації : МВФ, Світовий банк (МБРР, МФК).
90. Стан та проблеми розвитку сільського зеленого туризму в Україні.
91. Пізнання та використання економічних законів.
92. Марксистська політекономія та її основні положення
93. Індекс людського розвитку: суть, визначення і застосування.
94. Економічні потреби та їх класифікація.
95. Грошова (грошово-кредитна) економічна система.
96. Сучасні моделі ринкового господарства.
97. Інфляція: причини, види, форми та наслідки.
98. Теорії капіталу.
99. Чинники формування відмінностей у заробітній платі.
100. Прибуток: суть, функції та структура.
101. Конкуренція і монополія в ринковій економіці, антимонопольне регулювання.
102. Стратегії ціноутворення в умовах різних типів ринкових структур.
103. Виникнення казначейства та його функції в Україні.
104. Диференціація доходів населення: крива Лоренца і коефіцієнт Джині.
105. Малі підприємства: місце та роль в сучасному ринковому господарстві.
106. Екологічні проблеми виробництва в АПК: відтворювальний, фінансовий та організаційний аспекти.
107. Роль небанківських кредитно-фінансових установ в сучасній ринковій економіці .
108. Суть, типи і форми суспільного відтворення.
109. Ринок праці: умови виникнення, суть і моделі.

110. Регіональний економічний розвиток: Україна і світовий досвід.
111. Екологічні обмеження сучасної цивілізації: економічне зростання та оточуюче природне середовище.
112. Еволюція теоретичних уявлень про роль держави в економіці.
113. Державний борг: причини виникнення, економічні наслідки та механізм зменшення за умов боргової кризи.
114. Енергетична безпека України: стан та перспективи розвитку національного паливно-енергетичного комплексу.
115. Суть, функції й сучасні проблеми інноваційної політики держави.
116. Теорія і практика економічної системи соціалізму.
117. Транснаціональні корпорації: активізація процесів злиття та поглинання в сучасних умовах.
118. Сучасний стан платіжного балансу України.
119. Лібералізм та протекціонізм у міжнародній торгівлі: аргументи “за” і “проти”.
120. Глобалізація світової економіки та глобальне економічне регулювання (ООН, МБРР, СОТ).
121. Політекономія та економічна політика.
122. Маржиналістська теорія та її основні школи.
123. Основні критерії та показники економічної та соціальної ефективності виробництва.
124. Економічні інтереси та їх класифікація.
125. Суть, цілі та структурні елементи економічної системи.
126. Азіатська модель розвитку економіки.
127. Закони грошового обігу та інфляція.
128. Людський капітал як основа розвитку суспільства.
129. Венчурний (ризиковий) капітал і венчурні підприємства.
130. Механізм формування та розподілу прибутків.
131. Критерії класифікації та структура ринків.
132. Товарні біржі та їх роль в ринковій економіці.
133. Ринок інтелектуальної власності та нормативно-правові засади його функціонування: Україна та світовий досвід.
134. Соціальні стандарти: прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата в Україні.
135. Валовий дохід підприємства та його розподіл.
136. Причини краху фінансових пірамід.
137. Роль акціонерного капіталу та акціонерних компаній в ринковій економіці.

138. Сучасна банківська система на основні напрямки її розвитку.

139. Тіньова економіка в Україні та проблема легалізації некриміналізованого тіньового бізнесу.

140. Політика зайнятості: цілі, принципи та механізм регулювання зайнятості населення.

141. Антикризове регулювання економіки в умовах сучасної світової фінансової кризи: світовий досвід і Україна.

142. Місцеві стратегії економічного розвитку в Україні.

143. Державна промислова політика та конкурентоспроможність національної економіки України.

144. Приватизація та націоналізація: проблема ефективного поєднання державного та недержавного секторів економіки.

145. Державне регулювання основних сфер господарської діяльності.

146. Фінансово-промислові групи та їх роль в економічному житті.

147. Галузева структура та географія міжнародної торгівлі України.

148. Міжнародна валютна система: суть і еволюція.

149. Соціально-економічні наслідки глобалізації міжнародної економіки.

150. Найбільші сучасні регіональні та міжконтинентальні економічні об'єднання (ЄС, НАФТА, АСЕАН, СНД, ОЕСР).

ДОДАТКИ

Додаток 1

Зразок оформлення титульної сторінки

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
УКРАЇНИ
ДВНЗ “ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. В. СТЕФАНИКА”

Кафедра теоретичної та прикладної економіки

КУРСОВА РОБОТА

з політичної економії на тему

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ	5
1.1. Соціально-економічна сутність зайнятості населення в аграрному секторі економіки	5
1.2. Методологія дослідження факторів впливу на кон'юнктуру ринку праці та зайнятість в аграрному секторі економіки	8
1.3. Генезис та еволюція тенденцій розвитку зайнятості сільського населення України	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ	14
2.1. Соціальний захист населення – основна передумова економічного зростання, соціальної безпеки та сталого розвитку країни	14
2.2. Особливості сучасної політики соціального захисту населення на етапі формування ринкової економіки України	17
2.3. Соціальна інфраструктура як важливий чинник соціального забезпечення зайнятого населення в аграрному секторі економіки	20
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ	23
3.1. Аналіз досвіду зарубіжних країн щодо розвитку зайнятості в сільському господарстві	23
3.2. Сприяння розвитку малого бізнесу та самостійної зайнятості сільського населення	26
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	33

ВСТУП

Актуальність теми полягає в тому, що зайнятість населення є складним соціально-економічним явищем, якому належить одне з провідних місць в процесі суспільного відтворення. Усвідомлення багатогранності зайнятості населення, переплетіння в ній соціальних, економічних, політичних та інших аспектів завжди привертало значну увагу до неї науковців та спеціалістів.

Предметом дослідження є визначена система економічних відносин, пов'язаних з вирішенням проблеми зайнятості населення в аграрному секторі економіки.

Об'єктом дослідження є процес формування та використання оптимальної структури зайнятості в аграрному секторі економіки.

Метою курсової роботи є поглиблення теоретичних знань з курсу “Політична економія”, а саме вивчення питань, які торкаються категорій “зайнятість” та “ринок праці”, “зайнятість в аграрному секторі економіки”.

Відповідно до сформульованої мети були поставлені та розв'язані наступні **завдання**:

- дослідити теоретико-методологічні основи трансформації зайнятості населення в аграрному секторі економіки;
- проаналізувати систему соціального захисту населення в аграрному секторі економіки;
- запропонувати шляхи підвищення економічної активності населення в аграрному секторі економіки.

Методи дослідження. Теоретичними та методологічними засадами дослідження є наукові праці вітчизняних і закордонних вчених в галузі політичної економії, державного регулювання економіки, фінансово-грошових відносин та статистичного аналізу. У курсовій роботі застосовано наступні методи: описовий та порівняльний аналіз, синтез, наукова абстракція.

ВИСНОВКИ

Вивченню ролі окремих чинників регулювання зайнятості значну увагу приділяли такі економісти світового рівня, як Г.Бекер, Дж.М.Кейнс, Р.Лукас, К.Маркс, А.Маршалл, А.Філіпс, М.Фрідмен.

Даними проблемами займалися так і вітчизняні науковці – В.В.Солтис [9, с. 245], В.Ф.Іванюта [9, с. 240–245], О.М.Діденко [17, с. 322], О.М.Діденко [17, с. 348] та інші.

У першому розділі досліджено.....
.....
.....

Другий розділ присвячений аналізу.....
.....
.....

У третьому розділі запропоновано
.....
.....

Проаналізувавши досвід інших країн, для України є доцільним...
.....
.....

Таблиця 1.1. Етапи розвитку систем макроекономічних показників

Етапи	Роки	Системи макроекономічних показників
1	30-ті – початок 50-х рр.	У колишньому СРСР склалась і закріпилася система статистичного обліку у формі БНГ
2	50–60-ті рр.	У міжнародній статистиці фактично й офіційно функціонують дві різні за змістом і формою системи макроекономічних показників: <ul style="list-style-type: none"> • СНР – у капіталістичних країнах • БРГ – у соціалістичних країнах
3	70-ті рр. – до т.ч.	Практично всі країни світу використовують СНР

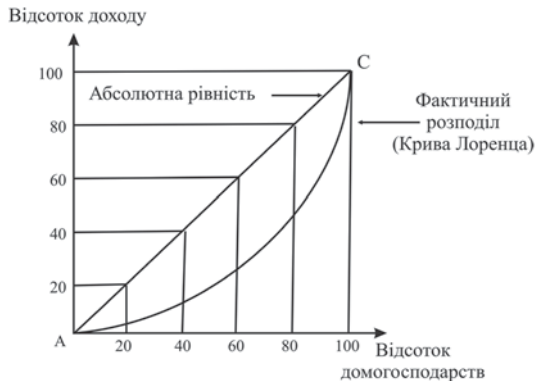

Рис. 2.1. Крива Лоренца

$$TC = FC + VC, \tag{3.1}$$

де TC – сукупні витрати;
 FC – постійні витрати;
 VC – змінні витрати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башнянин Г.І. Політична економія : підручник. / Г.І.Башнянин, П.Ю.Лазур, В.С.Медведев. – К. : Ніка-Центр Ельга, 2000. – 527 с.
2. Білецька Л.В. Економічна теорія : Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка : навч. посібник / Л.В.Білецька, О.В.Білецький, В.І.Савич. – К. : ЦУЛ, 2005. – 652 с.
3. Гаршина О.К. Практикум з політичної економії : навч. посібник / О.К.Гаршина. – К. : Слово, 2005. – 208 с.
4. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол. С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр “Академія”. – Т.1. – 2000. – 864 с.
Т.2. – 2001. – 848 с.
Т.3. – 2002. – 952 с.
5. Економічна теорія : Політекономія: підручник / за ред. В.Д.Базилевича. – 6-те вид., перероб. і допов. – К. : Знання-Прес, 2007. – 719 с.
6. Мочерний С.В. Політекономія : підручник. – 2-е вид., випр. / С.В.Мочерний. – К. : Вікар, 2005. – 386 с.
7. Ніколенко Ю.В. Політекономія: підручник. / Ю.В.Ніколенко – К. : ЦУЛ, 2003. – 412 с.
8. Основи економічної теорії : Політекономічний аспект: підручник / відп. ред. Г.Н.Климко. – 4-е вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2004. – 615 с.
9. Політична економія (модульний варіант) : навч. посібник / [В.В.Солтис, Ю.М.Лелюк, В.Ф.Іванюта; за ред. І.В.Арачій]. – К. : Зовнішня торгівля, 2007. – 432 с.
10. Політична економія : навч. посіб. / О.С.Степура, О.С.Єремеев та ін. – К. : Кондор, 2006. – 408 с.
11. Політична економія : навч. посібник / [К.Т.Кривенко, В.С.Савчук, О.О.Беляев та ін.; за ред. К.Т.Кривенка]. – К. : КНЕУ, 2008. – 512 с.
12. Політична економія : навч. посібник / за ред. В.О.Рибалкіна, – К. : Академвидав, 2007. – 672 с.
13. Політична економія : навч. посібник / за ред. Г.А.Оганяна. – К. : МАУП, 2003. – 520 с.
14. Політична економія : навч. посібник / за ред. К.Т.Кривенка. – К. : КНЕУ, 2001. – 508с.

15. Політична економія : навч. посібник / за ред. проф. Г.І.Башнянина і доц. Є.С.Шевчук. – 5-те вид., стереотип. – Львів : Новий Світ, 2000, 2006. – 479 с.

16. Політична економія : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. В.О.Рибалкіна, В.Г.Бодрова. – К. : Академвидав, 2004. – 672 с.

17. Політична економія : підручник / [В.Г.Федоренко, О.М.Діденко, М.М.Руженський, О.Ф.Іткін; за ред. В.Г.Федоренрека]. – К. : Алерта, 2008. – 487 с.

18. Ходжаян А.О. Політична економія : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни./ А.О.Ходжаян. – К. : Кондор, 2009. – 304 с.

Список рекомендованих джерел

Основна література:

1. Політична економія: Навч. посібник / За ред. проф. Г.І. Башнянина і доц. Є.С. Шевчук. – 5-те вид., стереотип. – Львів: Новий Світ, 2000, 2006. – 479 с.

2. Білецька Л.В. Економічна теорія: Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка: Навч. посібник / Л.В. Білецька. – К.: ЦУЛ, 2005. – 652 с.

3. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – 6-те вид., перероб. і допов. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с.

4. Мочерний С.В. Політекономія: Підручник. – 2-ге вид., випр. / С.В. Мочерний. – К.: Вікар, 2005. – 386 с.

5. Ніколенко Ю.В. Політекономія: Підручник / Ю.В. Ніколенко; За ред. Ю.В. Ніколенка. – К.: ЦУЛ, 2003. – 412 с.

6. Політична економія: Навч. посіб. / О.С. Степура, О.С. Єремєєва та ін. – К.: Кондор, 2006. – 408 с.

7. Політична економія: Навч. посібник / За ред. В.О. Рибалкіна. – К.: Академвидав, 2007. – 672 с.

8. Федоренко В.Г. Політична економія: Підручник / За наук. ред. д.е.н., проф. В.Г. Федоренка. – К.: Алерта, 2008. – 487 с.

9. Політична економія: Навчальний посібник / К.Т. Кривенко, В.С. Савчук, О.О. Беляєв та ін.; За ред. К.Т. Кривенка. – 2-ге вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2008. – 512 с.

10. Основи економічної теорії: Політекономічний аспект: Підручник / Відп. ред. Г.Н. Климко. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2004. – 615 с.

Додаткова література:

11. Гаршина О.К. Практикум з політичної економії: Навч. посібник / О.К. Гаршина. – К.: Слово, 2005. – 208 с.
12. Політична економія: Навч.-метод. комплекс / За ред. В.О. Рибалкіна. – К.: НАУ, 2005. – 156 с.
13. Політична економія: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / За ред. К.Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2003. – 354 с.
14. Економічна енциклопедія: У 3 т. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – Т.1. – 864 с.
15. Економічна енциклопедія: У 3 т. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – Т.2. – 848 с.
16. Економічна енциклопедія: У 3 т. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – Т.3.– 952 с.
17. Коноплицький В.А., Філіна Г.І. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний. – К.: КНТ, 2007. – 508 с.

Для заметок

Навчальне видання

Ємець Ольга Іванівна

Політична економія

Навчально-методичний комплекс

Підп. до друку 30.09.2011. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 10,35. Тираж 100 пр. Зам. №100.

Видавець Віктор Дяків,
вул. Сабата, 14, м. Івано-Франківськ, 76025
Свідоцтво про внесення до Держ. реєстру
від 4.12.2007 серія ДК №3042.

Віддруковано у друкарні видавництва “Плай”
Центру інформаційних технологій
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76025
Свідоцтво про внесення до Держ. реєстру
від 12.12.2006 серія ДК №2718.